

1971/2

А

Я

К

ЕРИМИЗНИНГ

Биз — марксча курулланган
шонли партия,
Большевик партиямыз,
жаҳонда битта.
Энг муҳим сўзлар ҳам
бўлганда расм
ишлатила бериб
кўйлакдай тўзир.
Истайман —
янгидан
маггур янграсин,
порласин улугвор Партия сўзи.
Одамлар
бир партияга
бўлса мужассам,—
таслим бўл, ёв, қот, узала туш!

Партия — миллионлаб бармоқли,
маҳкам
тугилган, ягона, қақшатқич бир мушт.
Партия — миллионлар елкама-елка,
бир-бирига
маҳкам
жипслашган бир саф.
Партия бор —
қурилишлар
бўй чўзар кўкка,
бизда ҳамма юксалар
бир-бирин қўллаб.
Партия — бу, ишимизнинг абадийлиги.
У —
ишчилар синфининг
умуртқа суяғидир.

Партия
ягона бир вафодорим.
Бугун приказчикман, аммо эртага,
шоҳликларни ўчираман картадан бир-бир.
Синфининг ақли,
синфининг иши,
қудрати
ва шухрати —
Мана бизнинг партиямыз не деган сўзидир.
Партия ва Ленин қондош — эгизак,—
Она-тарих учун қайбири қиммат!
Ленинин
англаймиз
партия десак,
Ленин деганимиз
партия демек!
Владимир МАЯКОВСКИЙ

НГРОҚ СЎЗИ

Улуг боболарнинг дастхатларида
Биринчи Манифест ёзилган чоғи
Европа устида шиддаткор, кескин
Шарпаси кезарди
Коммунизмнинг.
Вулқон бор инсоннинг зўр тоқатида,
Онгни ўстирармиш фурсат кучоғи,
Ильич камолотга етказган зеҳн
Байроғи бўлди тўнгич тузумнинг.
Қалби ўт пускурган
пролетариат
Йўл олди курашлар аренасига.
Яшасин ишчилар диктатураси,
Жаҳонда биринчи Советлар эли!
Ҳақ бўлди инсонга инсон деган от,
Қўёшлар ўрнатиб кенг сийнасига,

Социализм лагерининг гуррос ураси,
Нур томон йўл олди халқлар бир йўли.
Ленин ёзиб кетган каттақон Китоб —
Бу менинг Партиям программаси,—
Партиям халқларга очган офтоб.
Порлоқ келажакнинг
программаси —
Инсонлик шарафи асрий ҳужжати,
Ленин Партияси қудрати,
кучи
Жумла-жумласида жондай намоён.
Япроқни ювгандай тонгининг шабнами,
Асрлар дил эзган зулмат ҳасрати,
Ирқу
ранг,
иплатлар онглардан ўчиб,

Бутун неъматлардан баҳр олур инсон.
Булбулнинг кўзидай ноль тўғаракка
Бир бутун коинот сиға қолади,
Қўёш,
юлдузлару
юз Галактика,
Саноқсиз сайёра, Сомон йўли ҳам...
Инсонга ярашиқ эзгу юракка
Абадий безакдай сиға олади.
Ҳаёт ҳам,
тинчлик ҳам,
дўстлик, ҳамкорлик,
Озод меҳнатдаги шарафдир кўркем!
Ғафур ҒУЛОМ

ОММУНИСТ

ТАҚДИР ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

Офтоб ва одамзод

юрак оташин

Теппа-тенг сочмоққа этгандай қарор, —
Бошлар Кремлда Съезд ўз ишин,
Бошлар ўз ишини ўлкада баҳор.
Дастгоҳлар чақирар,
Чақирар марза,
Инсон қовуштириб ўлтирмас қўлин, —
Фазода

Она-ер учун йўл қурса,

Ер узра

қураб у истиқбол йўлин.

Съездлар саройи —

ойнаванд қаср —

Қўҳна Кремлнинг кўксидай эзгу;
Оддий иморатмас,

у бино ҳозир

Ватаннинг қалбига тutilган кўзгу.
Музлар тахтақачин ушатган баҳор,
Ушалган орзулар

акс этар унда;

Шимол осмонда жўшган момик қор
Ва жануб гуллари рақс этар унда.
Унга

Камауда¹ бу кеч ёқилган

Партизан гулхани йўллайди салом;
Унда

ҳақиқат деб жон фидо қилган

Испанлар ҳаёти этади давом.

Бу ерга

беором арабнинг дардин

Узининг дардидек билганлар келган;
«Ватан» деган сўзнинг ҳар битта ҳарфин
Бошда кўтаргувчи улканлар келган.
Узича айланмас фалакнинг чархи,
Уни тутиб турар бизларнинг елка.

Бугун рўзномада —

Халқимнинг бахти,

Менинг тақдирим ҳам олинар тилга.

Қураш ва парвознинг татиб лаззатин,

Қўшиғим мағзида оташ кўраман.

Ширин ҳаётимнинг ҳар бир лаҳзасин

Ильич тақдирига туташ кўраман.

Эсланг бир лавҳани:

Бўғриққан шудгор...

Рупарада — Ленин,

содда ва буюк...

Қанотда — деҳқонлар,

болалар қатор...

Пастда —

сим тизгинли электр плуг!

У билан орзуга етар, эҳтимол,

Деҳқоннинг қафтидай буришган тупроқ, —

Ильичнинг нигоҳи бир тушган ниҳол
Албатта гул очиб,

ёзажак япроқ.

Мана, етиб келди мева мавсуми,

Қаранг, —

Юсакларда ой сузар мудраб,

Йўқ, йўқ, бедор у ҳам;

Ухлатмай уни,

«Луноход» йўргалар тизгинин судраб.

Йўллар танобини тортаркан инсон,

Илк бор сўқмоқ тушган Ойнинг бағрига

Марказда — Ватаним,

Қанотда — жаҳон,

юракларда — Ленин

Боқар фахр ила!

Плуг,

«Луноход»нинг бирон михига

Сингмаган эса-да менинг хизматим, —

Шу икки лавҳанинг оралигига

Жо бўлур камтарин,

нурли қисматим.

Бу қутлуғ кунларга кумурсқасимон

Ўрмалаб келмадим,

Ўрлаб келганман.

Ватан

кема бўлиб кўчса

уфқ томон,

Мен —

елга кифтини тутган елканман.

Зафарга йўғрилиб чиқдим конлардан,

Зафар ҳамроҳ бўлди менга далада.

Съезд минбарида ҳаяжонланган

Вакилим тилида бугун: «Ғалаба!»

Ҳаяжонланмасдан бўлмагай ҳаргиз

Кузатиб турганда замин ва замон,

Бу ерда —

биринчи коммунист —

Маркс

ва Ленин нафаси

эрур ҳукмрон.

Бу ерда дала ва гуллар исини,

Деҳларнинг гурросли тафтини сездим.

Баҳор-ла теппа-тенг бошлар ишини

Партиям съезди —

менинг Съездим.

Ильич руҳи билан ободдир ўрта,

Тўрт ённи тўлдирар ёру жўрамиз, —

Бугуннинг мазмунин соламиз чўтга,

Эртанинг вазинни чўтлаб кўрамиз.

Истиқбол йўлига сепмоқда зиё

Лениндан нур эмган бизларнинг тақдир.

Диққат-эйтиборин жам қилиб дунё,

Кремль сўзига

бугун

илҳақдир.

Ҳусниддин ШАРИПОВ

¹ Камау — Жанубий Вьетнамдаги ярим орол.

30 МАРТ—

ШУ КУНИ КРЕМЛЬ САРОЙИДА
КПССнинг XXIV СЪЕЗДИ ИШ
БОШЛАЙДИ.

00000001 РАҚАМЛИ ПАРТБИЛЕТ

1927 йилда партия ҳужжатлари алмаштирилди. Мен ўша пайтда Москванинг Замоскворечье райкомида ишлардим.

Райкомнинг бюро кенгашида кекса ленинчи большевик Александр Митрофанович Стопанн биринчи рақамли партия билетига Владимир Ильич Лениннинг номини ёзиб, абадийлаштириб қўйишни таклиф қилди.

Бу фирм ҳамага манзур бўлди.

Партиямиз Марказий Комитети Замоскворечье коммунистларининг илтимосини инобатга олиб, биринчидан то юзинчигача рақамли партия билетларини шу райкомга берди. 1927 йилнинг 16 мартида Бутуниттифоқ Коммунистлар (большевиклар) партиясининг аъзосига бериладиган 00000001 рақамли билетга имзо қўйилди. Унда бундай деб ёзилган:

Фамилияси Ульянов (Ленин)
Исми, отасининг исми Владимир Ильич.
Туғилган йили 1870.
Партияга кирган йили 1893.

Бу ҳақда Надежда Константиновна Крупскаяга хабар бериш менга топширилди. Белгиланган вақтда мен Маориф халқ комиссарлигига бордим.

Надежда Константиновна гапларимни диққат билан тинглаб, бундай деди:

— Владимир Ильич ҳаётининг охириги олти йили давомида Замоскворечье партия ташкилоти ҳисобида турган эди. Район коммунистларининг бу ташаббуси қувонарли.

Надежда Константиновна Владимир Ильич Замоскворечье партия ташкилоти фаолиятида актив қатнашганини айтди. Питердан Москвага келган кунининг эртасигаёқ Ленин Замоскворечьега борган. Михельсон заводи ишчилари олдида нутқ сўзлаб, уларни қурол-аслаҳалар ишлаб чиқаришни қайта тиклашга даъват этган. Худди шу райондаги, худди шу заводда Владимир Ильич илк қизилгвардиячилар отрядлари билан биргаликда ҳарбий қасамд қабул қилган. Дўстлари доирасида бунн кўп эсларди.

— Унинг партия билетини авлодларимиз учун эҳтиёт билан сақлашимиз зарур,— деди Надежда Константиновна гапнинг охирида.

Ана шундан буён қирқ йилдан зиёдроқ вақт ўтди. Совет ишчилари, чет мамлакатлардан келган кўллаб меҳмонлар В. И. Ленин музейига кириб, биринчи рақамли партбилетга ҳаяжон ва орзқичи билан тикиладилар. Уларнинг кўзларида пролетариатнинг улуг доҳийсига чексиз меҳр-муҳаббат барқ уриб туради. Мен эса бу билетга қарарканман Владимир Ильич Лениннинг рафиқаси, дўсти, сафдоши Надежда Константиновна билан бўлган ўша учрашувни эсламан.

Иосиф ИЦКОВ

БУТУН РЕСПУБЛИКА НУРХОНА

1-1500. Бу қиёси бежиз келтирганимиз йўқ. Энергетикамиз ана шундай алп қадамлар билан юксалган. Агар 1913 йилда чор Россиясининг чекка ўлкаси ҳисобланган Туркистонда аҳоли жон бошига бир киловатт-соат электр қуввати ҳосил қилинган бўлса, 1970 йилда у бир ярим минг баравар кўпайди. Ҳозир республикада ҳар йили 1913 йилдагига қараганда 5 минг баравар кўп электр қуввати ҳосил қилинмоқда. Бунинг барчаси Владимир Ильич Ленин номи билан боғлиқдир. Электр қувватининг аҳамиятини, ҳаётбахш қудратини, истиқболини равшан кўра билган доҳий бундан ярим аср муқаддам:

«Коммунизм — Совет ҳокимияти плюс бутун мамлакатни электрлаштириш, демакдир»

шиорини олдинга сурган эди.

Улуғ Ильичнинг ташаббуси ва шахсан иштироки билан тузилган ГОЭЛРО плани мамлакатимиз энергетикасини яратишнинг машҳур программасини белгилаб берди. Тузилган режага кўра ўн-ўн беш йил ичида 30 районда электр станцияси қуриш зарур эди. Амада эса бу план муддатидан илгари бажарилди: 1935 йилгача 40 электр станцияси бунёд этилди.

ГОЭЛРО ПЛАНИДА: «Арзон энергия ҳақидаги масала Туркистон учун жуда катта аҳамиятга эгадир. Инсон эҳтиёж сезаётган жойларга арзон сува арзон энергия етказиб бериш Туркистоннинг ривожланиши учун асосий омилдир».

деган жумлалар бор эди. Ана шу режага мувофиқ республикада қатор нурхоналар қурилиши бошлаб юборилди. Бизнинг Бўзсув ГЭСимиз тўнғич станция бўлди.

Шундан кейин Чирчиқ, Товоқсой, Комсомол, Бўржар, Оқтепа ГЭСлари қад кўтарди. Биргина шу дарё бўйларида қурилган станцияларнинг сони ўндан ортиб кетди. Улуғ Ватан уруши давом этаётган бир вақтда Фарҳод ГЭСи қурилди.

Республикада кўмир ва газ манбалари қидириб топилач, ёқилғи билан ишловчи йирик нурхоналар барпо этила бошлади. Тахиятош, Навойи, Тошкент ГРЭСлари шулар жумласидандир. Ҳозирги пайтда Чорвоқ ГЭСининг биринчи агрегати муддатидан олдин қуриб битказилди, Урта Осиёда энг йирик Сирдарё ГРЭСи қурилиши эса жадал давом этмоқда. Республикаимизнинг энергетика қуввати йил сайин ошаверади.

Доҳий Ленин ёққан чироқ буюк машъалага айланди, унинг ёғдусида коммунизм сари шахдам бораверамиз.

Р. ПИДАЕВ,
Бўзсув ГЭСининг машинисти

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

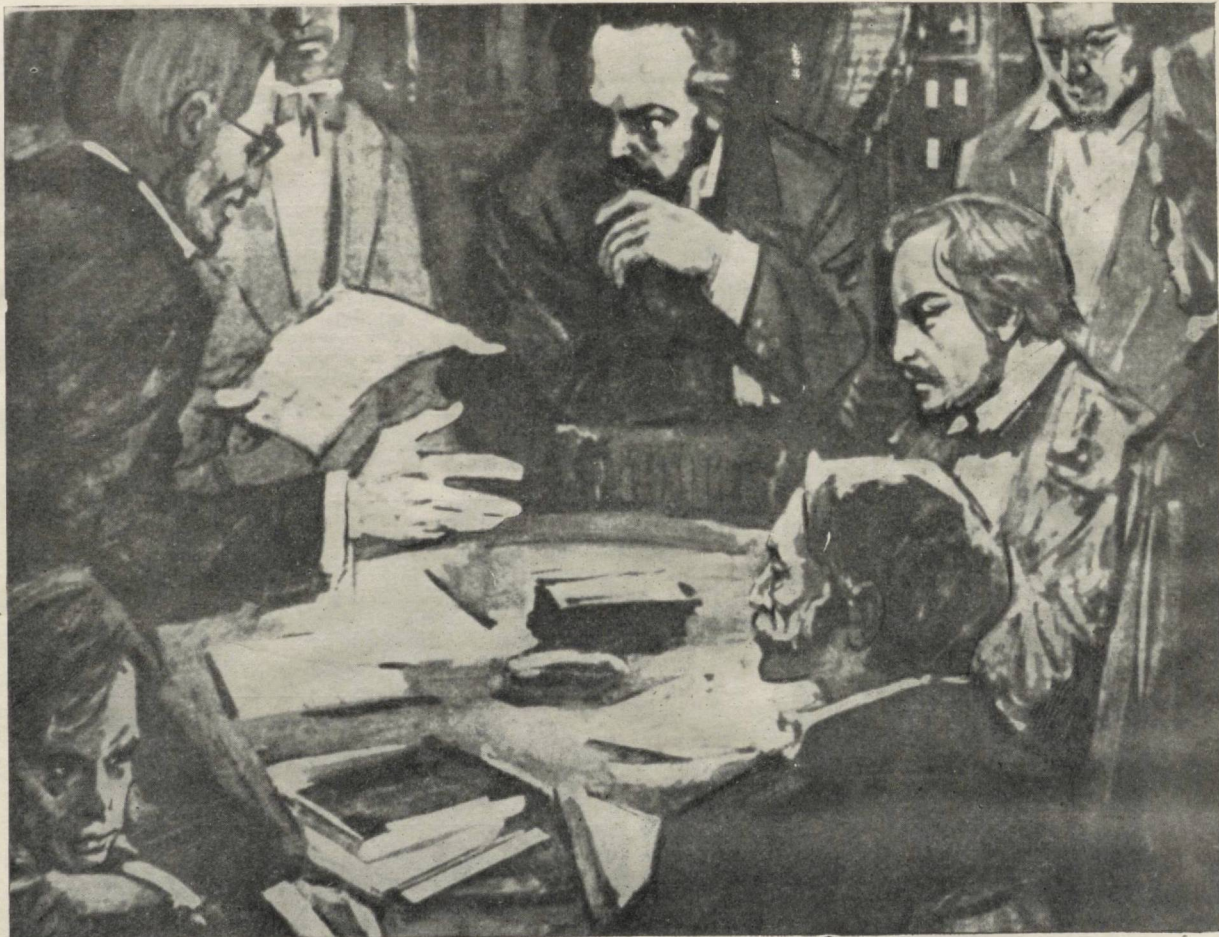

№ 2 (50) 1971
Февраль

Ўзбекистон КП Марказий Комитетининг нашриёти

Ўзбекистон
Компартияси
Марказий
Комитетининг
журнали

1925 йилдан
чиқа бошлаган

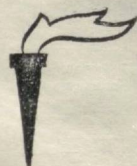
Коммунистлар Союзи Марказий Комитетининг мажлиси.

Рассом Л. КОЗЛОВ чизган

Олий эътиқод, пўлат ирода

—БАХТ ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРИНГИЗ? КАРЛ МАРКС:

—КУРАШ

ИШОНЧ

...Камера эшиги очилди. Физиллаганча ик-
кита ит кириб келди ва бош томонимда тўх-
тади-да, кўзларини мендан узмай тикилиб
тураверди.

Енгинамда яна икки жуфт этик пайдо бўл-
ди. Мен энди бу кишиларнинг ким эканини
яхши биламан: бир жуфт оёқ ит эгаси — тур-
ма назоратчисиники, иккинчиси ўша куни ке-
часи мени сўроқ қилган киши — 11-А-1 бўли-
мининг бошлиғиники. Мана, гражданча шим
кийган яна бир кишининг қораси кўринмоқда.
Шу шим бўйлаб юқорига қарайман, ҳа, буни
ҳам танийман, бу мени қамоққа олиш ишига
раҳбарлик қилган ўша озгин, новча гестапochи.
Бошлиқ столга ўтириб, сўроқ қила бош-
лади:

— Сен энди ютқаздинг, ҳеч бўлмаса ўзинг-
ни ўйла. Айтавер!

БИРИНЧИ КОММУНИСТЛАР

Метин сафим ташкил этган 14 миллион совет коммунисти, Иттифоқимизнинг барча халқлари Улуғ Ленин партиясининг галдаги XXIV съездини баланд рух билан кутиб олишга ҳозирланаётган бир даврда тараққиётларвар инсоният ва жаҳоннинг 90 мамлакатдаги коммунистик партия вакиллари ана шу улкан тайёргарлик ишларимизни зўр қизиқиш билан кузатиб бормоқдалар. Бугун биз жаҳоншумул ғалабаларимизга ва тарихий тараққиётнинг босқичларига, ҳозирги замоннинг сиёсий кучига айланган — халқаро коммунизм босиб ўтган йўлга фахрланиб назар ташлаймиз.

Утган асрнинг 40 йиллари... Халқаро ишчилар синфи дастлабки синфий жангларда тобланиб жасорат орттирди. Аммо у буржуазияга қарши курашда муваффақият қозониш учун айниқса икки нарсасига: ўзининг илмий пролетар мафкурасига ҳамда сиёсий партиясига муҳтож эди. Худди шу йилларда илмий тафаккурнинг титанлари пролетариатнинг асосий қуроли бўлган илмий коммунизм ҳозирини ишлаб чиқдилар. Майда буржуазия утопистларининг қарашлари ҳукм сурган Франция, Англия, Германия, Бельгия ва бошқа давлатларда жаҳоннинг биринчи коммунистлари ишчилар ҳаракатига илмий коммунизм ғояларини сингдира бoшладилар.

К. Маркс ва Ф. Энгельснинг ташаббуси билан дунёга келган Коммунистик муҳбирлар комитетлари марксизмни кенг ёйишда ва коммунистларнинг сиёсий ташкилотини яратишда дадил қадам бўлди. Улар марксизм ғояларига ихлос қўйган, илмий коммунизм тарафига ўтган биринчи пролетар инқилобчиларини бирлаштирдилар. Жаҳоннинг биринчи коммунистлари қаторида В. Вольф, К. Шаппер, Ф. Лесснер, И. Молл ва бошқа ўнлаб курашчиларнинг ном тарих саҳифаларида ҳурмат билан тилга олинади. Бу табаррук исмлар мангу унутилмайди!

Орадан бир йил ўтар-ўтмас коммунистларнинг сони юзга етиб қолди. Энди коммунистларнинг халқаро ташкилотини тузиш учун шароит тузилган эди. 1847 йили Лондонда Коммунистлар Союзининг биринчи конгресси бўлиб ўтди.

Конгресс демократик централизм принципларини, яъни Коммунистлар Союзининг биринчи Уставини қабул қилди. Бу Устав ўзида бутун жаҳон коммунистик партияларининг принципларини акс эттирган эди. Пролетариатнинг сиёсий партияси биринчи марта ўз асосий мақсадини баён этди. Буржуазияни қўлатиш, ҳокимиятини пролетариат қўлига бериш, эксплуатацияни, буржуазия жамияти яратган синфий қарама-қаршиликларини, хусусий мулкни йўқотиш, яъни, синфсиз жамиятга асос солиш каби вазифаларини қўйди.

Пролетариатнинг биринчи коммунистик ташкилоти съездеда К. Маркс ва Ф. Энгельс ижод этган «Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!» шiori барала янгради. Ҳозир у бутун халқаро коммунистик ҳаракатнинг шiori бўлиб қолди.

Партия илмий жиҳатдан ишлаб чиқилган программасиз яшай олмас эди. 1847 йили К. Маркс ва Ф. Энгельс раҳбарлигида Лондонда бўлиб ўтган Коммунистлар Союзининг иккинчи конгресси бу вазифани бажарди. Конгресс қатнашчилари илмий коммунизм принциплари программасини яқдиллик билан қувватлаб, Коммунистлар Союзи Программасыни тузишни К. Маркс ва Ф. Энгельсга топширдилар. Бир неча hafta давомида марксизмнинг асосчилари мангу барҳаёт «Коммунистик партия манифести»ни ёзиб тугалладилар. 1848 йилнинг февралда чиққан бу асар илмий коммунизмнинг биринчи ҳужжати ва халқаро коммунистик ташкилотларнинг биринчи программаси ҳисобланади. «Бу китобча,— деган эди В. И. Ленин,— бир қанча томларга арзийди. У маданий дунёнинг уюш-

ган ва курашаётган пролетариатини то ҳозиргача руҳлантириб ва ҳаракатлантириб келмоқда.

Коммунистлар Союзининг яратилиши ва унинг программаси — «Коммунистик партия манифести» халқаро коммунизмнинг бошланғич тараққиёт босқичига яқун ясади. Ҳозирги кунда давримизнинг қудратли кучига айланган халқаро коммунистик ҳаракатнинг биринчи жанговар уюшмаси шундай рўбга чиққан эди.

Ҳар хил тарихий шароитларда «Коммунист», «Коммунистик партия» терминлари бир неча ўн йиллар «социал-демократ», «социал-демократик партия» терминларига алмашиниб турди. Лекин Маркснинг улуғ ишларини изчил давом эттирган Владимир Ильич Лениннинг 54 йил бурун уни қайтадан «Коммунистик партия» деб аташи тасодифий эмас эди. У 1917 йилнинг апрелида «социал-демократия» ўрнига «Коммунистик партия», деб юритишни, чунки дохиллар бутун дунёга коммунизмни ташвиқ қилганликларини, энди «Коммунистик партия», деб аташ зарурлигини ўқтирган эди.

Бугун, жаҳон коммунистик ҳаракати авж олган даврда коммунистик партияларнинг сони 90 га етди. Уларнинг сафида 43,5 миллион довирак, толмас курашчи ишчилар синфининг порлоқ идеаллари учун, ер юзюда коммунизмнинг тўла тантанаси учун астойдил жанг қилмоқда. Улар ҳозирги замоннинг мислсиз қудратли кучига айланган халқаро коммунистик ҳаракатни бундан 124 йил бурун бошлаб берган жаҳоннинг биринчи коммунистларнинг ҳеч қачон унутмайдилар. Коммунистик партия-мизнинг навбатдаги XXIV съезди халқаро коммунистик ҳаракат олдида янги жаҳоншумул вазифалар қўйди ва ёрқин келажак учун дадил курашаётган Ленин партиясининг ибратомуз йўлини яна бир қарра намоиш қилади.

Олий эътиқод, пўлат ирода

У менга папирос тутди. Рад қилдим, бари бир папиросни олишга мажолими етмас эди.

— Сен Бакларникида кўп турдингми? Бакларникида! Иш расво бўлди-ку! Бунини уларга ким айтиб берди экан?

— Кўрднгми, бизга ҳамма нарса аён. Энди гапиравер!

— Агар ҳамма нарсани ўзингиз билсангиз, гапириб беришимнинг нима ҳождати бор? Шу вақтгача пок виждон билан ҳшаб келдим, бундан кейин ҳам шундай бўлиб қоламан.

Сўроқ бир соатга қўзилиб кетди. Сўроқ қилаётган киши бақирмайди, шовмайди ҳам, сабр билан ҳадеб битта саволни такрорлай-веради, кейин ҳаво бо оломай, иккинчи, учинчи, ўнинчи саволларини беради.

— Наҳотки тушунмасанг? Ҳамма иш битган, сизлар ютизднгизлар.

— Фақат мен.

— Сен ҳали ҳам коммунанинг ғалаба қилишига ишонасанми?

— Албатта.

— У чиндан ҳам ишонадими?— Бунини бўлими бошлиғи немисчалаб сўраган эди, новача гестапо-ши шундай деб таржима қилиб берди:

— Ҳа, у ҳали ҳам Россиянинг ғалабасига ишонади.

— Албатта. Бундан бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас...

(Ю. Фучиннинг «Дор остидаги сўз» китобидан).

ҚИЗИЛ ЧИННИГУЛ

Элладанинг кишилиқ қалбидан жой олган порлоқ саҳифалари кўп. Аммо бу қадимий мамлакат тарихининг энг ёрқин саҳифалари — грек коммунистларининг ёлғилик ҳаётидир.

Никоснинг болалиги машҳур Олимпия қишлоғи яқинидаги Амалиада деган жойда ўтди. У сермутола, сермулоҳаза, синчков ва жуда адолатли ўқимир эди. Гимназияда ўқиб юрган вақтидаёқ бир неча иш ташлашларга бошчилик қилди.

19 ёшида Коммунистлар партиясига аъзо бўлди. Шундан бошлаб бутун умри реакциёга қарши шиддатли ва хатерли курашда ўтди. Ун марталаб даҳшатли қамоқ лагерларидан қочди. Уч марта ўлимга ҳукм этилди. «17 ёшида социализм идеалларига эътиқод қўй-

дим, шундан сўнг бу йўлдан бир дақиқа ҳам чекинган эмасман», дейди у ўлим камерасидан ёзган хатида. Никос камерага яширича китоб олиб кириб рус тилини ўрганади. Унинг устидан ўтказилган ҳар бир суд ревакциация, зулм ва адолатсизликка, фашизмга қарши кескин айбонмага айланар эди. Судда сўзлаган нутқларидан бирида, у грек халқининг ҳозирги қора кунини олдиндан башорат қилиб, ватанпарварларни ҳушёрликка чақирган эди.

Иккинчи жаҳон уруши даврида Никос Белояниси Компартия Марказий Комитетининг аъзоси сифатида антифашист ташкилотларнинг яширин фаолиятига бошчилик қилди.

Урушдан кейин Европада халқ демократизмининг кенгайиб кетишидан ўтақаси ёрилган америка империализми Грециядаги ватанпарварлик ҳаракатини буга бошлади. Қора кўчлар аввало бу ҳаракатнинг бошчиқлари — коммунистларни йўқ қилиш пайига тушдилар. 1950 йил охирида Белояниси бошчиқ юзга яқин ватанпарвар курашчи зиндонга ташланди. Уларни 9 ой қинадилар. Кейин оламда шов-шув бўлган йигирма беш кунлик ноҳақ суд — уруш билан тинчлик, реакция билан ёрқин ғоялар, ўлим билан ҳаёт ўртасидан огир жангга айланди. Суд аввалдан режалаштирилган масхарабозликдан иборат бўлиб, унда мултоқо айбсиз одамларга қарши ёлланган полиция айдоқчилари гувоҳлик берди. Бу

БИЗ ИШЧИ СИНОФИМИЗ

В. И. Ленин номидаги
Бекобод металлургия комбинати коллективи
КПСС XXIV съезди шарафига
меҳнат вахтасида

Олий эътиқод, пўлат ирода

кунлари ҳатто буржуа газеталари ҳам: «Гояни, виждонни суд қилмоқдалар», деб ёзиб чиқди. Суд раиси — ашаддий реакционер полковник Ставропулос нуқул бақирар, «айбланувчиларни ҳақорат қилар, «Оғзингни ёп, ҳайвон!» деб қичқирар эди. Бу шармандали процесс коммунист Белоаяннинг оташин нутқи билан тарихда қолди.

— Мени Греция Коммунистик партияси Марказий Комитетининг аъзоси сифатида суд қилмоқдалар. Мени, менинг партия тинчлик йўлида, мустақиллик ва озодлик йўлида курашгани учун суд қилмоқдалар. Халқнинг нон учун, демократик ҳуқуқлар учун, тинчлик учун курашини Грецияга қарши фитна деб атаб, муқаддас аъмолларни ҳақорат қилмоқдалар!

Ярим тунда, ёпиқ судда сўзланган бу алангали нутқ бутун дунё халқларининг қулоғига етди. Жаҳон афкор оммасининг газабли норозилигига қарамай, ўн икки коммунист қатл этишга ҳукм қилинди...

...Никосни ва унинг уч дўстини кечаси соат тўртларда олиб чиқиб кетишди. У ўлимга кетаётганини биларди. Аммо одатдгидек, тишида гул, кўзида меҳр:

— Алvido, дўстлар!— деди ўртоқларига. Унинг қабрига бир неча йилгача полиция қўйишга мажбур бўлдилар. Шундай бўлса ҳам, сағанада Никос севган қизил чиннигул ҳар тонгда пайдо бўлар, қон ва оловни эслатиб турар эди.

МАТОНАТ

...Рихард Зоргега суднинг охириги мажлиси чақирилганини айтишди. Энди унинг ўз айбини тан олиш-олмаслигини билмоқчи эдилар.

— Йўқ, тан олмайман!— деди у.— Япон қонунларининг бирортасини бузганим йўқ. Мен ўз фаолиятимнинг қандай мақсадга қаратилганини кўп тушунтирдим. Улар бутун ҳаётимнинг маънавий натижасидир. Сиз мени, умр бўйи қонунга хилоф иш тутган, деб айбламоқчисиз. Қандай қонунга? Октябрь революцияси менга Халқаро ишчилар ҳаракати қайси йўлдан бориши кераклигини кўрсатиб берди. Мен бу ҳаракатни фақат назарий ва гоёвий жиҳатдан қўллаб-қувватлаб қолмай, балки ҳаётда унинг бир зарраси бўлиб, амалий иштирок этишга ҳам аҳд қилганман. Ҳамиша — саволларимга тугал жавоб топишда ҳам, олдимга қўйган

мақсадларимни рўбга чиқаришда ҳам шу йўлдан бордим. Ҳозир, иккинчи жаҳон урушининг, айниқса, герман-совет урушининг уч йиллиги арафасида, бундан йигирма беш йил илгари қабул қилган қарорим нақадар тўғри эканлигига ишончим янада ортди...

Токио район суди Рихард Зоргени ўлим жазосига ҳукм қилди. Коммунистни унинг учун энг катта байрам — Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 27 йиллиги куни қатл этилди...

БҮРОН ҚУШИ

Бўронга қарши юр, бурма юзингни,
Кўрурсан мардлар ичра ўзингни!

Эрон халқининг миллий қаҳрамони коммунист Хисров Рўзбеҳ ўлими олдида Саъ-

Бепоев мамлакатимизнинг ҳамма шахар ва қишлоқларида съезд олди мусобақаси қизгин давом этмоқда. Ишчилар, деҳқонлар, зиёлилар — бутун халқимиз Ватанимиз равнақининг бундан кейинги йўлини белгилаб берадиган бу катта анжуманни муносиб кутиб олиш иштиёқи билан яшамоқда. Республикамиз ишчилар синфининг зарбдор отряди — Бенобод металлурглари ҳам шу улуг айёмга зўр тайёргарлик кўрмоқдалар. Коммунист Рашид Садриевнинг (биринчи сурат) бригадаси съезд олди социалистик мусобақасида планга кўшимча 200 тонна пўлат топширди. Коммунист Шерали Ҳажроқулов (иккинчи сурат) эса

меҳнатда, ҳаётда бошқаларга ибрат кўрсатиш билан бирга унлаб ёшларни пўлат қуювчилик касбига кунт билан ўргатмоқда. Коммунист Қувонтой Исмоилов. У съезд арафасида, илгор мартенчи, деган шарафли номни олишга муяссар бўлди. Комбинатнинг илгор бригадир Утан Таникеев бошчилигидаги Абибулла Шайхамедов, Алексей Анисимов, Анатолий Гоголев ўртоқлардан иборат қуювчилар бригадаси меҳнатда коммунистларга хос жасорат кўрсатмоқда.

В. ЛЕЯЗЕРОВИЧ фотолари (ЎзТАГ)

Олий эътиқод, пўлат ирода

дийнинг шу сатрларини эслаган эди. Қатл кунни ёзиб қолдирган хатида у бундай дейди:

«Менинг камерам эски ҳаммомнинг совуқ-хонасига ўхшайди, унда юз йиллар олдин қамалиб қолган ҳаво бир марта ҳам шамоллатилмаган. Тўққиз ойдан бери баданимга тангача ҳам офтоб нури тегмади... Мен қолимайман, чунки камбағал халқимнинг турмуши бундан яхши эмас...»

Рўзбех оташин курашчи эди, у буюк коммунистик идеаллар учун курашда ҳалок бўлди. Унинг номи бутун Шарқ халқларининг эркин ҳис-туйғуларини, истак ва интилишларини бирлаштирувчи машъалдек қалбларда ёниқ! Атоқли Озарбайжон ёзувчиси Мирзо Иброҳимов бу қаҳрамон коммунистнинг ҳаёти ва кураши ҳақида «Бўрон қуши» қиссасини ёзган эди. Яқинда бу китоб Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида ўзбек тилида ҳам босилиб чиқди.

Адиб нашриётга ёзган хатида бундай дейди: «Бўрон қуши» жуда катта муҳаббат билан, чиройли нашр қилинибди. Жуда хурсандман, раҳмат. Бу кичик бир фактда мен халқларимизни бирлаштирган буюк гоъларнинг ҳаётбахш шувъласини кўраман».

Коммунистларнинг пўлат иродасини тоблаган буюк идеаллар шувъласи ҳақиқатан ҳам ҳаётбахш!

«Мени
коммунист
деб билинг...»

Улар ўн киши эди. Ўн антифашист. Тўққиз Испания Компартиясининг аъзоси. Бир эса... У ҳақда кейин. Уни энг охирида сўроқ қилдилар.

Аввал уларни йигирма тўрт кун сурункасига қийноққа тутдилар, ўрта аср инквизициясининг энг ваҳший усуллари билан азобладилар. Кейин «суд» қилдилар. Суд ёпиқ, залда фақат айдоқчилар, франкоч жандармларгина ўтирар, бино полициячилар билан қўшалган эди. Аммо бу қотиллар фитнаси бари бир оламга ошқор бўлди. Мана, суднинг стенограммасидан парчалар.

Прокурор: Сиз Компартия Марказий Комитетининг аъзосисиз, шундайми?

Рамон Ормасабаль: Ҳа. Биз комму-

нистлар, озод Испанияни тиклаш муҳим вазифа деб биламиз. Партияимизнинг программаси...

Прокурор: Бас қилинг! Бас қилинг, митингни! Менинг саволларимга ё «ҳа», ё «йўқ» деб жавоб беринг.

Ормасабаль: Сеньор, бир сўз билан жавоб бериш қийин. Биз коммунистлар биринчи галда тинчлик ва дўстлик...

Прокурор: Бас! Бизга бунинг ҳоҳати йўқ!..

Рамоннинг айби йўқ, лекин уни гапиртирмадилар, ярим соат давом этган мана шундай савол-жавобдан кейин 20 йилга кесиб юбордилар.

Махбустларнинг энг ёши расом Агустин Ибаррола эди.

Ибаррола: Менинг дармоним йўқ, мени йигирма тўрт кун давомида ваҳшиёна усуллар билан азобладилар...

Прокурор: Жим! Саволга жавоб беринг! Ибаррола: Мен қийноқдан ҳушимни йўқотган эдим, ҳозиргина ҳушимга келдим...

Прокурор: Митингни бас қилинг! Бир сўз билан жавоб беринг. Ижодий услубингиз? Ибаррола: Мен ҳалқим турмушини ифодалайман. Мен реалистман. Ўзим деҳқон болсиман, деҳқонлар турмушини...

Прокурор: Бас қилинг! Бир сўз билан, дединг!

Химоячи: Бу одам касал, дармонсиз...

Ибаррола: Мени қийнадилар...

Прокурор: Олиб чиқинг!

Дармонсиз ёш коммунист расомни жан-дармлар судраб олиб чиқиб кетишди. У ҳақ қаторга ҳукм қилинди.

Бошқа «айбдор»ларнинг суди ҳам шу хилда давом этди. Энг охирида сўроқ қилинган Антонио Хименес Перикас бу ваҳшиёна томошани бошдан-оёқ кўриб ўтирган эди. У журналист, сўз ва виждон эркинлиги нима эканини яхши билади.

Прокурор: Сизнинг гапингиз борми?

Перикас: Бор, сенсор. Мен бу кунгача партиясиз эдим. Ҳозир мен муҳим ва масъулият қарорга келдим: мени ҳам коммунист

деб ҳисобланг! Уртоқ Ормабабдан илтимос қилман — у менга ўзимни Компартия сафида деб билишга рухсат этди...

Залда бомба портлагандек, ҳамма «гуув» этиб ўрнидан турди, жанармлар типирчилаб, тўппончаларини яланғочладилар...

МУСА ЖАЛИЛНИНГ ЎЗБЕКИСТОНЛИК ҚУРОЛДОШЛАРИ

Германия-Совет дўстлиги жамиятининг раҳбарларидан бири, «Тинчлик ва социализм проблемалари» журнали немисча наشرининг бош редактори Леон Небенцис «Гулстон»

редакциясида меҳмон бўлганида қуйдагиларни айтди:

— Юксак коммунистик эътиқод ва пўлат ирода намунаси бўлган совет халқининг қаҳрамони Муса Жалилни ҳозирги немис ёшлари ҳам яхши биладилар, унинг ажойиб ҳаёти ва шеърятини севиб ўрганадилар. Чунки у бизнинг ҳам келажагимиз учун курашган.

Яқинда ГДРда топишган янги ҳужжатлар бу ажойиб коммунистнинг сўнгги оташин ва фожиали кунларини, унинг кўпгина сафдошлари қаҳрамонлигини ёритиб беради. Италиялик собик ҳарбий асир Рениеро Ландифредини менга хат ёзиб, ўзининг Шандау зиндонидида Муса билан бирга бўлган кунларини эслабди. У Жалил 1944 йил 25 августда қатл этилганини айтади. Унинг ёзишича, Муса ўлимга кетаётиб ҳам, дўстлари билан тетик саломлашган, уларни дадил бўлишга чакирган...

1968 йили мен узок изланишлардан сўнг жалчиларнинг қатли ҳақидаги ҳужжатларни тўла қўлга киритдим. 26 август кўни турма нозир Дюрхауэр ўн бир киши қатл этилгани ҳақида рапорт беради. Қатл гильотина ёрдамида 30 минут давом этган. Ҳар уч минутда бир дахшатли ўлим!

Бу ҳужжатларга кўра, ўн бир қаҳрамондан икки киши Ўзбекистонлик экани маълум бўлди. Ўзбекистон Молия Халқ Комиссарлиги Госстрах бўлимининг собик бошлиғи Гориш Шобоев Мусанинг энг яқин сафдоши бўлган.

Олий эътиқод, пўлат ирода

КОММУНИСТ ХАРАКТЕРИ

Коммунист характери! — Бу матонат ва меҳрибонлик, шоддат ва сабр, эътиқод ва ғайрат, масъулият ва ишчанлик, инсонийлик ва қалб гузалиги сингари жуда кўп олижаноб фазилатларнинг мужассам тилмоли. Коммунист характерининг энг юксак намунаси — улуг Лениндир.

Шонли XXIV съезд олдида редакциямизга келадиган кўп хатлар мана шу ҳақда ҳикоя қилади. Уларнинг ҳар бири коммунист характерининг бирон қиррасини очиб беради. Қуйида шу хатлардан баъзиларини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

ФИДОЙИЛИК

— Турғун, одамда ишонч бўлгани яхши,— деди Икрома опа бир гал.— Нимагадир ишонч, қандайдир ташвиш билан яшасанг завқ олади киши.

Ана шу ўғит айтиш вақтида — руҳий тушқучликка учраган пайтимда айтилган эди. Самиий далда кейинги ижодий изланишларимда самара берди.

Аслида Икрома опага ҳавасим келади. Эсимни танибманки, Икрома опани биламан. Эсимни танибманки, у театримиз партия ташкилотининг секретари. Икрома опа меҳрибон она, истеъдодли санъаткоргина эмас. Қачон қараманг ҳаммаша ташвиш, ҳаяжон билан, яратувчилик ҳисси билан, машғул бўлган юмушининг эзгулигига ишонч туйғуси билан ёниб, қуйиб-қуйиб, елиб-югуради.

Қаерда бўлмайлик — репетицияларда, мажлисларда, ижодий йиғилишларимизда, шодиёна кунларда — Икрома опасиз кўнгилмиз ҳеч жойига тушмайди. Опа ёнимизда бўлганида унинг ҳис-ҳаяжонга тўла самимийлиги, жўшқинлиги, бизга мадад бериб тургандай туюлверади.

Одамда ишонч бўлсин экан. Ўзингга, ўзгаларга, келгусига ишонч билан, кўпчилик манфаати билан яшаш — гўзал ҳаётдир. Мен бун Икрома опанинг фаолиятида равшан кўриб келмоқдаман.

Икрома опадан ўрганганларим коммунистча қатвият, жўшқинлик, излашувчанлик, фидойийлик руҳида ижод қилаверишимга ишонч туғдиради.

Турғун АЗИЗОВ,

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

МАСЪУЛИЯТ, ИШЧАНЛИК, ТАЛАБЧАНЛИК

Мирзачўлдаги Титов номли 6-совхозда зверо бошлиғи бўлиб иш бошлаган кунларим. 1962 йилнинг кузаги эди, чамаси...

Даставгал ишларим бир меъёрда юришиб турган эди. Бир кун совхоз комсомол комитетининг секретари келиб қолди.

— Хўш, Мардон,— деди у.— қандай янгиликлар бор? Одамларнинг қиймати қалай? Ҳеч нарсадан зориқишмаяптими?

Мен бўлсам: «Ишлар ёмон эмас, Яйра опа, бир нав», дейишдан нарига ўтмадим.

— Бу яхши эмас,— деди у.— Ҳозирнинг ўзида ишга киришинг. Звенонгиздаги ҳар бир киши ишга суҳбатлашинг. Уларнинг уй шариитини, орзу-истакларини, чўл шариитига бўлган муносабатларини ўрганинг. Бу жуда зарур.

Назаримда бу гаплар ғалати туюлди: «Мендан ишни сўрамайдим, ахир. Психолог эдимки, ҳар бир кишини алоҳида ўргансам...»

Бироқ эртаси кун Яйра опа яна келди. Индинига яна... Хуллас, топириқни бажаришга мажбур бўлдим.

— Биласизми, Мардон,— деген эди ўшанда у.— Бу ерда турли жойлардан келган, феъл-атвори турлича кишилар ёр-дўстларидан йироқда тер тўкишпти. Уларга раҳбарлик ёки талабчанлик қилишнинг ўзи билангина кифояланиб қолмайлик. Жиндак ширин сўз, жиндак

меҳр, ҳамдардлик, уларнинг ҳис-туйғуларига шерик бўлиш — улар учун ҳавадий зарур.

Бу сўзлар хотирамда маҳкам ўрнашиб қолган. Уша гапнинг маъносини шу совхозда ўтказган тўрт йиллик меҳнат фаолиятим давомида яна ҳам чуқурроқ англаб етдим. Чиндан ҳам чўл шариитига кўнчики, ўлкамизнинг турли бурчакларидан келган кишилар билан тил топишиб кетиш, зиммаимиздаги мажбуриятни бажариб юқори ҳосил кўтариш — ўз-ўзиндан бўлмас эди-да. Шу сабабли раҳбар ходимлардан катта масъулият ва қобилият талаб қилинар эди.

Яйра Саъдуллаевада ана шу хусусият бор эди. Ундаги талабчанликка кишиларга бўлган муҳаббат ҳам, меҳрибонлик ҳам, жиддийлик ҳам сингиб кетганиданми — ҳаммамиз Яйра опани ҳурмат қилар эдик. Унга ҳавасимиз келарди. Эсимизда ишга иштиёқ сезардик.

Талабчан ва меҳрибон коммунист Яйра Саъдуллаевадан ўрганганларим ҳозир ҳам иш фаолиятимда қўл келяпти. Шунинг учун ҳам унинг номини ҳар доим ҳурмат билан тилга оламан.

Мардон ХҲЖАЕВ,

Нарпай районидagi «Октябрь» колхозининг бригада бошлиғи

Мен Фарбий Берлин прокуратурасидан унинг қатл этилиши ҳақидаги ҳужжатни сўраб олдим. Бу даҳшатли ҳужжатда бундай дейилган: «Ужияоти — немис қўшинлари орасида маънавий тушқунликни тарғиб қилган. Улим жазоси. 25. VIII. 44-да қатл этилди».

У билан бирга тошкентлик Фуод Сайфулмулуков қатл этилади. У яширин антифашист группода Жалилнинг ўнг қўли бўлган. Унинг урушдан олдинги ҳаётини ўрганишда ҳамшаҳрингиз Исҳоқ Забиров катта иш қилди. Мен бу талантли журналист билан ёзишиб тураман, у менинг уйимда меҳмон ҳам бўлди. Биз у билан жалилчилар номидаги немис пионер дружиналарида бўлдик.

Мен Тошкентда жалилчи қаҳрамонларнинг шон-шўхратини яна бир бор ҳис этдим. Бу ерда мен Мусанинг барҳаёт сафдошларини ҳам кўрдим — дўстим Исҳоқ мени Фарид Султонбеков, Ғараф Фахриддинов ва Маҳмуд Мўҳсиновлар билан таништирди. Улар фашизмга қарши курашда чинакам қаҳрамонлик кўрсатган кишилар. Биз немис коммунистлари совет кишиларининг фидокорлигини юксак қадрлаймиз!

Оташин

мактублар

Эрнст
ТЕЛЬМАН:

ҲАҚИҚАТ ТАНТАНА ҚИЛИШИГА ИШОНАМАН

Азиз ва севиқли қизим Ирма!

...Қамоқхонанинг жимжит камерасида жонанжон юртимдан йироқда, ёлғиз ўтириб, сен тўғринда ўйлайман ва тугилган кунингда юрагим тубидан чиққан энг самимий табрикларимни йўллайман. Ушбу мактубимни совға ўрнида қабул қилгайсан...

...Ҳаётда ҳамиша олға интилиш керак... Одамий интилишларнинг олий чўққиси юксак ахлоқли инсондир. Бу — башарият муассар бўлган энг эзгу бойлиги. Фақат шу фазилат шарофатидангина ҳар бир одам чинакам ҳурмат-эътибор қозонади... Биз курашчан инсонгина қадр-қиммат топадиган даврда лашамоқдамиз.

Розанинг менга айтишича, баъзи ҳодисаларни юрагингга яқин олаётган эмишсан, улар сени қийнаётган ва ўйга толдираётган эмиш. Бундай ҳодисаларга совуққон, лоқайд қарамаётганинг, улар устида мулоҳаза юритаётганинг, ўз отанг шаънига қилинаётган турли игво, туҳматларга дадил ва мардона қарши турганинг дуруст! Қимматли Ирма, сен отангнинг бугунги кунда қамоқхона деворлари ичида ўтиришга маҳкум этилганидан номус қилма. Мен бутун вужудим билан немис ишчилар синфига мансубман, шунинг учун ҳам унинг фарзандиман. Шахсий тажрибаларим, шахсий кечинмаларим, шиддатли курашлар, меҳнатнаш халқнинг оғир ҳаёти мен учун сиёсатда энг катта муаллим, дорилфунун бўлди. Мен бу дорилфунунда билим олдим, билимларимни чуқурлаштирдим. Менинг бутун ҳаётим тинимсиз меҳнат ва меҳнат-

Олий эътиқод, пўлат ирода

ҒАМХЎРЛИК

Бировнинг бошини силаш, меҳрибонлик қилиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди. Бу фазилатга эга бўлган кишилар эса, кўпчиликнинг қадрдони бўлиб қолаверар экан.

Машҳур кулол, санъатшунослик фанлари кандидати, Ўзбекистон халқ rassоми Мухиддин Раҳимов ана шундай кишилардан бири. У менинг ҳам меҳрибон устозим, ҳам азиз маслаҳатчимдир.

Эсимда. 1935 йил эди. Ўзбекистон ССР Давлат санъат музейида ўймакорлик, нақш ишларини қўқонлик Абдураззоқ деган уста олиб борарди. Мен унинг топшириқларини ўрнига қўйиб, кўмаклашардим.

Бир куни ўша пайтларда очилган «Нафис санъат саноатини ўрганиш комбинатининг» илмий мудир келиб қолди. Бу киши Мухиддин Раҳимов эди.

— Анчагина уқувинг борга ўхшайди,— деди у менинг уста Абдураззоққа ёрдамлашяётганимни кўриб.— Қани, мен билан юр-чи...

Мен комбинатда таълим ола бошладим. Шуш бўлдию у киши менинг меҳрибон устозим бўлиб қолди. Мухиддин ака туфайли дурадгорлик, наққошлик, умуман, бинокорлик касбини пухта эгалладим. У кишининг самимийлиги, меҳрибонлиги, одамгарчилиги биз шогирдлари учун ҳамиша ўрнак бўлиб қолди. Мухиддин ака ҳозир ҳам кўпгина ёшларнинг устози, маслаҳатгўйи, кўмақдоши.

Менинг таълим олишимда, касб ўрганишимда, эътибор қозонишимда оталик қилган яна бир меҳрибоним — акам Маҳкам Алиев бўлди. 1926 йилдан буён коммунистлик партия сафида кишлоқ ҳўжалигимиз равнақи учун жон куйдириб келган акам мени ҳам ўз эътиборидан четда қолдирмади. Моддий ва маънавий ёрдам бериб келди, мураббийлик қилди. Ҳозир у Иттифок миқёсидаги пенсионер. Бироқ акамнинг қалбида партиявий жўшқинлик ҳамон сезилиб туради. Ёшларга оталик, устозлик қилади.

Меҳрибон устозларим Мухиддин Раҳимов ва акам Маҳкам Азизовлардан ўрганганларим ижодий фаолиятимда, шогирдларим ишида бирор из қолдирган бўлса — ўзимни бахтиёр ҳисоблардим.

ҲОЖИ ҚОСИМОВ,

Социалистик Меҳнат Қаҳрамони,
Республикада хизмат кўрсатган бинокор

Тошкентдаги «Юлдуз» фирмаси коллективи партия XXIV съезди шарафига планга қўшимча 1,2 миллион сўмлин маҳсулот ишлаб чиқаради. Суратда: 1973 йил ҳисобига маҳсулот тайёрлаётган илгор ишчи Саноат Курбонова.

Қ. РОЗИҚОВ фотоси (ЎЗАТГ)

каш халққа хизмат қилиш билан ўтди... Менга ўхшаган миллионларча кишилар очлида яшадилар ва ўз гоъларини учун курашдилар. Ҳозир кун нечираётганларнинг кўпчилиги учун ҳам қора тобутлар ҳозирлаб қўйилган. Лекин тақдирнинг шафқатсиз зарбаларига дучор бўлган инсон таъба-тазарру ва итоатгўйлик қилиб ўз қадрини ерга урмади! Дил қийноқларига сабот билан чидамсиз учун ҳам замбараклар ўти остида матонат билан жанг олиб бориладиган пайтадигидек чинакам жасорат талаб қилинади. Дил изтиробларига қаршилик кўрсатмасдан бўйин эгиш — сизилмасдан бурун жанг майдонини ташлаб кетишнинг худди ўзгинасидир...

Николай
ОСТРОВСКИЙ:

НАВҚИРОН ДУСТАЛАРИМГА

... Коммунистлик ҳайрихоҳлик билан ёзилган илиқ мактубингизни олдим.

... Мен «Пўлат қандай тобланди»ни ўйлаб чиқарган эмасман. Унда барҳаёт одамлар ҳаёти тасвирланади. Бу қисса — ҳаётнинг, улугвор ва аjoyиб нурашимизнинг кичин бир парчаси, холос.

Сиз билан биз эски, ваҳшиёна капиталистлик дунёнинг умри тугаб бораётган бир даврга яшамоқдамиз. Қонхўр ва йиртқиш империализм ўзининг муқаррар ҳалокатини сезиб, зулмнинг гўрнови бўлган ишчи синфи билан сўнгги — шиддатли олишувга тайёрланмоқда. Барча демократик тақинчоқларини улоқтириб ташлаб, чирик, лекин заҳарли тишини кўрсатмоқда. Дунёда коммунизм учун кураш байрогини кўтарганларни қириб ташлаш пайига тушмоқда...

Сизга, комсомолнинг иккинчи авлодига, бу сўнгги ва ҳал қилувчи жангда кишиликнинг ўша лаънати душманлари билан юзма-юз тўқнашишга тўғри келади. Биз, биринчи комсомоллар, оталаримиз билан ёнма-ён туриб Совет ҳокимияти учун жанг қилганда жуда ёш эдик. Бу курашда ўз жанговар синфимизга муносиб фарзанд бўлолганлигимиз — бизнинг энг натта фахримиздир. Биз душманинг бутун тубанлиги

ва ёвузчилигини ўз кўзимиз билан кўрдик. Ёвдан нафратланишга ўргандик. Қалбларимиз шу қонли курашда тобланди. Озод қилинган шаҳарларга кириб, душман қўлида азоб чекиб ўлган, дорга осилган ўртоқларимизни кўрганда биз ҳам ёвга беомон бўлдик, қиличчимиз яна ҳам кескир ва шафқатсизроқ бўлди. Бундан кейин ҳеч қачон уруш бўлмаслиги учун, бутун дунё халқларининг биродарлиги янада мустақамлалиши учун, капитализм мамлакатларида ишчи синфи революцион курашнинг наҳрамонона йўлини босиб ўтиши, биз аса бутун дунё халқларининг умид ва таянич бўлган Совет Иттифоқини ардоқлашимиз, унинг қудратини мустақамлашимиз керак.

Вера
ХОРУЖАЯ:

ЯШАСИН КУРАШ

Жасур коммунист Вера Хоружая Улуг Ватан урушида ҳалок бўлган. Унинг буржуа Польшасидаги революцион кураши ҳақидаги мактублари 1931 йилдаёқ Москвада босилиб чиққан эди. Бу мактубларини Н. К. Крупская аjoyиб коммунистнинг қалб сатрлари деб атаган... Мана шулардан бири:

... Ойижоним! Менинг ҳақимда ҳеч гам еманг. Ахир мен ёлғиз эмасман, биз жуда кўпчилигимиз, менинг ўртоқларим шундай яхши, шундай содиқ ва довоюрани, улар билан мен ҳеч нарсадан қўрқмайман... Мен илгаригидек тетикман. Ишинг ҳақ, келажанга умидинг зўр бўлгандан кейин, турма нима экан! Мен бу ерда бекор ўтирганим йўқ, ўқийман, ишларимни, ҳаётни, сизни ўйлайман...

Ойижон, ҳеч хафа бўлманг. Ахир мен оташин эътиқодим учун бу ерда ўтирибман. Биламанки, озодликда сафларимиз кун сайин кенгайиб бормоқда, уларни ҳеч қандай турмага сиғдириб бўлмайди. Яшасин кураш, яшасин офтоб, яшасин ойижоним!

ЯСАЛСА УЛАРДАН МИХ МАБОДО,— БУНДАН МУСТАҲКАМ МИХ БЎЛМАС ДУНЁДА!

Владимир МАЯКОВСКИЙ

Яшасин коммунизм

Қўйиб қўйса
музейга бир кун
Йиглаб турган большевикнинг
бир нусхасини,
Зап томоша бўлармиди
анжовлар учун,
Ахир тарих кўрган эмас бунақасини!
Гоҳ панларнинг сардорлари
темир қизитиб,
Елкамизга
беш қиррали юлдуз
ўйдилар.

Гоҳ Мамонтов бандалари
тириклай тутиб
Бўғзимиздан қора ерга кўйиб қўйдилар.
Гоҳ японлар
ўтхонага ташлаб ёндирди,
Оғзимизга рух-қўроғини қўйди ёвузлар.
Таъба қил!— деб бўқирдилар,
лекин янгради
Ёнаётган томоқлардан
фақат шу сўзлар:
— Яшасин коммунизм!

А. МУХТОР таржимаси.

Нозим ҲИҚМАТ

Ўртоқ Ленин съездга келди

Йигирманчи съездга
ўртоқ Ленин келди.
Сал жипмайиб турди эшикда бир зум.
Сўнгра залдан ўтиб, аста ўтирди
Минбар тағидати зинага.
Ва жим —
Дафтарини олиб қўйди тизига;
Ҳатто пайқамади ҳайкалини ҳам.
Қандай бахт — тикилмоқ унинг кўзига,
Ҳис этмоқ ўзининг у билан бирдам!
Йигирманчи съездга
ўртоқ Ленин келди.
Ерга кўм-кўк баҳор тўшалар эди.

Кезар эди оппоқ, саҳий булутлар,
Улугвор умидлар ушалар эди.

Коммунист!

Бир оғиз сўзим бор сенга,
Оддий аъзомисан, секретармисан,
Ҳукумат бошида ва ё занжирбанд,—
Бари бир,

солайин сенинг эсингга:
Ҳаётинг, оиланг, ишингда абад
Улуғ, азиз Ленин бўлсин барҳаёт!

Т. ТУЛА таржимаси

БОШҚАЛАР УЧУН ЁРҚИН ШУЪЛА БУ-
ЛИШ, НУР БЎЛИБ ЁГДУ ТАРАТИШ—
ИНСОН ЭРИШИШИ МУМКИН БЎЛГАН
ОЛИЙ БАХТ ШУНДАН ИБОРАТДИР. УН-
ДА ИНСОН НА ИЗТИРОБДАН, НА
АЛАМДАН, НА ҒАМДАН, НА МУҲТОЖ-

ЛИКДАН ҲАЙИҚАДИ. УНДА ИНСОН
УЛИМДАН ҚУРҚМАЙДИГАН БЎЛАДИ.
ЗОТАН У ҲАЁТНИ СЕВИШНИ ШУНДА
УРГАНАДИ.

Ф. ДЗЕРЖИНСКИЙ

Иоганнес БЕХЕР

Димитров

Мана у турибди, курашда собит,
Қаршида — дераза, гербли ойналар.
Унда зўр курашга бўлиб бир шохид,
Кўк гўмбаз остида дунё айланар.

Нотик турар, ногўҳ чекинар девор.
Йироқлар... йироқда миллионлаб одам.
Миллионлар кўтарган қўллар мадақдор,
Унинг қўлларига интилар ҳар дам.

У ўз партияси, ўз синфи каби,
Мустақам заминда мағрур ва кучли.
Халқлар нафасини сезади қалби,
Шу барилик бахш этган унга бу кучни.

Халқ у билан бирга, халқ ҳисий, ҳамдам!
Шунинг учун судда у ўзи ҳакам.

А. ШЕР таржимаси

Николай ТИХОНОВ

Михлар балладаси

У жиддий кузатиб мардлар сафини,
Чекиб тугатди-да трубкасини,
Вазмин қадам ташлади бир-бир,
Сўзлари янгради чўндан оғир:
— Бўйруқ бор: фронтга отланнинг тезда.
Йўлимиз — Шарқ томон, Жўнаш — саккизда.
Фарзанд, она, хотин — килингиз бори,
Хат ёзинг. У ердан қайтамасиз балки.
Балки бош кўярмиз тупроққа мағрур,
Алмо жанг бўлади — оламга машҳур!..
Кичик матрос дадил, жуда ёш ўзи,
Сувдаги жилвада, нурларда кўзи:
«Бари бир эмасми, ўлим ҳар ерда бор,
Лекин денгиз соз-да, чексиз, бегубор...»
Адиралга келди бир хабар тонгда:
«Бўйруқ бажарилди! Тирик йўқ жангда...»
Ясалса улардан мих мабодо,—
Бундан мустақам мих бўлмас дунёда!

МИРМУҲСИН таржимаси

Ҳаммасларим «у киши саксонга етай деб қолган бўлсалар ҳам уйда ўтирмайдилар. Гоҳ «Билим» жамиятида, гоҳ ироқом, гоҳ районларда юрадилар. Олдин телефон қилинг, дейишган эди. Рақамни териб, трубкага нулоқ тутдим. Инқилоб буронларида чиниққан, босмачиларга қарши курашган, синдий душманлар билан юзма-юз сўзлашган кишининг йўғон, дағал овозини кутаётган эдим. Йў, оҳиста, вазин, меҳрибон товуш эшитилди:

- Лаббай!
- Бемаҳалда безовта қилдим. Улар. Мирзахўжа отамисиз?
- Ҳа, мен, ота ўғлим.
- Сўхбатингизни эшитмоқчи эдим.
- Бемалол. Хоҳлаган пайтингизда марҳамат қилинг.

Уч хонали уй. Бир хонада Самарқанд тарихи, инқилобчилар ҳаётига оид ҳужжатлар. Деворларда нодир фотосуратлар осиб қўйилган. Мирзахўжа ота шу шахсий музейхонада неварасини тиззаларига олиб, ишлаб ўтирган экан. Уртадан баландроқ бўйли. Қотма. Кенг пешанаси устида олпоқ сочлари сочилиб турибди. Бугдаёранг юзиде бирор ажин йўш. Шаҳар коммунал кўчалини бўлимидан иситгич аппаратларни тенширгани иелган ёшгина аёл:

— Бир оз торроқ экан жойингиз, — деди. — Беш хона керак сизга. Отанинг қалин мошғуруч қошлари остидагй ўткир кўзлари аввал аёлга синовчан тикилди. Сўнг жавондан бир папка олиб, саргайиб кетган варақни менга узатди:

— Мана буни бир ўчинг, ота ўғлим. Қизим сиз ҳам эшитинг. Мен ҳунокатни ўчиб бердим:

— «1926 йил. Шошлинч. Самарқанд шаҳри. ЎзССР МИК Президиумининг аъзоси Уринхўжаевга. ЎзССР МИК Президиумининг Секретариати шу йил 11 декабрда юборган 181147 рақамли алоқа хатига қўшимча равишда сизга қуйидагиларни билдиришни зарур деб топди. Меҳмонхонада кўрпа-ёстиқлар бўлмаганлиги сабабли, сўзедга келадиганингизда ўзингиз билан бирга кўрпа, ёстиқ олиб келишингизни тавсил этамиз.»

Мирзахўжа ота ҳунокатни жойига қўйди. Равшан, жонли кўзлари мулоимли қилиб турарди:

— Бор, тўрт-беш хонали уйларга қаноат қилмайдиганлар ҳозир ҳам учраб туради. Одам боласи шунанга, ота ўғлим... Қаноатлиси ҳам бор, қаноатсизси ҳам... Ҳа, кўрпа-ёстиқни орқалаб, машинаси, шахсий котиб, кабинетсиз қанча қанча ишларни от устида бажарган кишилар... Тўқинчилиқни оқаё дарё билиб, тўқилмақ шўхлиқ қилаётган айрим ёшлар ҳар бурда нон авлодлар қони тўқилган тупроқнинг меваси эканлигини унутмасинлар!

Дераздаванг оянинг латиф ўроғи кўриниб турибди.

— Янги ой туғилляпти — деди отанинг невараси хона сокинлигини бузиб:

Мен эса коммунистнинг туғилишини уйлardım.

... Жомбой Зарафшон сувига сероб жой. Тарихи ҳам қизиқ. У Самарқанддан ҳам аввал, 1870 йилда Россияга қўшилган. Тошкент — Самарқанд янги тош йўлининг биринчи бекати шу ерда эди. Фаргона, Туркистон, Бухоро, Ҳисор йўллари ҳам шу ерга туташ. Жомбой — савдогарларнинг кўйин жойи бўлган. Аптека, йўл назорати идораси, қассоблиқ дўконлари, «Дершид» немис акционер жамиятининг шоли тозалаш заводи, баққолиқ, чойфурушлиқ дўконлари. Майда ишлаб чиқариш корхоналари Қори Очил, Насруллоб Шарипов каби катта ер эгаларининг қўлида эди. Ана шу сершовқин Жомбой кўчаларида тенгиз юрадиган Мирзахўжани аяси Барнохўжа бир нун масжид имоми Саломхон ҳузурига олиб борди:

— Мирзахўжа энди сизнинг ихтиёрингизда, эти сизники, суяғи бизники.

Буйралар тўшалган, тор, ҳа ҳужра. Карвонсарой, бозор, кўчаларни кезганде боланинг кўнгли гйрар, ҳар хил одамларни кўриб, воқеаларни билиб завқ-шавққа тўлар эди. Бу ерда унинг кўнглини гам-ғусса чулғайди.

1911 йилда Жомбойда янги усул мактаб очилди. Мирзахўжа ҳам шу мактабга қатъий бошлади. «Ибтидоий усул савтия»да дин билан бирга ҳисоб, жуғрофия, табииёт, адабиёт ҳам ўқитиларди.

Мирзахўжа нундузи ўқир, мактабдорнинг отларини боқар, бўш вақтларида заводга борар эди. Шоли тозаловчи ишчилардан Александр ва Константин Семёновлар билан ҳам ўша пайтларда танишди. Заводда 1905 йилда яшрин партия ташкилоти тузилгани, Александр Семёнов

социал-демократик партия аъзоси, Константин Семёнов эса сўл эсер эканлигидан Мирзахўжа у пайт беҳабар эди. Улар Мирзахўжага бой нима учун бой, камбағал шунча меҳнат қилса ҳам нима сабабдан камбағаллигини тушунтира бошладилар.

Шу кунларда Мирзахўжаларнинг ўқиниси, камбағал деҳқон Муҳаммадқарим Абдурахим ўғлининг номи бутун Жомбойга ёйилди. Муҳаммадқарим укаси Мамарасул билан Қўнғирот элатининг Оққовун қабилисидан мулло Усмонбой Исмоил ўғлининг кўрасини бустон, болларини гулистон қилиб, омборларини дон-дунга тўлдирса, сингилси бойнинг ҳовлисида оқсочлик қиларди. Лекин миннатсиз нон ейишмасди.

1909 йил. Дала ишлари айни қизиган пайт. Муҳаммадқарим Усмонбойнинг бордиди:

— Булда, хўжайин! Биз ишласагу хузуруни сизлар кўрсангиз. Икки қўлимиз бир тала бўлиб қолаверсак. Бугундан бошлаб текин ишлайдиган гўсхўр йў!

У укаси ва сингилсини етаклаб, бой даргоҳидан чиқиб кетади. Бой кўрқанидан чурқ этолмай қолади.

Жабранган, ситамдидилар унинг атрофига тўплана бошладилар. Қўрмам, новча, кенг кўйрақли, кўзлари катта, хушхулқ йигит Муҳаммадқарим Аҳмад соқов, Сафоқул чўтир, Абдуллача, Маҳмуд, Алинул. Урин гунг каби батранлар даврасида гурунглашиб ўтирганда, чойхонага Жомбой приставининг тилмочи Холдибек кириб келади:

— Ҳа, яна гийбат, игво бозорини қизитяпсанларми? — Нима деб вайсаясан, приставнинг ювиндиҳўри? Сенга ўхшаб поракхўрлиқ қилганимиз, бева-бечораларни қон қақшатганимиз йўқ. Йгвогар ўзинг!

Орага Нарзи самоварчи кириб Холдибекни Муҳаммадқаримнинг темир панжаларидан асраб қолади. Тилмоч қочиб кутулади.

Бой, мулдорлар у билан кўришганда: «Полвон ака, мана бу чой пулини олинг», деб хушонад қилишса-да, ичларини мушун таталай бошлади. Қош қорайганда улар приставиникига боришади:

— Етти осмони фаланда бир юлдузи бўлмаган, сон-саноқда йўн кишилар бизга қўл кўтарса бу қанақа гап ўзи?

Прстав хушонадгўйларини юпатади:

— Биз бор эканмиз боёнларимиз, уламою фузалоларимиз хотиржам, осийшга бўлсинлар.

Муҳаммадқарим чойхонада чой ичиб ўтирарди. Оёғида амирнон этик, устида бостон камзул, бошида мисқоли салла Нарзикул қорз тўриқ устида савлат тўниб қолади. Икки ёнида ўн икки казан солдати. Улар Муҳаммадқарим ва Аҳмад соқовнинг қўлини боғлаб, Абдиманид қозининг ҳовлисига олиб боришди. «Фитначи»ларни солдатлар қопга солиб, биғизлай бошладилар. Салимбоев илжайиб турарди.

Қоп ичидан чурқ этган товуш эшитилмайдди.

— Жаноб волостнойгз бўйин эгиб, тавба қилсанг, гуноҳингни кечди, йўқса ўласан!

Муҳаммадқарим пинагини бузмайди. Аҳмад соқов чидай олмайди:

— Тавба қилдим. Волостнойнинг буйруқларига бўйин ағаман.

Муҳаммадқаримнинг устига бир челек қайноқ сув қўйилгандек вужуд икки нетади.

Шу пайт терлаб-пишиб келган киши Салимбоевнинг қўлогига пичирлайди. Волость бошлигининг ранги оқариб кетади. Косиблар, деҳқонлар болта, теша, бел, нетмон, таён, ўроқ кўтариб, Нарзикулнинг ҳовлисига бостириб борган экан. Салимбоев отининг жилловини уйи томонга бориб:

— Икковини ҳам кафилга бўшатинглар, — дейди-да, қора тўриққа қамқиб босади.

Волость бошлигининг уйи атрофини ўраб олган оломон Нарзикулга газаб билан ёпирилади. Солдатлар оғир яраланган Нарзиқулни фойтунга солиб, жўнатадилар. Муҳаммадқаримни эса яқинлари чойхонага олиб кетадилар.

Чойхонанинг бир бурчагиде пусиб ўтирган Аҳмад соқовга Муҳаммадқарим нафрат билан тинилади:

— Бадабхт, ўша ифлос, номард тулқига тавба қилгандан кўра ўлганинг афзал эмасмиди?

Муҳаммадқаримни тунда ўн икки солдат билан Самарқандга олиб бориб, у ердан Сибирга сургун қиладилар.

Шунда Мирзахўжанинг юрагиде бир эгу орзу. Муҳаммадқаримден одам бўлиш, йўқсиллар бахти учун курашиш орзуси туғилади.

1917 йил. Март ойи. Жомбой бозорига Санд Полтуев от чоптириб келди:

— Халойиқ! Ҳуррият! Подшо Николай тахтдан туширилибди.

Мирзахўжа ўша кунийн Саид бошлиқ отрядга қўшилиб, «подшоининг кичин томирларини кўритиш учун» Самарқандга жўнади. 1918 йилнинг 2 мартда Қўшовузда большевиклар ташкилоти тузилганини эшитиб борди. Мирбоё Йўлдошев — раис, Абдиманид Зонқирй котиб экан.

— Бизнинг партиямиз йўқсилларни ёқлайди. Жомбойда бизнинг тартияга кирадиганлар борми?

— Бор, — деди Мирзахўжа.

3 мартда Жомбой бозориде йиғилиш ўтказилди. Жомбойда большевикларнинг биринчи партия ташкилоти тузилди. Мирзахўжа Уринхўжаев, Ризо Қўрбонов, Сиромхон Хўжеев, ҳаммаси бўлиб 62 киши большевиклар партияси сафига кирди. Мирзахўжа — котиб.

ИҶБОЛ ҚАЛИДИ

Жаҳондаги Коммунистик партиялар инсониятнинг бахтли келажаги, халқларнинг тинч-тотув ҳаёт кечириши учун олиб бораётган курашларида Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг буюк ибратли тажрибасига суянадилар. Яқинда Италия Коммунистик партияси Марказий Комитетининг бўлими мудир А. Серони бошчилигидаги хотин-қизлар делегацияси Ўзбекистонда бир неча кун бўлиб, республикаимиз ҳаёти билан танишди, сафоат норхоналарида, полхозларда, маданий муассасаларда бўлди. Суратда: делегация аъзолари Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтига.

Р. ШАМСИДИНОВ фотоси (УзТАГ)

Партия Мирзахўжага муҳим топшириқ берди.— Очларга ёрдам кўрсатиш вазифасини юкларди.

Областда икки йил кургоқчилик бўлиб, галла уммаган. Давлатнинг озиқ-овқат омборларида ҳеч ваёо йўқ. Нима қилиш керак? Қишлоқларга чиқиб, бойлар яшириб қўйган галлани машаққат билан топиб нелишарди.

Хали бошига ана шундай оғир кунлар тушган бир замонда Очилди Нормухаммад ўғлига ўхшаган бойлар 150 гектарлаб сугориладиган ер, бог-чорбоғлар, учталаб тегиримон, болохонадор ҳовлилар, меҳмонхоналар, яйловда минглаб қўй-қўзиларга эгалик қилиб даврон сурар эдилар.

Партия манжиси қақирилиб, ўн беш ёшгача бўлган болаларни алоҳида боқишга қарор қиладилар. Очилдибойнинг ҳашаматли ҳовлисини олиб, Ўзбекистонда биринчи болалар уйи очадилар.

Кобут волость партия ташкилотининг раҳбари Мирзахўжанинг кабинетига Очилдибой келади:

— Ҳовлимни бўшатиб беринг. Мана бу...— деб унинг олдида бир даста пул қўяди.

— Олмайман.

— Жомбойдаги ҳовлимни тузаттирасиз. Олинг. Болаларни ўша ёққа кўчирасиз.

Мирзахўжа пулни олдию ўша тунда отга миниб, Самарқандга жўнади. Йигирма уч чақирим йўлни тўрт соатда босиб, Хизир масжидига етганда суфи азон айта бошлаган эди. Стини Тошкент кўчасидаги саройга боғлаб, банкка борди. Банк хизматчиси Мирзатўғон уни кўриб, ҳайрон бўлди:

— Бемаҳалда нима қилиб юрибсан?

— Пора олиб келдим.

Пулни санаб, ант қилиб олишди. Тилхат беришди.

Ўша йили Самарқандга Ленин юборган «Қизил поезд» келди. Очилдибой поезд раҳбари Сафаровга арз қилибди. Мирзахўжа ана Жомбойда терлама касали билан ётганда, уч киши уйига бостириб боришди.

— Қори Очилдин танийсизми?

— Танийман.

— Пора бердимми?

— Берди.

— Қанча?

— 1200 сўм.

— Пулни беринг.

Мирзахўжа папчасидан банк тилхатини олиб берди.

Контрреволюция ва ниқобланган ички душман ҳамон ҳужум қилмоқда эди. Улар энди Советларга қарши курашда босмачи шайқаларига умид боғлаган эдилар. Партия ва совет органлари олдида босмачилик ҳаракатини тор-мор этишден муҳим вазифа турарди. Самарқандда область Совети ижроия комитетининг ва область Ҳарбий негашининг раиси Уринхўжаев ишчи, деҳқон, солдатлардан тузилган отрядларга бошчилиқ қилиб, босмачиларга қарши кескин кураш бошлади. Очилдов Эшназар ўғлининг уч юз кишидан иборат каллакесарлари Самарқанддаги қишлоқларда изғиб юрарди. Улар Ургутнинг Санги-

жумон тоғида аҳолини талади. 1921 йилнинг кузида Очилдов йигитлари билан Жомбой орқали Қўрғонсаломон қишлоғига ўтди. Йўлда уни Мирзахўжа отряди кутиб турган эди. Қаттиқ отишма бошланди. Очилдов катта талафот кўриб, чекинди. Шайка тор-мор қилинди.

Мирзахўжа отанинг катта ҳаёт йўлига бир назар ташлайлин. Миллий чегаралаш ўтказилиб, Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси тузилган 1924 йилда Мирзахўжа ота ана Самарқанд шаҳар ва уезд Советига, сўнг область Советига раис қилиб сайланди. 1925 йил 6 февралда Ўзбекистон Компартиясининг биринчи съездида делегат бўлиб Бухорога борди.

1925 йилнинг 4 апрели. Мирзахўжа Уринхўжаев Самарқанднинг «Шарқ революциясининг калиди» деб ёзилган олтин калидини Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Марказий Ижроия Комитетининг раиси Йўлдош Охунбобоевга топширди:

— Самарқанд пойтахт бўлсин!

1925 йил. Май ойи. М. Уринхўжаев Советларнинг Бутуниттифоқ III съездида қатнашиб, СССР Марказий Ижроия Комитети аъзолигига сайланди. У Самарқандда область партия комитети Ер ислоҳоти ўтказиш махсус комиссиясига бошчилик қилди. Шаҳринав район партия комитетининг биринчи секретари лавозимига ишлаб юрган кезларида халқ ҳўжалигини тиклаш билан бирга Иброҳимбек шайқасига қарши курашди. 1932 йил 25 январда Тожикистон ССР Марказий Ижроия Комитети Президиуми уни шахсий нурул билан мунофотлади. Сўнг Тожикистон ССР Ер ишлари халқ комиссари этиб тайинланди. Нова район партия комитетининг биринчи секретари бўлиб ишлаётган кезларида қишлоқ ҳўжалигини юксалтиришдаги хизматларини ҳисобга олиб, СССР Енгил саноат министрлиги уни енгил автомашина билан мунофотлади. Отанинг кўнисида Ленин ордени порлаб турибди. У Ўзбекистон ССР ва Тожикистон ССР Олий Советлари Президиумлари Фахрий ёрлиқлари билан таъдирланган.

Мирзахўжа ота бўронли йилларда қилич тутиб азиз тупроқни ёлардан ҳимоя қилган бўлса, ҳозир қалам тутиб, кўрган-кечирган, бингиларини ёшларга ҳимоя қилиб бермоқда. «Унутилмас кунлар» китоби, «Зулмат гирдобиди» рисоласи босилиб чиқди. У «Исломи динининг пайдо бўлиши ва унинг синфий моҳияти», «Урта Осиёда босмачилигининг пайдо бўлиши тарихи» асарларини ёзиб тугатди.

Мирзахўжа ота ҳозир ҳам жамоат ишларида актив қатнашмоқда. «Билим» жамаияти атеистлар секциясининг аъзоси сифатида қишлоқларга бориб туради.

Самарқанд тун пардасига бурканмоқда. Зарафшондан шамол эса бошлади.

— «Гулистон»нинг ёш ўқувчиларига нима тилакларингиз бор?— дедим мен.

— Ҳар бир кун инсонга берилган бебаҳо ҳаёт. Ҳаётга, умринингизга бефариқ қараманг, катта мақсадни кўзлаб, тинмай олган интилинг, демакчиман. Қимирлаган қир ошади. Сизнинг қўлингизда доно партияимиз берган инқоб калиди бор.

Ҳаётимизни, замонамизни қадрлаң.

Самар НУРОВ

ЗАМОНАМИЗ ҚАҲРАМОНИ— КОММУНИСТ

Озод ШАРАФИДДИНОВ,
Веруний мукофотининг лауреати.

XX аср — мўъжизалар асри. Радио, телефон, телевидение, товушдан тез учар самолётлар, Ернинг сунъий йўлдошлари, тизгинланган атом қуввати, «Восход», «Союз», «Аполлон» фазо кемалари, «Луноход — 1»...

Буларнинг ҳаммаси инсон тафаккури қудратини шарафловчи мангу обида бўла олади. Бироқ XX асрнинг хилма-хил мўъжизалари ичда яна биттаси борки, уни тўлқинланмай, ҳаяжонсиз тилга олиб бўлмайди. Бу — коммунист деб аталган янги инсоннинг туғилиши ва баалогага етишидир. Дарҳақиқат, асримизда коммунистнинг қудратига тенг нела оладиган, унинг иродасини бука оладиган, уни тўғри йўлдан олдира оладиган бирон куч борми? Йўқ. Коммунист асрлар бўйи давр сурган, чуқур илдиз отган эски тузумни парчалаб ташлади ва янги ҳаёт нуришга киришди. Бу йўлда жуда кўп тўсиқларни учратди, уларни енгиб ўтди. Тўрт йиллик адолатли урушда коммунист ватанпарварларни олға бошлади ва Рейхстаг куббасига ғалаба байрогини тикди. Урушдан кейинги беш йилликлар зафари юришида олдинги сафда борди. Биз «Коммунист» деганимизда энг инсоний, энг олижаноб, энг гузал фазилатларни ўзида муҷассамлаштирган шахсни тушунамиз. Унинг тафаккури ўғир, чунки у энг илгор дунёқараш — марксизм-ленинизм билан қуролланган. Унинг нияти пок ва олижаноб, чунки у барча меҳнаткашларга бахт-саодат келтирадиган коммунистнинг жамият қуришни истайди. У мангу навқирон ва қудратли, чунки олий мақсади йўлидаги курашида ҳақиқат халққа таянади.

Шунинг учун ҳам коммунистлар кўп миллатли совет адабиётининг мангу барҳаёт қаҳрамонларидир. Коммунистларни XX асрнинг ҳаёт-бахш, қудратли кучи сифатида, халқ оммасини курашга, ғалабаларга илҳомлантирувчи куч сифатида тасвирлаш совет адабиётининг энг яхши анъаналаридан бири бўлиб қолди. Бу анъанани Горький бошлаб берган эди. «Она» романининг бош қаҳрамони Павел Власов салкам етмиш йилдан бери миллионлаб китобхон учун курашчанлик намунаси бўлиб келмоқда. М. Шолоховнинг «Очилган қўриқ» романидаги Давидов, А. Фадеевнинг «Тор-мор»даги Левинсон, Н. Островскийнинг «Пуллат қандай товланди» романидаги Павел Корчагин ва яна кўплаб бошқа асарлардаги коммунистлар коммунистнинг жамият қуриш учун бораётган халқ курашида ҳамон байроқдор каби олдинги сафда.

Ўзбек ёзувчилари ҳам коммунист образини яратишда катта муваффақиятларга эришдилар. Ўзбек адабиётида замонамиз қаҳрамонининг образини биринчи бор қаламга олган ёзувчи Ҳамза эди. Ундан кейин унинг шоғирдлари ва сафдошлари бу аjoyиб анъанани давом эттиришди. Комил Яшиннинг 20-йиллар охирида яратган «Тор-мор» пьесасидаги Арслон хануз халқ қалбида яшайди. Абдулла Қодирий ва Ғафур Ғулом, Ойбек ва Абдулла Қаҳҳор, Ҳамид Олимжон ва Маъсуд Шайхзода, Ўйғун ва Зулфия, Миртемир ва Шароф Рашидов каби ёзувчилар ҳам коммунистлар образи галерейсини бойитишда катта ишлар қилдилар. Улар яратган коммунист образида XX аср кишининг энг гузал фазилатлари муҷассамланган. Уларнинг асарларидаги коммунистлар — буюк мақсад кишилари. Курашчанлик улар характеридири бош белги. Улар — гуманист, ватанпарвар, адолатли одамлар. Шу ҳусусиятлари билан улар китобхон қалбидан чуқур ўрин эгаллайди, унинг энг яқин дўстига, маслаҳатгўйига айланади, уни порлоқ келажак учун курашга чорлайди.

Мамлакатимиздаги адабий жараённинг муҳим белгиларидан бири шундани, коммунист образига қизиқиш йил сайин кучайиб бормоқда. Ҳозирги авлод ёзувчилари адабиётимиз асосчиларидан эстафетани қабул қилиб олиб, уни шараф билан давом эттирмоқдалар. Бунинг исботи сифатида Саҳд Аҳмад ва Ҳамид Ғулом, Мирмуҳсин ва Шухрат, Пиримқул Қодиоров ва Одил Ёқубов, Эркин Воҳидов ва Ҳусниддин Шарипов, шунингден, бошқа кўпгина ёзувчиларнинг асарларида яратилган коммунист образини келтириш мумкин. Бу нарсга яна бир бор адабиётимизнинг гоёвий ахлатлигидан, ҳамиша ҳаёт ҳақиқатига содиқ эканлигидан далолат беради.

Сўнгги йилларда коммунист образини акс эттиришда реалистич принциплар тобора чуқурлашиб бормоқда. Гап шунданки, совет ёзувчилари бу борада катта муваффақиятларга эришганига қарамай, муайян даврларда адабиётда турли салбий тенденциялар ҳам маъжуд эди. Масалан, 20-йилларда айрим ёзувчилар коммунист характерининг моҳиятини чуқур ёритиш, унинг бой маънавий дунёсини кўрсатиш ўрнига, уни фақат ҳаракат кишии сифатидагина тасвирлар эдилар. Бундай асарларда коммунистнинг энг муҳим белгиси сифатида устидаги чарм тужуркаси ва ёнидаги тўппончагина кўрсатиларди. Адабиётимизнинг ривони давомида коммунист образини яратишдаги бундай нотўғри тенденция енгиб ўтилди. Улуғ Ватан урушидан кейинги йилларда ҳам коммунист образини ишлашда баъзи бир камчиликлар содир бўлди. Бу йилларда кўпгина асарларда коммунист фақат насихатгўй, ақл ўргатувчи, адашганларни тўғри йўлга солиб юборадиган, ўзи сира адашмайдиган, фақат тўғри гапларни, аниқ ҳақиқатларни гапирадиган одам тарзида тасвирланди. Батамом схематик характерга эга бўлган бундай тасвир ҳаёт ҳақиқатидан чекинмиш, ҳаётни бўйб кўрсатишга интилиш туфайли туғилган эди.

Сўнгги йилларда ёзувчилар коммунист образини яратишда бевосита ҳаёт ҳақиқатига таяниб иш кўрмоқдалар. Шу сабабдан бадий асарлардаги коммунист, биринчи навбатда, «фаришталлик» сифатларидан халос бўлиб, реал, жонли одам тарзида гавдаланмоқда. Бунинг яхши намуналаридан бири Саид Аҳмаднинг «Уфқ» романидаги Икромжон образидир. У катта ҳаёт йўлини босиб ўтади, кўп қийинчиликларга дуч келди, жудоликларга учрайди. Икромжон ақлли, лекин у ҳадеб доно гапларни айтавермайди. Икромжон оптимист, лекин у ҳадеб бўлмагасга тишининг оқини кўрсатавермайди. Аксинча, кўп азоб-кечади, руҳдан қийналади. Бироқ ҳаёт синовларига, руҳий азобларга чидаш беради. Буларнинг ҳеч қайсиси унинг коммунист этикидига доир соломлайди. Шунинг учун ҳам ўқувчи унга ишонади, уни севиб қолади.

Сўнгги йиллардаги адабий жараён яна шундан далолат бермоқдаки, коммунист образи ёзувчи учун совет воқелигини ҳар томонлама чуқур очиб беришга, даврининг барча мураккаблигини, ҳаётнинг жами қарама-қаршиликларини тасвирлашга имкон туғдирувчи воситадир. Бунинг энг аjoyиб намунаси сифатида Чингиз Айтматовнинг «Алвидо, Голсари» повестини келтириш мумкин. Ёзувчи коммунист Танзоб образи орқали давримизнинг энг муҳим хислатларини очиб берган.

Ҳа, коммунист образи адабиётимизнинг марказий образларидан бири. Ҳозирги адабиёт коммунист образини яратишда кўпгина ютуқларга эришди. Бироқ адабиётимизнинг ҳаёт билан солиштирсан, ҳали ёзувчининг халқ олдидаги қарзи катта эканини кўрамиз. Ҳаётимизнинг ҳамма соҳасида коммунистнинг жамият учун тинимсиз, шиддатли кураш бормоқда. Бу курашнинг байроқдорлари коммунистлар. Улар дарёларни жиловлаб, саҳроларни обод қилмоқда, сунъий денгизлар бунёд этиб, Ернинг чиройини оқмоқда, миллион-миллион тоннали пахта қирмонлари яратиб, жаҳонни қойил қолдирмоқда, фазога кемалар йўллаб, Ойни забт этмоқда. Айни чоғда, коммунист маҳкум инсон эмас, балки ўзининг бой маънавий дунёсига эга бўлган, бошда катта-ички ташвишлар бор жонли реал замонадошимиздир. Унинг характерини бутун мураккаблиги, тўлалиги билан тасвирлаш, унга хос бўлган буюклигини ва инсонийлигини тўғри ифодалаб бериш адабиётимизнинг муқаддас вазифасидир.

Асринг билан бирга,
қотнаш тонгда
Курашлар ўтнда тугилдинг, аскар!
Маркс, Энгельсдан, Лениндан онгда
Сўймас зиё олдинг.

Энди асрлар
Сеннинг измингдадир, коммунист — инсон!
Қора тупроқданмас, асп маъдандан
Ҳужайра-ҳужайранг пишиқ кўйилган.
Ўқлар тешиб ўтди чайир бадандан,
Ўлмадинг! Сабабки, сенга қўйилган
Юк — оддий юк эмас, бутун бир замон!
Қоядай тик турдинг. Аччиқ кўпиклар
Келиб ўриларди, сўйиб тугарди.
Қалбинг оловнда тирик қипқилар
Кўл бўлиб соврулди, қолмади гарди.

Ҳа,
булут кетади,
чақнайди осмон!

Довуллар ўтади,
шамол тинади,
Кема интилади, ҳипларар елкан.

Гоҳо,
пўртанада мачта синади,
Аммо,
денгизчининг бардоши улкан,
Мардона боради манзили томон.

Ҳамид ҒУЛОМ

БҮРЧ

Уфқлар ҳўкмингда, чунки номинг-ла,
Коммунист —

асримиз кўрқмас дарғаси,
Меҳнатинг, мардлингиз ва илҳоминг-ла
Ғолибдир Советлар Уроқ-Болғаси —
Одамзод эркидан ягона иншон.

Ишчисан,
деҳқонсан,
олим,
фазогир.

Оддий заҳматкашу буюк аллома,
Еринг юрагини тинглашда моҳир,
Ҳа, уста жомаси сендаги жоме,
Аммо ақлинг билан етук билимдон.

Дунё тақдирининг нозик пултида
Ҳаётга жавобгар бармогинг билар
Истикбол йўлида
жанглар ўтида
Манзил сари
собиб
бармогинг билан
Сенга эргашади
жафокан! жаҳон.

Сенга Октябрдан
бу шараф
ва бурч,
Бу —
сенга Ватаниннг умрбод қарзи.
Коммунист —
тарихин яшартирган куч,
Сени улугласам, қуйласам арзир:
Халоскор Партиям,
мангу бўл: омон!

КОММУНИСТИК ШАҲАР

СССР халқлари қардошлик оиласида гуллаб-яшнаётган Грузия ССРнинг ташкил бўлганига 50 йил тўлди. Бу йиллар ичида Грузия Совет Социалистик Республикасининг sanoati, қишлоқ хўжалиги мисли кўрилмаган даражада юксалди. Халқ фаровонлиги ошди. Суратда: республика пойтахти Тбилисида Э. Амашунели лойиҳаси асосида бунёд этилган «Она-Грузия» ҳайкали. Бу ҳайналда дўстларга эҳтиром, душманларга нафрат туйғулари анс этган. Муқаддас Ватан рамзи сифатида қад кўтариб турган Она узоқ-узоқлардан кўриниб туради.

Г. ГРАФКИН ФОТОСИ

Социалистик қурилиш йилларида Ўзбекистонда ҳам бир талай янги шаҳарлар қад кўтарди. Чирчиқ, Нукус, Янгийўл, Бенобод, Ангрен, Олмалиқ, Мирзақўл, Навоий ва бошқалар. Ана шу навқирон шаҳарлар гултониди энг тўнгичи Чирчиқдир.

Ўзбекистон КП Чирчиқ шаҳар комитетининг «Социалистик Чирчиқ шаҳри» деган маълумотномасидан.

ЧИРЧИҚ АНКЕТАСИ

Исми шарифи: Социалистик Чирчиқ.

Туғилган йили: 1934 йил, 1 май.

Миллати: Интернационал.

Иктимой чикиши: Ишчилар синфи.

Маълумоти: Олий.

Ихтисоси: Кимёгар-инженер.

Партияийлиги: 5030 КПСС, 12000

ВЛКСМ аъзоси.

Илмий даражаси: Техника фанлари доктори.

Унвони: Коммунистик меҳнат зарбдори.

Мукофотлари: Олтин Юлдуз, Совет Иттифоқининг ҳамма ордени ва медаллари, Ленин юбилейи медали.

Иқтисодий алоқалари: 33 хорижий мамлакатга мол чиқаради.

Турган гап, Чирчиқнинг шахсий кадрлар варақаси мен тузган бу «анкета»дан анча тўқис ва муқамалдир. Унга кимёгарлар ва машинасозлар, энергетиклар ва бинокорлар, пойафзалчилар ва тикувчилар шахрининг маданий ва иқтисодий қиёфасини белгилейдиган жуда кўп маълумотлар, статистик рақамлар, ҳар хил кўрсаткичлар киргани йўқ. Уларни қаллаштириб ташлаш, таққослаб кўриш, таҳлил қилиш публицистдан кўра электрон-ҳисоблаш машиналарининг вазифасидир. Билишимиз, бунақа «қалли калла»лар Чирчиқнинг ўзида ҳам етарли.

Бир йигит қирқ йилда бунёд бўлар экан. Аммо Чирчиқдай бир алпнинг қад ростлашига биргина беш йиллигимиз кифоя қилди.

Чирчиқ буюк тарихий даврда, беш йилликлар дошқозони қайнаётганда «йўрғакланди». Уни қомсомол йўлланмаси билан ўттизинчи йилларнинг кўртка кийган ёшлари, бизнинг бугунги соч-соқоллари оқарган оталаримиз қуришди. Қўғаларни ўриб қуришди. Қўлмақларни қуриб қуришди. Тошларни териб, қўмларни элаб қуришди. Безакдан дийдираб,

чивинга таланиб қуришди. Жавдар нонининг кучи билан қуришди. Экскаватор йўқ — чўкич бор, МАЗ йўқ — замбил бор, фин уйлари йўқ — чодир бор эди, холос.

Менинча, албатта Чирчиқ музейи очилиши ва унга тарих экспонатлари сифатида ўттизинчи йиллар ашёси: замбилгалтаклар, кетмонлар, беллар, чўкичлар, мисранглар, паншахалар, пойтешалар, гўрзилар, поналар, шибелар; титилиб кетган гуппилар, йиртилган брезент қўлқоплар, шўрлаган жомакорлар, ранглар чит қўйлаклар, бўз яхтаклар, кирза этиклар, бесўнақай граммофонлар, овозсиз кино ленталари қўйилиши даркор. Негаки, Чирчиқ қурилишининг жиддийлиги ва оммавийлигини, зарурлиги ва биринчи даражалигини буларсиз аниқ тасаввур қилиш мумкин эмас. Буларсиз Чирчиқнинг тарихи жўн бўлиб қолади.

1934 йилги газета хабарлари: «Чирчиқстрой илғорларига кўрорт йўлланмалари берилди. 16 ударник sanoat моллари, костюм, ботинка билан мукофотланди. Ударник ишчилар палов билан зиёфат қилинди».

«Чирчиқстрой» қурилишининг Комсомольск посёлкиси ва социалистик шаҳарчаларида биттадан европача усулда катта-катта чойхона биноси тикланди».

Ўзбекистон Совет ёзувчилар союзи кенг ўқувчилар оmmasига Чирчиқ қурилишининг аҳамиятини тушунтириш, қурилиш ҳақида нафис асарлар яратиш мақсадида Ғайратий, Яшин, Элбек, Абдулла Қодирий, Шайхзода, Титов-Омский, Оппокова ва Мажиб Усмон ўртоқлардан иборат бригада белгиледи».

ЎЗБЕК КИМЕГАРИ

Чирчиқ бўйларида кезаман ҳайрон: Кузимга Аму ҳам, Сир ҳам кўринар

Табиат сирини ўргатар менга Суенинг ўйинида бир кимёгар.

Ҳамид ОЛИМЖОН

Чирчиқнинг пропискисида турмасамда, у билан салкам ўттиз йиллик қаддонлигимиз бор.

Чирчиқнинг тузини кўп ичганиман. Гоҳ бир саноч қимиз баҳона, гоҳ бирор қаҳрамонини тасирлаш орзусида, ўру қирларини, мармар соҳилларини, антиқа цехларини, сув иншоотларини айланганларим бор. Қанча кўрган бўлсам ҳам, лекин ҳар сафар келганимда

Коммунистик Чирчиқ саноат шахрига эмас, илгор тажрибалар мактаби ҳамдир. Бу ерга мамлакатимизнинг бошқа шаҳарларидаги кимё корхоналаридан ҳам қўлаб мутахассислар таърибга ўргангани неллишди. Суратда: СССР Кимё саноати Министрлиги Чирчиқ таъриб-конструкторлик бюроси филиалининг инженери Мирослав Кросицкий Томск Политехника институти талабаси Галина Тисовични диспетчерлик ускунаси нурилиши билан таништирмоқда.

Р. ШАМСУДИНОВ фотоси (ЎзТАГ)

унинг янги бир хусусиятини кашф этгандай, кимёгарлик саноатидан янги-ча маъно топган каби бўламан.

...Шаҳар партия комитетининг биринчи секретари Фаттох Гафурович Ёқубов мудардони гап орасида аниқлаб олди-да, шунга яраша муомала қилди.

Секретарь: Чирчиқ ҳақида бир нима ёзишни ўйлаб юрибман, дегди? Кўп хайрли иш. Масалан, нималари қизиқтиради?

М у х б и р: Бир шингил тарихи, бугунги манзараси, тўққизинчи беш йиллиги.

Секретарь: Учта пўнда савол. Равшан. Битта «лекин» шуки, буларга жавоб қилиш учун қирқ йиллик катта ҳаётга яхшилаб назар солиш керак. Ҳозир Чирчиқимиз ўттиз етти ёшда. Ёнига беш йиллик истиқболи қўшилса, роп-поса қирқ икки ёшга тўлар экан. Чирчиқ тарихи ҳали тўла яратилган эмас. 1940 йили Чирчиқ қурилиши бошланганининг ўрин-босари А. Саркисов «Чирчиқ гиганти ва Ўзбекистон колхозчилари» деган мақолада бундай деб ёзган экан: «Ўз тарихида ажойиб меҳнат намуналарини кўрсатган Ўзбекистон колхозчилари бу ерда ҳам ўз аъёналарини давом эттирдилар. Чунки улар қурилиши-

мизнинг ниҳоят даражада катта сийб-хўжалик аҳамиятига эга эканига чуқур тушунган эдилар. Шунинг учун ҳам Катта Фарғона каналда ишлаб ном чиқарган азамат колхозчилар Чирчиқ қурилишида ҳам меҳнатга коммунистик муносабатда бўлиш намуналарини кўрсатдилар, ер қазишда мисли кўрилмаган янги рекордлар қўйдилар». Хўш, биз бу қаҳрамонлар ҳақида, Избоскан ва Жалакудук, Марҳамат ва Олтинкўл, Қўқон ва Марғилон жумардлари ҳақида, Ленинграддаги «Электросила» ва металл заводлари инженерларининг, электр пайвандчиларининг Чирчиқда кўрсатган олий ҳимматлари ҳақида, машҳур инженер, академик Г. О. Графтининг Чирчиқ гидростанцияси турбинасини сынаб қўрганлари ҳақида, Киевдаги институтнинг энергетика факультетини тамомлаб, тўри Чирчиққа келган беш мастер Елена Мудрохнинг жасоратлари ҳақида, ДнепротЭС бунёдкорларининг Чирчиқ тарихидаги ўрни ҳақида, Қозғоғистон меҳнаткашларининг Чирчиққа берган мададлари ҳақида, Чирчиқ академиясини тамомлаган ўн минглаб кимёгар ҳақида, учинчи беш йиллигининг энг йирик объекти — Чирчиқ электр-кимё комбинати бу-

юртмаларини кеча-кундузлаб тайёрлаган Урол қуёвчилари, Днепротетровск чилангарлари, Москва машинасозлари, Ленинград турбиначилари ҳақида нималарни билемиз? Деярли ҳеч нима! Чирчиқ ўз тадқиқотчиларини кутмоқда. Чирчиқнинг бугунги куни ҳақида нима десак экан... Шаҳарнинг аҳолиси 108 минг киши. Уч кишидан бири ўқийди. 24 умумий таълим мактаби, 1 мактаб-интернат, 7 кечки ишчи-ёшлар мактаби, 3 техника-хунар билим юрти, 1 медицина билим юрти, Тошкент Политехника институтининг филиали бор. Урта ҳисобда ҳар йили 45 минг квадрат метр уй-жой қўрылиши. Нега десангиз, чирчиқликлар кўпаймоқда. Статистиканинг кўрсатишича, аҳоли сўнгги ўн йил ичида салкам 50 минг кўпайбди. Чирчиқнинг маҳсулотлари: трансформаторлар, компрессорлар, культиваторлар, кимё жиҳозлари, минерал ўғитлар, йиғма темир-бетонлар, электр қуввати, пойфазал, кийим-кечак, гишт...

Суҳбатимиз шу ерда бўлинди. Секретари Тошкентга чақириб қолишди. Фаттох Гафурович хайрлаша туриб, Урта Осиёдаги тўнғич кимёгар шаҳар билан яхшироқ танишишни тайинлади.

Чирчиқ соҳили. Дарё ойнасида беҳисоб шуъларлар ярақлайди, сув гоҳ шаффофлик, гоҳ мовийлик касб этади, тўлқинлари кўзга нур, дилга қувват беради.

Буюк кимёгар ишламоқда...

ОДАМЛАР, РЕЖАЛАР, ОРЗУЛАР

Агар «муқаддас» нарса ҳақида гапириш керак бўлса, фақат инсоннинг ўз ишидан қониқмаслиги ва ҳозиргидан кўра яхшироқ бўлишига интилиши муқаддасдир.

Мансим ГОРЬКИЙ

Чирчиқ шаҳар партия комитетининг пропаганда ва агитация бўлими мудир Мирқўб Мирзимов мени корхоналар ва режалар, одамлар ва орзулар билан таништирди.

ЭЛЕКТР-КИМЁ КОМБИНАТИ

Ўзбекистоннинг энг биринчи ўғитхонаси. Иттифоқда биринчи марта чет эл машиналари ва аппаратларисиз, хорижий мутахассислар маслаҳатисиз, фақат ўз материалларимиз билан қурилган, ўз машиналаримиз билан ускуналанган, олий ўқув юртиларимизда таҳсил кўрган мутахассислар идрокки билан яратилган бутунлай янги комбинат. Тўрт миллион тоннала «оқ олтин» доволаридан ўзиб кетишимизга асосий сабабчи бўлган саноат корхонаси. У ўттиз йилдан бери ерга, деҳқонга холис хизмат қилаётди. Невинномисск, Шёквин, Гроднон комбинатлари билан беллашса беллашгудек. Навоий кимё комбинати билан мусобақалашган.

Чирчиқнинг ҳамма етказётган нафтини аниқ ҳисоблаб чиқиш қийин. 1940 йилда, комбинат энди ишга туширилаётганда бунга ҳисоблаб қўришган эди. Унинг ўғити билан республикада пахта ҳосилини гектар бошига тўрт центнердан олти центнергача оширилса,

мамлакатимиз бир йилда қўшимча равишда неча минг тонналаб пахта, агар бу пахта газламага айлантирилса, икки миллиард метр қўшимча мато олган бўлар экан. Эндиги ҳисоб-чўлгар нимани кўрсатаркин...

Чирчиқ бир вақтлар Кемерово, Березники, Горловка, Чернореченск каби кимё заводлари ва комбинатларидан малакали кадрлар «қарз» олган эди. Энди у Вахш ва Навоийга, Фарғона ва Сибирга етук кимёгарлар бермоқда. Чирчиқдаги ишлаб чиқариш коммандирларининг деярли ҳаммаси — Ўзбекистон қаттиқ қотишмалар ва ўтга чидамли металл комбинати директори Хайдаров, Чирчиқ трансформатор заводининг директори Афонин, ҳатто Ёқубовнинг ўзи ҳам, қолаверса, СССР Кимё саноати министри Костандов, Навоий кимё комбинатининг директори Конун, Фарғона кимё заводининг директори Ёқубов, Вахш кимё заводининг директори Проскурин, СССР Бош азот бошқармасининг бошлиғи Гурлатенко ҳам шу комбинат бағрида етишган ажойиб истеъодлардир.

Комбинатнинг юзларча цехлари бор. Қайси бирига кирманг, илгор смена бошлиқлари, цех усталари, аппаратчилар, машинистлар, электриклар, инженерлар, лаборантлар, чилангарлар, пармаловчилар номини тилга олишди. Биринчи кимёгар, маъданий ўғитлар цехи бошлиғи Омон Илёсов ҳақида кўп самимий гаплар эшитиш мумкин. Комбинат ёшлари меҳнатда ва турмушда ана шу Социалистик Меҳнат Қаҳрамонига қараб қадм олмоқда.

«ЧИРЧИКСЕЛЬМАШ» ЗАВОДИ

Электр пайвандчи Шариф Юсуповнинг фаолиятини, ташаббусини ҳикоя қилиб беришди. Ленин орденли ишчи. Коммунист. Завод партия комитетининг аъзоси. Тошкент область Советининг депутаты. Жонкуяр ўрток. Яхши оила бошлиғи. Шоғирдлари кўп. Яна бири — энг илгор пайвандчи Тожибой Қамбаров. Иш жуда ноэтик. Топшириқни доим 50—70 процент ортиғи билан адо этади. Яна бири — оддий ишчидан ишлаб чиқариш-диспетчер бўлими бошлиғи даражасига кўтарилган Аблайит Ажиалимов. Заводга хунар-техника билим юртидан ўн тўрт яшарлигида келган. Ишлаб туриб, кечки машинасозлик техникумини тамомлабди. Бу фидокорларнинг ҳаммалари «Коммунизм учун ҳар қанча лозим бўлса ишлаймиз», дейишади.

Чирчиқда коммунистик меҳнат корхонаси — электрстанциялар каскади бор.

Чирчиқда коммунистик меҳнат ветеранлари бор.

Чирчиқда коммунистик меҳнат зарбдорлари бор.

Чирчиқда коммунистик меҳнат бригадалари, цехлари бор.

Чирчиқда коммунистик меҳнат ташкилотчилари — коммунист ишчилар, мастерлар бор. Юртимизнинг валинёнматлари бор.

Кимёгар, машинасоз, пўлат қуювчи, энергетик Чирчиқ Совет Иттифоқи Коммунистик Партиясининг XXIV съезида олтин водийнинг муносиб совға-саломларини тайёрламоқда.

Султон АКБАРИЙ

КУРАШ ЙИЛЛАРИ НАФАСИ

Ўзбекистон халқлари тарихи музейининг Февраль революциясига бағишланган кўргазмалар залига кирсангиз, бурчанда турган эски босмаҳона дастгоҳига кўзингиз тушади. Унинг тепасида ертўла эшигининг фотосурати ҳамда шу дастгоҳда босилган илм варақалардан бири осиб қўйилган.

Учкундан аланга чиқарган Ленин сўзлари, марксистин голларни 1904—1905 йилларда мана шу муъжазгина дастгоҳда босилган варақалар оммага ётган эди.

Бу яширин босмаҳона ҳозирги Луначарский ичмаси яқиндаги пасткам уйлاردан бирида истикомат қилган темир йўл ишчисининг ҳовлисида революционер матбаачилар Бабаи, Липнев, Литвишко томонидан ташкил этилган.

Стендлардан бири машҳур революционер Николай Васильевич Шумиловнинг Урта Осиёдаги фаолиятига бағишланган. Ойнабанд кутига унинг социал-демократик ишчи партиясига аъзолик билети, подшо ҳамоҳонасида ётганида кийган бош кийими ҳам турибди. Шумилов 1909 йилда Тошкентга келиб бoлшeвик Д. И. Манинка билан темир йўл ишчилари ўртасида сийсий тарғибот олиб борган, революцион тўғараклар очган, иш ташлашларга бошчилиги қилган. Чор ҳукумати

Туркистон Автоном Совет социалистик республикасининг байроғи

уни 1912 йилда қамоққа олади. Шумилов 1917 йил Февраль революциясидан кейин қамоқдан чиқиб яна Тошкентга келади.

Ойбек номидаги Ўзбекистон халқлари тарихи музейининг залларидан бирида Туркистон Автоном Совет Социалистик Республикасининг қизил байроғи сақланмоқда. Унда сиз суратда кўриб турган русча сўзлардан ташқари, арабча ҳарфлар билан «Биринчи фирқа курултойига салом! Яшасин меҳнаткашлар қаҳрамони иштирокиюн фирқаси! Яшасин ишчи-батраклари бир-

Бизда санъат кишиларимизнинг ҳаётидан чуқур жой олиб, кенг халқ оmmasининг мулкига айланиб кетган. Замонамиз кишисидан: «Санъатни нима учун севасиз», деб сўрасангиз, саволингизга кўппаб жавоб олишингиз мумкин. Лекин бу жавобларнинг моҳияти — биз санъатни қувонч, куч-қудрат манбаи бўлганлиги, ҳаётимиздаги гўзалликларни кашф этиб, маънавий бой, мароқли ҳаёт кечиришимизга кўмаклашаётганлиги учун севамиз, деган фикрдан иборат эканлигини кўрасиз.

Совет санъатининг кучи унда лғона метод — социалистик реализм методи асосида ижод қилувчи турли бадий йўналишлар, услубларнинг мавжудлиги, ижодкорларнинг ўз истеъдодларини ҳар томонлама намойиш этиш имконияти муҳайёликдидир.

Ярим асрдан ортқ бир давр ичида Совет Ўзбекистонидан яратилган тасвирий санъат асарларига бир назар ташласак, биз Совет Иттифоқи қардош халқлари маданиятлари орасидаги домий алоқа ва ўзаро таъсир самараларини аниқ ҳис этишимиз мумкин.

Халқимизнинг ҳурмат-эътиборига сазовор бўлган Раҳим Аҳмедов, Маннон Саидов, Неъмат Кўзйбоев, Точат Оганесов, Рўзи Чориев каби рассомларнинг ҳар бирининг ижодий ўзига хослиги кўзга ақлол ташланиб туради. Ленин уларни бир-бирига яқинлаштирадиган жиҳатлар ҳам анчагина. Бу рассомларнинг барчаси Ленинградда, СССР Бадий академиясининг Репин номидаги Рассомлик институтида Виктор Орешников, Юрий Непринцев, Иосиф Серебрянний каби атоқли совет рассомларидан профессионал таълим ва тарбия олганлар. Институт профессор ва ўқитувчилари шоғирдларига тажрибала-рини ўргатиш, билим бериш билангина қифовланмасдан, балки ёш санъаткорларнинг ўз ижодий йўналишларини топиб олишларига ҳам яқиндан кўмак бердилар.

Бу ерда шуни ҳам қайд этиб ўтиш кераки, бадий маданият ванилларининг ўзаро ҳамкорлиги, ўзаро бир-бирини бойитиш турли жанрларда ижод қилувчи рассомлар ижоди воситасида ҳам рўбга чиқади.

Рус рассомлик маданияти арбобларининг шоғирдлари — Урол Тансиқбоев, Николай Карахан, Зинаида Ковалевская, Надежда Кашнина ўз асарлари билан Ўзбекистон бадий маданияти тараққиётига улкан ҳисса қўшдилар.

СССР халқ рассоми, СССР Бадий академиясининг ҳақиқий аъзоси Урол Тансиқбоевнинг бутун ижоди совет Ўзбекистонининг ҳаёти билан чамбарчас боғланган. Урол Тансиқбоев республика ҳаётини чуқур билади, она табиятини теран ҳис қилади. Ҳаётни чуқур билиш Урол Тансиқбоевга ўзбек пейзажини «кашф» этишга, Ўзбекистон табияти манзараларини мўйқалам воситасида дунёга таништишга ёрдам берди.

Урол Тансиқбоев табиятни фақат ўзигагина хос бўлган санъаткорона кўз билан кўра олади. Олатов корли чўққиларининг кўз қамаштирувчи ёрқинлиги, Фарғона водийсининг мангу яшиллиги, Мирзачўлга ҳаёт элтувчи йўлларнинг кўнгири, кўнги товланиши, кўлаам тупроғининг кўпчиб уйғониши, она юрт тоғ-дараларининг улугворлиги — ҳамма-ҳаммаси рассом мўйқаламида мангулик касб этиди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Зокир Иноғомов кундалик турмушдаги оддий ҳодисалардан юксак бадий мазмун учун бой материал топади. Ўзи яқиндан билган, ҳар кўни кузатиб юрган ҳаёт ҳодисалари — рассом асарларининг мавзусидир. Миллий турмуш манзараларини синчковлик билан идрок этиш ва санъат воситалари билан гавдалантириш рассом ижодининг кучли томонидир. Унинг «Пахтакор», «Қомбайчи аёл», «Сут соғувчи», «Ганчикор уста», «Новво» каби портретлари рассом ижодига хос услубда, меҳнат кишиларига зўр муҳаббат ва юксак маҳорат билан чизилган.

Республикада хизмат кўрсатган санъат арбоби Кутлуг Башаровнинг «Комсомоллар», «Ленин биз билан», «Пахтакорлар» деб аталган график суратлари ҳам образлар моҳиятига чуқур киринганлиги билан диққатга сазовордир.

Тошкентлик рассом Георгий Чиганов эстампларини томоша қилар экансиз, қалбингиз буюк халқимизга, юртимизга нисбатан меҳр-муҳаббат туйғуларига тўлиб-тошади. Унинг «Навқирон Ўзбекистон» туркумидаги гравюралари — республика меҳнаткашлари ҳаётининг образли тасвири; «Фидойилар»,

«Ирмоқ», «Сурувлар водийга энмоқда», «Кумуш куз» каби суратлари эса республикамиз босиб ўтган шонли йўлнинг асосий манзилларини, Совет Ўзбекистонининг ёш меҳнаткашлари қиёфаларини аниқ эътилади.

Рассомларимиз яратган санъат асарларини кўздан нечирар экансиз, социалистик республикамизнинг бугунги кўни ёғоча, бронзага нақшланганини, рангбаранг ёлқинларда ифодасини топангани кўрасиз. Бу асарларда биз ташвиш ва қувончларга тўла кундалик ҳаёт завқ-шавқини, ўтмиш хотиралари ва келажак уйлари кўнни ҳис этамиз.

Улуг Октябрь социалистик революцияси бошлаб берган янги давр санъаткорлар олдида улугвор, гоёт масъулиятли вазифа — коммунист образини яратиш вазифасини қўйди. Бу мавзу Маркс, Энгельс, Ленин ва уларнинг сафдошлари портретларини яратиш, тарихий мавзуларда композициялар чизиш орқали рўбга чиқарилмоқда.

«Гулистон»нинг бу сонида Ўзбекистон рассомларининг коммунистлар образларини аниқ эътирдиган асарларидан бир нечаси ўқувчилар эътиборига ҳа-вола қилинмоқда.

Бу мавзуну ёритишда графина санъатининг энг оммавий ва энг оммабоп тури — плакат шарафли ўрин эгаллайди. Бу жанрда яратилган А. Королевнинг «Бизга муносибмисиз?», В. Евенковнинг «Биз — коммунистларми» асарлари алоҳида ажралиб туради.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби В. Евенковнинг асарлари билан танишар экансиз, бу ўзига хос ва иқтидорли рассом санъатининг қайси жанрида кўпроқ ижод қилишини ажратиб кўрсатишингиз қийин. Рассомни тасвирий санъатининг ҳамма тур ва жанрлари қизиқтиради. «Биз — коммунистларми» плакати замонавийлик мавзусини гоёт муваффақиятли ҳал этганлигидан ташқари жуذا ҳозирмавоб асар ҳамдир.

В. Соседов санъати томошабин қалбиди ҳаётга чанқоқлиқ, мардоналик туйғуларини уйғотади. «Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!» картинасининг сюжети «Коммунист партия манифести»да эълон этилган бу оламшумул шорни тошга нақш-лаётган ишчи тасвири орқали ифодаланган. Бу композициядаги милити, сандон, қизил байроқ даврни аниқ тасаввур этишингизга ёрдам беради. Асар томошабин шуурига кучли таъсир этади.

Рассом Ф. Абдурахмонов кўпдан буюн буюк Ленин шонли гвардисси ҳақида асар яратиш ниятини қалб тўрида асраб келар эди. «Қизил Майдонда» композициясида рассом ижодий ниятини рўбга чиқаришга муваффақ бўлди. Асар марказида Ленин Я. М. Свердлов, Ф. Э. Дзержинский ва бошқа сафдошлари билан турибди.

Рассомнинг бошқа бир асари Туркистондаги граждандар урушининг оловли кунлари ҳақида ҳикоя қилади. «Ревком навбатчиси» деб номланган бу картинада фронт штабиди навбатчилида турган Қизил Армия жангчисининг образи гавдалантирилган.

Рассом К. Эминовнинг «Жанговар юриш» асари ҳам революцион мавзуга бағишланган. Унда атоқли саркарда М. В. Фрунзенинг Туркистон фронтидаги пайти тасвирланган.

Партиямиз сўзларига улкан йўлдаги асосий манзиллар каби Совет мамлакатининг коммунизм куриш режаларини белгилаб беради. Рассомлар, ҳайкалтарошлар — бутун санъат аҳли санъат асарларининг янада таъсирчан, халқ дилига яқин бўлишига эришишни, совет кишиларининг буюк галабаларига, бу галабаларни кўлга киритишда кўрсатган қаҳрамонликлари санъат тили билан образли воситаларда аниқ эътиришни ўзларининг муқаддас бурчлари деб биладилар.

О. АПУХТИН

ЯНГИ ДУНЁ МЕЪМОРИ МАДҲИ

(Охири 17 бетда.)

М. РИЖИХ. Коминтерн.

В. ЕВЕНКО чигган плакат

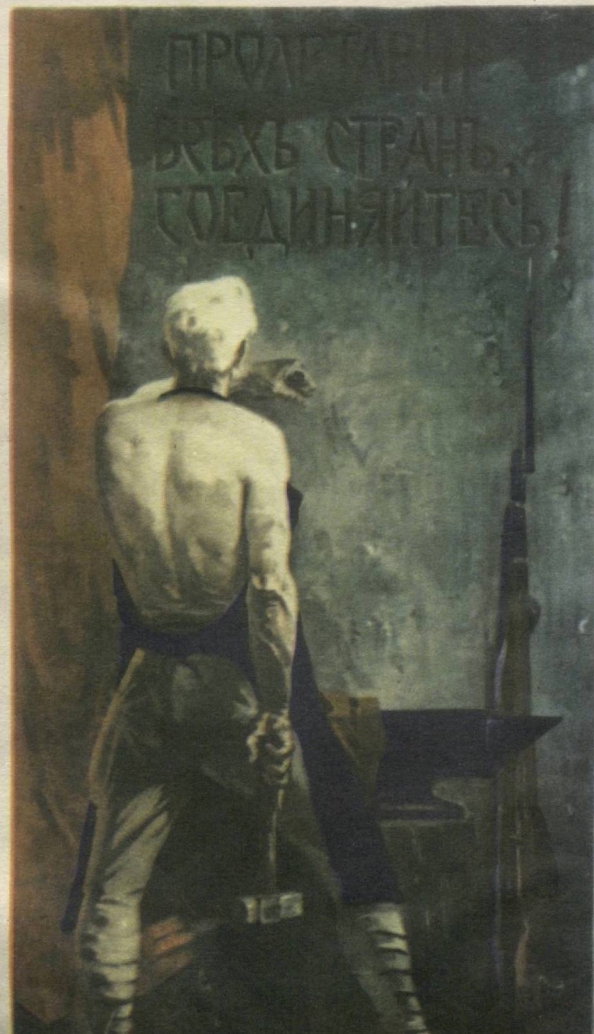

А. КОРОЛЕВ чизган плакат.

В. СОСЕДОВ. «Бутун дунё пролетарлари, бир-лашингиз!»

К. ЭМИНОВ. М. В. Фрунзе Туркистон фронтида.

Г. АБДУРАХМОНОВ. Ревком навбатчиси.

23 февраль — Совет Армияси куни

Муқаддас еримнинг ҳар қарчига
Минг жон тикиб ўтган солдатман.
Эрк қуёшин жойлаб қилич учига
Зулмат элларига элган солдатман.

С. ГУДЗЕНКО

ОКОПДА ОЛИНГАН ПАРТБИЛЕТ

Мен ҳам ўшанда кўп қатори Ватан мудофасига қақирлидим. Сталинград жангида, Курск остонасида, Бобруйск учун бўлган жангларда қатнашдим. Қўлоқларимдан кўп марта яраландим...

Айниқса бир воқеа сира унутилмас бўлиб юрагимда сақланган:

1944 йилнинг 24 июни кўни... Душмани Бобруйскдан суриб чиқардик. Эртасига тушдан кейин окопда ўтказилган шошилинч партия йиғилишида энг юксак мандат — партия билетини менга топширишди. Уша кун, ўша пайтдаги манзара ҳали-ҳали кўз ўнгимда. Вайрон бўлган мактаб биноси, магазин, кинотеатр. Кун ботиш томонда уфққа туташиб ёнаётган ўрмон. Теварак-атроф ачиқк тутун... Буларнинг ҳаммаси фашист газендаларининг иши эди. Уша ҳаяжонли дамда берилган саволлардан бирига қуйчадигача жавоб қайтарган эдим:

— Мен урушда Коммунистик партиянинг ташкилотчилигини, мададкорчилигини кўрдим. У энг оғир пайтларда ҳам бутун совет халқини Ватан ҳимоясига овлантирганини, унинг илҳомбахш қудратига эга эканлигини англаб етдим. Партия бор — ғалаба биз тарафда! Ана шундай қудратли Партия сафида бўлиш мен учун энг катта бахт ва шарафдир...

Мен полк командири Соболев, батарея командири Ширшов, старший сержант Мухачев ўртоқларнинг тавсияномалари билан Коммунистик партия аъзолигига қабул этилдим... Уша кўни эслагудек бўлсам, ҳали-ҳали тўқинланаман, ҳаяжонланаман.

Окопда олинган билетни юрагим устидан ҳеч қўймайман. Чўнки бу — менинг имоним, менинг ўзим!

Эргаш АШУРОВ,

Шеробод районидаги Ленин номидаги колхоз аъзоси

Кошкийди

«Уруш-уруш» ўйнар бир тўп болақай,
Майдонда боради шиддаткор «хўжум».
Кўкдан «қў ёилар» худди жаладай,
«Қиличлар» ярақлар,
«Тўплар» гўмбур-гум.
Кимдир бўғилади «газининг захридан»,
«Қуроллар» ҳар ёнга олов сочади.

Кимдир ер тишлайди «қилич» зарбидан,
Кимдир шу заҳоти «ўққа» учади.
Қизиллар сафида бордир ўғлим ҳам,
Мен жангни кузатиб, ўйлайман шу дам:
Кошки инсоният қурол тутамас,
Ўғлим ҳам ўлғайиб жангга кетмас.

Сувон СОҚИЕВ

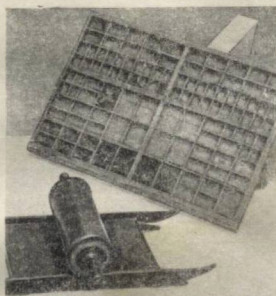
Оқ йўл, капитан!

С. БЕЗНОСОВ фотоси

(Боши 16 бетда)

лаштирган Ленин байроғи!», деган ҳароратли сўзлар ҳам ёзилган.

Туркистонда Совет ҳокимиятининг ўрнатилиши ва мустақамланиши йилларида бағишланган залда шиддатли нурашлар ҳақида ҳикоя қилувчи қимматли ҳужжатлар, буюмлар бор. Ойнабанд жавон ичиди кумуш ғилофи қилич турибди. Уни кўрган ҳар бир киши ҳам, бу қуролни қандай забардаст қўл тутган экан, деб ўйлаб қолади. Дарҳақиқат, бу қиличчи ишчи-деҳқон иши учун содди, душман учун аёвсиз. Хоразмда совет ҳокимиятини тиклашда жонбозлик кўрсатган Искандаров тутган. Унга эса бу қиличчи атоқли сиёсий арбоб, ҳарбий

Бу дастгоҳда Тошкент инқилобчилари варақалар босиб чиқарганлар

Николай Васильевич
Шумиловнинг партия билети.

олиятига бағишланган кўргазмадан ҳам ана шу ҳурмат-эътибор айнан кўриниб турибди.

Шу залдаги кўргазмага Бухоро, Хоразм революцияларининг фаол иштирокчилари, граждандар уруши қаҳрамонлари Болта Аҳмедов, Аҳмаджон Иброҳимовнинг шахсий буюмлари, қуроллари, ордени ва медаллари ҳам қўйилган.

Музейнинг Улуг Ватан уруши йилларига бағишланган бўлимида ўқ тешиб, инсон қонига бўлган партия билетига кўзингиз тушиб, юрагингиз шиг этиб кетади. Бехитёр: «Тирич қолганминан», деган ўйга борасиз. 2876390-рақамли бу билет ватандошимиз Убайдулла Мусаевникидир. У 1945 йилнинг бошларида Кенигсберг (ҳозирги Калининград) шаҳри учун бўлган жангларда кўкрагидан ўқ еган. (Балки Мусаевнинг омон қолишида кўкрак чўнтагидаги шу партия билети қалқон бўлгандир!) Шифокорларимиз уни даволаб яна ҳаётга қайтаришди.

Биринчи ва Иккинчи даражали Ватан уруши ордениларининг навалери Убайдулла Мусаев урушдан қайтиб келгач, Янгйўл район икромия комитетининг раиси, шу райондаги Свердлов номидаги колхоз раиси лавозимларида ишлади. Колхоз эконоимиксини кўтаришдаги улкан хизматлари учун унга Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони берилди.

Ўзбекистон халқлари тарихи

музейида бўронли йиллар, азиз жонларини бугунги бахтиёр ҳаёт учун бағишлаган пўлат иродали коммунистларнинг қаҳрамонликлари ҳақида ҳикоя қилувчи муқаддас, нодир ёдгорликлар кўп. Жасоратли коммунистларнинг ибратли ҳаётлари каби уларнинг хўжжатлари ҳам ёшларни коммунист руҳда тарбиялашга хизмат қилмоқда.

И. ПУЛАТОВ,

тарих фанлари кандидати,

З. ҚОДИРОВ, Б. ЖАББОРОВ

катта илмий ходимлар

У. Мусаевнинг партия билети

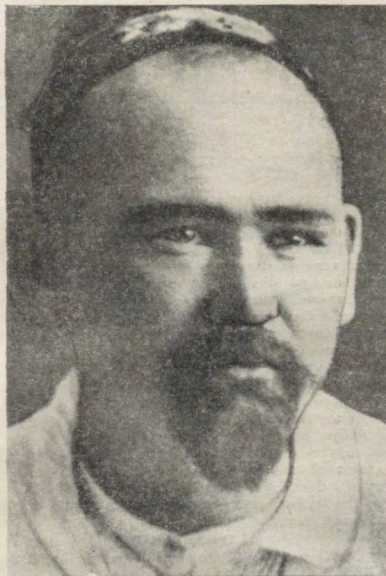
ТОЛМАС КУРАШЧИ

1924 йил, 1 май. Хайгет қабристони гав-жум. Бу ерга намоишдан қайтган Лондон ишчилари тўпланган. Улар бу кўтлуг даргоҳга жаҳон пролетариатнинг дохийси Карл Марксни зиёрат қилгани келганлар. Зиёратчи-лар орасида совет дипломатлари ҳам бор. Улар «Бутун дунё пролетариати ишининг буюк курашчисига — СССР халқларидан» деган сўзлар ёзилган катта гулчамбарни қаб-га қўядилар. Совет вакиллари ичида қўлтиқ-таёқли, соқол ва мўйловли, барваста, миллий кийим кийиб олган ўзбек йигити бор. У Тур-кистондан чиққан биринчи дипломат Иномжон Хидиралиев эди.

Уша йиллари ҳукуматимиз Британия билан музокара олиб бориш учун В. И. Ленин дип-ломатик мактабининг йирик намояндалари М. М. Литвинов, М. П. Томский, Н. М. Шверник ва бошқалардан иборат совет деле-гацияси составини тасдиқлади. Шулардан би-ри узоқ Фарғона музофотидан келган Ином-жон Хидиралиев эди.

1924 йилнинг 14 апрелидан 12 августигача давом этган Совет—Англия музокарасида Британия ҳукуматининг Шарқ мамлакатлари-даги сиёсати, Англия ва Россия ўртасида ту-зилган эски шартнома ва битимларни қайта-дан кўриб чиқиш, янгидан савдо битими им-золаш, ўртадаги айрим келишмовчиликларни бартараф этиш масалалари муҳокама қилин-ди, шу масалалар юзасидан иккала томон келишиб олди. Бу ҳол Англия ва СССР му-носабатларининг яхшиланишига олиб келди. Музокара Совет ҳукуматининг таъши сиёсат-да қўлга киритган ғалабаларидан бири эди. Совет дипломатиясининг ана шу ютуғида И. Хидиралиевнинг ҳам улуғи бор.

...1921 йилнинг марти. Москвада Партия-нинг тарихий X съезди ўз ишини давом эт-тирмоқда. Оқ гвардиячилар ажнабий импе-риалистлар ёрдами билан Кронштадтда контр-революцион исён кўтардилар. Лениннинг так-лифи билан К. Е. Ворошилов бошчилигида съезднинг 300 делегати исённи бостиршига сафарбар этилди. Улар орасида Иномжон Хидиралиев ҳам бор эди. Душман тор-мор этилди. Зафар билан қайтган делегатларни Владимир Ильич кўтлади.

Тошкент. 1924 йилнинг биринчи январи. Оқшом. Свердлов номидаги театр биносини Туркистоннинг узоқ ва яқиндан келган 400 вакил тўлдириб ўтирибди. Бутунтуркистон иш-чи-деҳқон ва қизил аскарлар депутатлари Советларининг XII курултойига И. Хидиралиев раислик қилар эди.

Минбарга Туркфронт қўмондони Пугачёв чиқади.

— Қизил Армия босмачиларга қарши ку-рашда Туркистон деҳқонлар оммасининг ҳар тарафлама қўллаб-қувватлаши туфайли ғала-бага эришди. Бутуниттифоқ Марказий Ижроия

Комитети босмачиларни тугатишда астойдил фаолият кўрсатган ходимларнинг жанговар хизматларини назарда тутиб, уларни олий ҳарбий мукофот — жанговар Қизил Байроқ ордени билан тақдирлади.

Булардан биринчиси — Туркистон Марказ-ий Ижроия Комитети раиси, бизнинг оқсоқо-лимиз ўртоқ Хидиралиев эди.

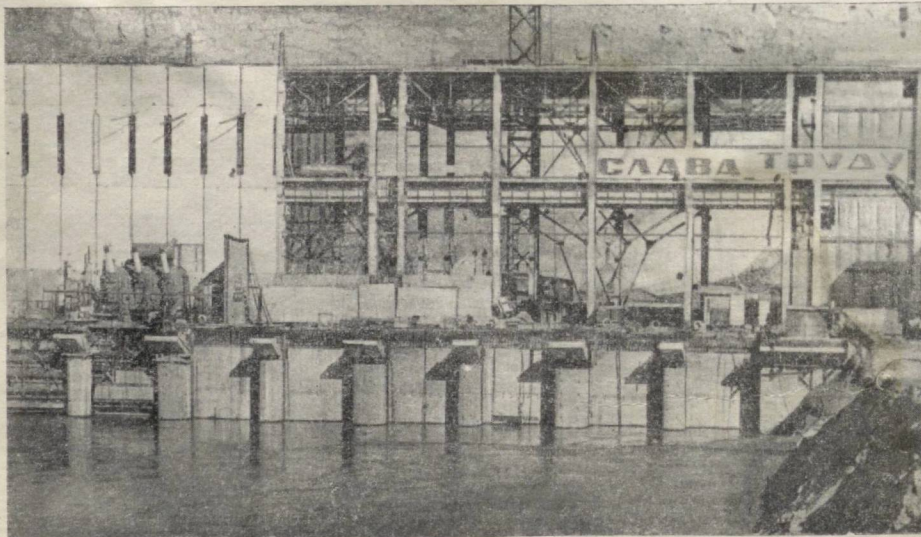
Унинг бу катта йўли қандай бошланди?

Иномжон Хидиралиев 1891 йили Наманган уездининг Поп депараси, Исковут қишлоғида туғилди. Отаси қашшоқликда кун кечирарди. Бир парча ерини сотишга мажбур бўлди, кўни мардикорчиликка қолди. Эртаю кеч тер тўкиб ишлашига қарамасдан, рўзгор тебратиши қи-йин эди. Узининг оғир ҳаётини омилиқ, савод-сизликдан деб билган ота, бир амаллаб, ўғ-лини Намангандаги рус-тузем мактабига бер-ди.

Фаҳи-фаросатли, жисмоний ва маънавий тетик Иномжон тезда саводини чиқариб, бўш вақтларда отасига кўмаклашди. Таътил дам-ларида эса Шўроб кўмири қонида ишлади. Мактабни тамомлагач, Гова қишлоғидаги Сте-панов деган бойнинг эшигида хизмат қила бошлади. Сўнгра Бозорқўрғон, Жалолобод, Уш, Қўрғонтепа, Қорасув, Ойим каби жой-ларда дорихона хизматчиси, хат ташувчи, ноиб мирзаси, тилмоч, қора ишчи бўлиб, сарсон-саргардонликда кун кечирди. Ана шу вақтларда Иномжон жафокаш йўқсиларнинг аянчли турмушини ва айшу ишратга берилган ҳукмдорларнинг разил қиёфасини яқиндан кўради. Зулм қамчисидан боши гангидан халқнинг оҳ-фарида Иномжонни руҳий азобга солади, синфий душманларга нисбатан қаҳр-ғазабини оширади.

«Аворарнинг кучли нидоси Андижонни ҳам ларзага келтирди, бу ерда ҳам Шўролар байроғи ҳиллирай бошлади. Октябрнинг озо-длик шабадаси минглаб ўзбек жафокашлари сингари Иномжоннинг кўксига ҳам теғди. У энди адолат йўлида курашга астойдил отлан-ди. 1919 йилнинг 7 февралда Андижоннинг эски шаҳар коммунистлари кенгашига аъзо бўлиб кириши унинг инқилобий фаолиятида янги саҳифа очди. Шу йилнинг май ойида тузилган партия дружинасига жангчи бўлиб

**ЧОРВОҚ
ГЭСИ
ХИЗМАТ
ҚИЛА
БОШЛАДИ**

кирди, июлдан бошлаб эса уезд-шаҳар партия комитети миллатлар бўлимининг тўғаракларини бошқариб борди.

«Андижон 1919 йилнинг сентябрида икки ҳарта девонида оқ гвардиячи ва босмачилар қуршовида қолди,— деб эслади у.— Шунда андижонликлар кечаю кундуз жанговар нукталарда туриб, шаҳарни мардонвор мудофаа қилдилар. Бизнинг 140 кишидан иборат партия дружинамиз душманга қарши курашда ажойиб жасурлик намуналарини кўрсатди. Бизлар аксилқилиқбий кучларни шаҳар бўса-ғасида мағлубиятга учратдик».

Андижонда осойишта кўнлар бошланганда И. Хидиралиев партия йўлланмаси билан уезднинг Султонобод, Қорасув, Қўргонтепа волостларида партия ва совет органларини тузишда самарали ишлар қилди.

1919 йилнинг 24 декабрида бўлиб ўтган Андижон уезд-шаҳар партия комитети III конференциясида И. Хидиралиев уезд-шаҳар партия комитетига аъзо ва унинг котиби қилиб сайланди.

Андижон коммунистлари орасида шухрат қозонган И. Хидиралиев Шарқ халқларининг Боқудиги қурултойига вакил бўлиб борди. Андижонда у реакцион пантуркистлар оқимиға қарши чиқди, партия Марказий Комитети, Ленин кўрсатмаларини ёқлаб гапирди.

1920 йилнинг майида И. Хидиралиев Фарғона водийси коммунистларининг раиси бўлди. Шунда у 29 ёшда эди. Ҳаят камтар, ўзига доим танқидий кўз билан қарайдиган И. Хидиралиев Туркистон Марказий Комитетига махсус маърузанома ёзиб, областда партия ва совет ишини яхшилаш, область партия комитети составини янги кадрлар билан тўлдиришни сўради. Бу йиллари у совет ишида, область революцион комитетининг масъул котиби, бошқарма бўлими, ер-сув бўлими мудири вазифаларида хизмат қилди. Ер-ислохоти бўйича И. Хидиралиев тузган Низом раҳбар партия ва совет ташкилотлари томонидан маъқулланди.

И. Хидиралиев бошчилигидаги комиссия кулаларнинг ерларини мусодара қилди. Ерлар ерсиз камбағал деҳқонларга бўлиб берилди. Меҳнат артеллари, давлат хўжаликлари тузилди. Турбюро ва Марказком мажлисларида И. Хидиралиев «Экинчи мавсуми ва режалари ҳақида» деган маърузалар қилди.

РКП(б) Марказий Комитети Туркистон бюросининг 1922 йил 7 февралдаги қарори билан И. Хидиралиев Фарғонада босмачиликни тугатиш учун махсус давқулдада учлик

аъзоси ва область ревкоми раиси этиб тайинланди.

1922 йилнинг 8 октябридан Туркистон АССР Марказий Ижроия Комитетининг раислигига сайланди. Ёш президент халқ манфаати ва партия сиёсати йўлида, янги иқтисодий сиёсатни амалга оширишда, ўлкада социалистик жамият қуришда бениҳоя катта ишлар қилди.

1922 йилнинг декабрида бўлиб ўтган Бутунроссия Советларининг X съезди делегати И. Хидиралиев Бутунроссия Марказий Ижроия Комитети аъзоси ҳамда президиум аъзоси этиб сайланди. Съездда И. В. Сталиннинг таклифи билан Совет Социалистик Республикалари Иттифоқини тузиш учун декларация ва шартнома лойиҳасини тайёрлаш комиссиясига киритилди. Ушайнинг 30 декабрида бўлган Бутуниттифоқ Советларининг биринчи съезди Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи тузилиши тўғрисидаги декларация ва шартномани бир овоздан тасдиқлади. И. Хидиралиев съездда СССР Марказий Ижроия Комитетига аъзо ва Президиуми аъзоллигига номзод этиб сайланди. 1924 йилнинг январидан ноябригача И. Хидиралиев РСФСР Ҳукумати ҳузурида Туркистон АССРнинг мухтор вакили вазифасида ишлади.

1924 йилнинг 18 ноябрида Туркистон АССР Бухоро ХСР ва Хоразм ХСРнинг Ўзбек революцион комитетини тузишга қарор қилинди. Файзулла Хўжаев бошлиқ ревком составида И. Хидиралиев фаол иштирок этди, жозибали нутқлар сўзлади, маърузалар қилди. У Ўзбекистон Компартияси ва Ўзбекистон ССР ҳукумати аъзоси, Республика ер-сув хўжалиги Халқ комиссари этиб сайланди.

Иномжон Хидиралиев оташин публицист ва етук олим эди. У марказий газеталар ва журналлар саҳифаларида («Правда», «Известия» газеталари, «На аграрном фронте», «Военная мысль и революция», «Бухарская жизнь») илмий, оммабоп мақолалари билан тез-тез қатнашиб турар, йирик монографияларга тақриз ёзар эди. «На аграрном фронте» журналининг редколлегиясига аъзо эди.

Халқимизнинг асл фарзанди Иномжон Хидиралиев 1929 йилда Москвада вафот этди. Республикамиз жамоатчилиги шу йил июль ойида бу тоғмас курашчининг 80 йиллигини муносиб нишонлашга ҳозирлик қўймоқда.

Жановар кураши, давлат арбоби, чин ленинчи коммунист, биринчи ўзбек дипломати И. Хидиралиевнинг ибратли ҳаёт йўлини ўрганиш ёш авлоднинг революцион аъёналар руҳида тарбиялашга ёрдам беражак.

Р. ШАМСИДИНОВ

Термалар

Пахта тераман тезлаб,
Жўяк бошини эйлаб,
Тезроқ теринг, ўроқлар,
Планимизни қўзлаб.

Раис тоғам кўчада,
Бедана юриш қилади.
Колхозда мажлис бўлса,
Безгаги хуруж қилади.

Идоранинг райхони,
Учигача гуллайдми.
Теримчининг ялқови
Пешингача ухлайди.

Тоғ йўлида йўлиққан
Кийикка ўқ отманлар.
Фабрикага шошилган
Барнога сўз қотманлар.

Барно қизининг йўлига
Йигит нори интизор.
Шайдо бўлган юракка
Сира бермангиз озор.

Ой осмоннинг чироғи,
Қурсин ёрнинг йироғи.
Йироқ йўлдан келдим деб,
Куйдиради фироғи.

Нозик қўлда қўш узук,
Чарос кўзлари сузук.
Гапни шартта айтмасдан
Яширгани ҳам тузук.

Бу термаларни Андижон Давлат педагогика институти ўзбек адабиёти кафедрасининг ўқитувчиларидан филология фанлари кандидати А. Тургунов ва А. Жўраонов ўроқлар ёзиб олганлар.

Жановар партиямизнинг XXIV съезди арафасида Чорвоқ ГЭСи коллентиви натта галабани кўлга киритди. Биринчи агрегат ишга туширилиб, унинг 150 минг киловатт қуввати Ўзбекистон энергетика системасига қўшиб қўшилди. Нурхона ёнида сунъий денгиз барпо этиш учун натта тўғон қурилмоқда. Бу тўғон 2 миллиард куб метр сувни

тўплаш, уни энергетика ва зироат эҳтиёжларига ишлатиш имкониятини беради. Келгусида станциянинг қуввати 600 минг киловаттга етади. Чапдаги суратда — Чорвоқ ГЭСининг кўриниши. Унда — тоғ дарёси денгизга айланмоқда.

Р. ШАМСИДИНОВ фотолари (ЎзТАГ)

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИ — МЕХМОНИМИЗ

ЖАНГОВАР МИНБАР

«Ўзбекистон коммунисти» — «Коммунист Ўзбекистана» — кўп миллатли мамлакатимиздаги энг кенс жаурналлардан бири. Унинг саҳифаларини арақпаган киши Ўзбекистон коммунистлари ва барча меҳнаткашларининг босиб ўтган улкан тарихий кўли тўғрисида, уларнинг ишлари ва режалари тўғрисида, республикамизнинг ҳамда барча республикалар социалистик ҳамдўстлигининг равнақи ва коммунизм тантанаси учун умумхалқ курашида қандай иштирок этаётганлари тўғрисида яққол тасаввур ҳосил қилади.

Коммунистларнинг, бутун совет халқининг ҳаётидаги улкан воқеа — Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXIV съезди арафасида республикамиз партия ташкилоти ва бутун жамоатчилиги Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг назарий ва сиёсий журнали «Ўзбекистон коммунисти» — «Коммунист Ўзбекистана»нинг ярим асрлик юбилейини нишонлаб ўтди. Журналнинг юбилей республикамизнинг маданий ҳаётида катта воқеа, бутун ўзбек совет матбуоти муваффақиятларининг кўриги бўлди.

Журналнинг Ўзбекистон КП МК ҳузуридаги Партия тарихи институти кутубонасида сақланаётган илк сонларини кўздан кечирган киши замон нафасини сезади, Коммунистик партия ветеранлари, журналистикамиз усталарини кўргандек бўлади.

1920 йил... Бутун Россияда граждандар уруши ўти лопуллаб турибди. Ички контрреволюцияга ва интервентларга қарши жанг қилаётган ёш Советлар республикасининг чекка ўлкаларида кураш айниқса шиддатли тус олган. Шундай бир шароитда, 1920 йилнинг сентябрида Туркистон Компартиясининг V съезди партия журнали нашр этиш заруригига

тўғрисида қарор қабул қилди. Уша йили 1 декабрда «Коммунист» номи билан журналнинг 1-сон 1500 нусхада босилиб чиқди. Журнал РКП(б) МК Туркистон бюроси ва Туркистон Компартияси МКнинг органи сифатида нашр этила бошлади. 1-сонда босилган редакция мақолада унинг мақсадлари ва яқин келажақдаги вазифалари баён қилинди.

«Коммунист» журнали ўз саҳифаларида марксча-ленинча назария масалаларини, партиявий-ташкилий ва партиявий-сиёсий ишларини, партия ташкилотлари иш тақрибасини ёритишга, партиянинг миллий сиёсатини тушутиришга, партия бош йўлини бузувчиларга қарши курашда маҳаллий партия ташкилотларига, барча коммунистларга ёрдам беришга, республикадаги хўжалик ва маданий қурилишнинг хилма-хил масалаларини ёритишга даъват этилган эди. У Совет Шарқида социализм ғалабаси учун курашда партиянинг қудратли қуроли, меҳнаткашларини янги ҳаёт куриш учун фаол курашга сафарбар этиш ва уюштиришнинг муҳим воситаси бўлиши керак эди.

РКП(б) МК Туркбюроси ва ТКП МК ўз журналларига зўр эътибор бериб келдилар. Редакция ҳаёятининг раиси қилиб республиканинг йирик партия арбоби, ТКП МК секретари Назир Тўрақулов сайланди. Редакция ҳаёяти аъзолигига журналистикадан хабардор, кўзга кўринган партия ходимлари тавсия этилди. Шу нарса диққатга сазоворки, кейинчалик атоқли совет ёзувчиси бўлиб танилган Борис Лавренев ҳам ўша йиллари журнал редакцияси коллективининг аъзоси эди.

1923 йилнинг 1 январидан журнал ўзбек, рус ва қозоқ тилларида «Коммунист йўлдоши» («Спутник коммуниста») номи билан нашр этила бошлади. Ўзбек совет прозасининг асосчиси Абдулла Қодирни ҳам бир неча йил давомида шу журналда хизмат қилгани маълум. Унинг таржиман ҳолида биз қуйидаги сатрларини ўқиймиз: «...собиқ Туркистон Марказий фирқа кўмитасининг ташвиқот бўлимидан чиқадиган «Инқилоб» ва «Коммунист йўлдоши» мажмуаларида саркотиб... бўлиб, ...то 1924 йилгача меҳнаткашлар манфаатига ҳолис хизмат қилиб келдим».

Урта Осиёда миллий чегараланиш ўтказилгач ва Ўзбекистон ССР ташкил топгандан кейин 1925 йилнинг майида «Коммунист йўлдоши» қисқа фурсат «Красный рубез» номи билан чиқди. 1925 йилнинг сентябридан яна «Коммунист» номи билан ўзбек тилида ВКП(б) МК Урта Осиё бюросининг ва Ўзбекистон КП(б) МКнинг журнали сифатида нашр этила бошлади. 1953 йилгача шу номда нашр этилиб келди. 1953 йилнинг январидан эътиборан унга «Ўзбекистон коммунисти» [«Коммунист Ўзбекистана»] номи берилди. Ҳозир журнал ўзбек ва рус тилларида нашр этилмоқда.

Журнализмнинг қисқача тарихида ҳоли ана шундай. Унинг тарихи Ўзбекистон Коммунистик партиясининг тарихи билан ҳамбарчас боғлиқдир. Йиллар ўта борди, журнал ўз са-

ҳифаларида партия ва халқнинг янги, ёрқин ҳаёт учун олиб борган курашини, халқнинг сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётида содир бўлган янги ҳодисаларни акс эттириб турди, партия матбуоти олдига қўйилган юксак талаблар даражасида туришга доим ҳаракат қилди.

Сиз унинг саҳифаларини арақласангиз, республиканинг атоқли партия ходимлари, хўжалик раҳбарлари, олимлар, маданият ва жамоат арбобларининг мақолапарини кўрасиз. Масалан, 1896 йилдан большевиклар партиясининг аъзоси, Владимир Ильич Лениннинг сафдоши, РКП(б) МК Туркбюросининг раиси бўлиб ишлаган Сергей Иванович Гусев, Ўзбекистон КП(б) МКнинг илгариги биринчи секретари Акмал Икромов [у 1925—1929 йиллар орасида «Коммунист» журнаliga муҳаррирлик ҳам қилган эди], Ўзбекистон ССР Халқ Комиссарлари Советининг раиси Фаизулла Хўжаев, ММК раиси Йўлдош Охунбобоев ва бошқаларнинг мақолалари тез-тез босилиб турган. Журнал даргоҳидан ўз ишига берилган бир талай журналистлар етишиб чиқди. Ўзбекистон КП Марказий Комитети турли даврларда ўзининг сиёсий жиҳатдан пишиқ, назарий жиҳатдан пухта кадрларини журналда бевосита, ёки билвосита ишлашга юбориб турди. Улар журнал саҳифаларида партия йўлини фаол тарғиб қилиб келдилар.

Улуг Октябрь социалистик революциясининг 50 йиллиги арафасида журнал редакцияси «Ягона, қардошлик оиласида», деган умумий рубрика остида бир туркум материаллар бериб борди. Журналда барча совет республикаларининг партия ва совет раҳбар ходимлари, маданият арбобларининг мақолалари босилди. Улар журналхонларини қардош халқларнинг ҳаёти билан таништирдилар, конкрет мисоллар асосида социалистик интернационализмнинг, совет миллатлари бузилмас ленинча дўстлигининг буюк кучини очиб бердилар.

КПСС МКнинг журнали «Коммунист» 1968 йилги 14-сонда эълон қилган «Совет Шарқи халқларининг тарихий тажрибаси» [«Ўзбекистон коммунисти» журнали саҳифаларида] деган обзорда журналнинг республикамизда доно ленинча миллий сиёсатининг амалга оширилишига бағишланган материалларига, Урта Осиё халқларининг тарихий тажрибасини тарғиб қилиш соҳасидаги фаолиятига юксак баҳо берди.

Редакциямиз ўз фаолиятида авторлар активини тобора кенгайтириш, аввало, партия ходимларини ҳақдорликка тортишдан иборат коммунистик матбуот аъналарига доимо амал қилиб келмоқда. Колхозчидан тортиб олимгача, оддий ишчидан тортиб улкан социалистик корхона раҳбаригача, оддий коммунистдан тортиб атоқли партия арбобигача — бизнинг активимиз, авторимиз ва маслаҳатчимиздир.

Хибзиддин МУҲАМЕДХОНОВ,
журналнинг масъул секретари

ОЛДИН ИҚТИСОД...

Бригадамиз деҳқонлари йилдан-йилга ипак пахтадан мўл ҳосил этиштирамоқдалар. Утган йили ҳар гектаридан салкам қўл центнер илгичка толали пахта олди. Бундоқ ўйлаб кўрсан, моддий неъматларини яратадиган ўзимиз, лекин ана шу ишлаб чиқаришнинг қонуналарини тўла тушунмаймиз. Албатта, меҳнат нишиси, у ишчимиз, деҳқончиси —

бари бир, иқтисодий билим асосларини, марксча-ленинча иқтисодий таълим қонуналарини билиб қўйиши зарур.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг «Республика кенг меҳнаткашлар оммасига иқтисодий таълим беришни уюштириш тўғрисида» деб чиқарган қарори айни мудоао бўлди, шундан сўнг иқтисодий таълим масаласига қизиқишимиз янада ошди.

«Ўзбекистон коммунисти» журналинини мунтазам ўқиб борамиз. Журналнинг иқидий аҳли кўпчиликлари манзур бўлаётган масалалар қаторида иқтисодий мавзуларини ҳам тагин тез-тез ёритиб турса, биз, журналхонлар беҳад миннатдор бўлар эдик.

Мамат ҲАМРОЕВ,
Косон рёвонидаги Энгельс номли колхознинг бригада бошлиғи

ОТАШИН ПУБЛИЦИСТ

Владимир Ильич Ленин М. Лядова ёзган хатларидан бирида редакцияда «Ишчан коллегия бўлиши, унинг ҳар бир аъзоси ҳар қандай масала юзасидан ўз фикрига эга бўлиши керак», деб ўқитган эди. Туркистон Коммунистик партияси Марказий Комитети «Коммунист» журнаlining биринчи сони наширдан бошлаб В. И. Лениннинг бу кўрсатмасига амал қилиб, унинг ишчан, қобилиятли редколлегиясини сайлади. Редакция коллегияси составига журналистикадан яхши хабардор, таниқли партия арбоблари киритилган эди. Коллегия раиси қилиб Назир Тўрақулов сайланган. Н. Тўрақуловнинг бу лавозимга сайланиши бекиз эмас, у Қўқонда ишчи, солдат ва мусулмонлар Совети Ижроия Комитетига бошчилик қилганда бу соҳада талай тажриба ортирган эди. Унинг ташаббуси билан шаҳарда «Халқ газетаси» нашр этила бошлаган ва кейинчалик Н. Тўрақулов газета редколлегиясига раислик қилган эди.

Назир Тўрақулов марксиста-ленинча назарияни пухта билар, ўзбек, рус классик ёзувчиларининг асарларини кўп ўқир, Туркистон халқлари тиллари қаторида, рус, немис, француз тилларини ҳам яхши эгаллаганили билан бошқалардан ажралиб турар эди. «Марксистик назария асосида чуқур фикрлай оладиган, халқ ичидан етишиб чиққан катта истеъдод эгаси».— Коммунистик партиянинг атоқли арбоби В. В. Куйбишев Назир Тўрақулов ҳақида шундай деб ёзган эди.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети қошидаги Партия тарихи институти архивда «Коммунист» журнаli редколлегияси мажлисларининг қарорлари сақланмоқда. Бу мажлисларни Назир Тўрақуловнинг шахсан ўзи ўтказган. Қарорларни ўқир экансиз, редколлегия журналда бериладиган материалларнинг мавзунга қаратилган бўлишига ҳаракат қилганига, журнал саҳифаларида партиявий-ташкилий, оммавий-сиёсий ишларга оид материаллар мунтазам бериб борилишига интилиганига ишонч ҳосил этасиз. Редакция коллегияси, айниқса, авторлар коллективини танлашга жиддий эътибор қилган, журнал саҳифаларида маъсул ишда ишлаётган партия-давлат ходимлари, партияли журналистлар, оддий коммунистларнинг кўпқат қатнашиб туришларини ташкил этган.

Редколлегия раиси Назир Тўрақуловнинг ташаббуси билан «Коммунист» журнаli 1921 йилнинг февралидан бошлаб ўзбек тилида ҳам чиқа бошлаганили алоҳида қайд этиб ўтиш керак. 1922 йилнинг охирида Назир Тўрақулов РКП(б) МК иxtиёрига қақриб олинган ва СССР халқлари марказий нашриёти Правлениеси раислигига тайинланади.

Иродали большевик, содиқ ленинчи, Ленин мактабининг жанговар публицисти Назир Тўрақулов умрининг сўнгги дақиқаларигача Коммунистик партия аъзоси деган номни пок сақлади, совет халқига садоқат билан хизмат қилди.

Б. ГОЛЬДИН.

ҲАЁТИМ ЙЎЛДОШИ

Мен «Коммунист» журнаlinи Ғанижон Шокирбеков сингари кекса коммунист ўртоқларим билан бирга йигирманчи йиллардаёқ мунтазам ўқиб турар эдим. Партияимизнинг барча съезд қарорлари, барча тарихий ҳужжатларини ўз она тилимизда аввало шу журнал саҳифаларидан ўқиб ўрганар эдик. Ўртоқ В. И. Лениннинг бизга, Туркистон коммунистларига ёзган хатини ўқганимиз эсимда. Бу умримизда энг ҳаяжонли кўнлардан бири эди. Улуғ доҳийнинг сўзлари бизни меҳнатга, курашга руҳлантириб, ёшлик ғайратимизга ғайрат қўшди. Биз энг оташин революцион сўзларни шу севиқли журналимиз саҳифаларидан ўрганиб, партия сийатсини оммага тарғиб қилар эдик.

«Ўзбекистон коммунисти» бутун умримнинг жанговар йўлдоши, доно маслаҳатчиси бўлди, уни мен ҳозир ҳам мунтазам ўқийман. Яқинда унинг саҳифаларида ўртоқ Л. И. Брежневнинг Ўзбекистонимизга берган юксак баҳосини ўқиб, кекса қалбим яна кўвончларга тўлди...

Сандурод ТОШХУҲАЕВ,
1917 йилдан партия аъзоси

ДАВР ТАЛАБИ БИЛАН...

Журналимиз фан, маданият, санъат ва адабиёт, таълим-тарбия, меҳнатнашларни коммунист руҳда тарбиялашнинг муҳим ҳаётий масалаларига бағишланган материалларни, замон талаби, давр руҳи, партияимизнинг тегишли қарорлари тақозо этган назарий ва амалий масалаларни мунтазам ёритиб боришга ҳаранат қилади.

Сўнгги йиллардаги материаллар тематикасининг хилма-хиллиги, салмоғи, кўлами бундан ёрқин далолат беради. Масалан, Ш. Рашидовнинг «Замонавийлик — адабиёт ва санъатнинг қалби», Т. Саримсоқовнинг «Ҳозирги шароитда Ўзбекистонда олий таълим», И. Султоннинг «Воқелигимизни чуқур ва ёрқин анс эттирайлик», М. Раҳмоновнинг «Ўзбек театр маданиятининг интернационал асослари», С. Мухамедовнинг «Кино санъати асарларининг юксак гоийий-бадий савияси учун», Е. Тўрақуловнинг «Биология фанининг янада равнақи учун» ва бошқа нўпалаб фан ва маданият арбобларининг турли мавзудаги мақолалари фикримизнинг исботи бўла олади.

Журнал ана шу иш тажрибасини давом эттиради, фан ва маданиятимизнинг бундан кейинги қамолотига бағишланган, партия ва ҳунуматимизнинг бу соҳадаги қарорлари ҳамда тадбир чораларини кенг тарғиб қилувчи назарий мақолаларни бундан бўён ҳам мунтазам ёритиб боради.

ҲУСАН РУЗИМАТОВ,
фан ва маданият бўлимининг мудири.

МЕТИН САФДА

Тошкентда барпо этилаётган «Шимол» мавзеи кундан-кунга чирой очиб, шаҳарча тусини олмақда. Ҳозирча бу шаҳарнинг аҳолиси курувчиларнинг ўзлари. Лекин қароғон уйлар қўйлаб ҳам-шаҳарларимизни бағрига оладиган кўнлар узоқ эмас. Бинокорларнинг меҳнати билан қад кўтарган уйларнинг техник Владимир Кулаков бармоқларининг ҳам изи бор.

Владимирнинг одамийлигига, меҳнатсеварлигига дўстлари кўни кеча, қурилиш участкасида юз берган аварияни бартараф қилишда янада кўпроқ ишчи ҳосил қилишди. Бригада бошлиғи ер ости қувиридан сув ўтмай қолгани, қудуқдан су тошиб кетаётганини айтди. Владимир бошчилигида уч иигитни ўша ёққа юборди. Қуёвур шикестанган жойга етиб келгач, Владимирнинг юраги орқага тортиб кетди. Иш озмунча эмас. Иигитлар қувиридан атрофини очинди, янги қуёвур ўрнатилди. Тошқин тўхтатилди...

Иигирма тўрт ёшли қурувчи оддий резина этикда, оҳиста қадам ташлаб ишдан қайтмоқда. Шаҳарчада юз берган ўзгаришларни кўриб кўзи қувонади. Эртага қилмоқчи бўлган юмушларининг режасини тузади...

Унинг Орек шаҳридан Тошкентга қолганига атиги тўрт йил бўлди. Шу давр мобайнида Владимир ва унинг дўстлари арсонадагидай шаҳарчалар қуришди. Тошкентнинг замини — дўстлик, қардошлик пойдевори бунёд этилди.

Дўстлар... Владимир дўстлик деганда аввало ўз бригадири — слесарлар бригадасининг бошлиғи Геннадий Шевченкони, бригададаги ҳамкасбларини кўз олдига келтиради. Бригада комсомол ёшлардан ташкил топган. Ҳамма ийғитлар ҳуш-чаққақ, ишчан, саботли... КПССнинг XXIV съезди олдида «Коммунистик меҳнат бригадаси» номини олиш учун ғайрат қилишмоқда.

Журналимиз муқовасининг биринчи бетидagi рангли суратга кўзингиз тушгандир. Киров район партия комитетининг секретари ўртоқ Бекқулбокова коммунистик меҳнат зарбдори Владимир Кулакова партия кандидатурасига билетини топширмоқда. Владимир коммунизм бинокорларининг жўшқин оқимига қўшилгунга қадар — комсомоллик вақтидаёқ ташаббускорлиги, тиришқоқлиги билан танилган. Ҳозир ҳам у 39-қурилиш бошқармаси комсомол комитетининг секретари. Мана энди у коммунистик партия аъзолигига кандидат. Коммунист!

Коммунист энг илгор ишчи, энг яхши ўртоқ, энг пок, энг ҳалол инсон. Владимирнинг ҳаяжонлари ана шундан... Эзгу ниятлар сари оидмалаётган, ўз эътиқоди, фаолияти билан мустаҳкам буюк оилага бирлашган коммунистларнинг дўстлари жуда кўп бўлади. Шодлигига сабаб шу. У ҳам энди коммунист!

Т. БАҲРОМОВ

Каммунист

КОММУНИСТ

Каммунист

КОММУНИСТ

«Инқилоб» ва «Коммунист»
журналчининг сарлавқалари.

Украин классик шеърлигининг йирми намоёндаларидан бири Леся Украинанинг туғилганига шу йил февралда 100 йил тўлди. Унинг қисқа, оташин умри тенгсиз жасоратдан иборат. Шоира қирқ икки йиллик ҳаёти давомида ёруғ кунларни жуда кам кўрди. Гудаклигиданоқ суяк силига гирифтор бўлган шоира умр бўйи тақдиринг нотантилигини енгиб, мардона яшади. Адолатни, ҳақиқатни, эзгу ниятларни қуйлади. Бор куч-қувватини, бутун ижодини чор Россиясининг зулмига қарши, украин халқининг озодлиги учун курашга бағишлади. Шу сабабдан шоиранинг жанговар асарлари ҳануз ҳар қандай кулликни, ҳар қандай кишани нафратловчи эрк қўшиғи наби, ҳурриятни қадрлашга, ҳақиқатни улуғлашга ундаб келмоқда.

Леся УКРАИНКА

Эрк ҳақида қўшиқ

Оломон тинмай оқар, кўчгандек гўё тутун,
Бослар узра байроқлар бамисоли чўғ, гулгун.
Тўлганиб, тўлқинланиб ўтар саф ортидан саф,
Эрк ҳақида қўшиқни барча барала қуйлаб.

«Дўстлар, тетик бўлингиз!» — Нечун йиғлар бу нидо!
«Дўстлар, тетик бўлингиз!» — Улимга йўллар гўё!
Бу оҳангда ҳазинлик, забўнлик, гариблик бор,
Бундай куй билан ким ҳам жангга киролур девкор!

Йўқ, бу эрк қўшиғимас! Бу эрксизлик нидоси.
Йиғлоқ, дардли дилнинг фарёди, илтижоси.
Эрк қўшиғи маъносини англатмайди бу фиғон,
Еу қўшиқда марсия, аза оҳани пинҳон.

«Дўстлар, тетик бўлингиз!» — Оғасин дорга йўллаб,
Ини ўғит қилгандай ўлим даҳшатин уйлаб.
Еу кимдир кўнмилгану тириклай шу лаҳзада,
Барчаси уввос тортиб йиғлайди, дил ларзада.

Сени интизор кутдим, мени алдама, Орзум.
Орта қолди оғир тун, уйқусиз тун карвони...
Бутун вужудим ила сендан шу ўтинч сўзим:
Сўйма, бедор тунларининг эй шами шабистони!

Орзум, мени алдама! Қалбимдаги паймона
Сен билан лиммо-лимдир, сен бўлдинг оби ҳаёт.
Мени сендан ҳеч бир куч этолмағи бегона,
Сополмас энди даҳшат на ўлиму на жаллод.

Сени деб қанча-қанча орзулардан кечдим воз,
Бошқа, янги орзуга кўнглим ром бўлмас асло.

Ғоят оғир пайтларда яшашни бошладик бчз,
Тонготар уфқларга кураш-ла нитиламиз.
Аммо қўшиқ таъкидлар шу фикрни сарбасар:
«Эркин кунларни кўрмоқ сизга бўлмас муяссар!»

Йўқ, бунга парво этманг. Ахир, сизлар ёшларсиз,
Сизлар ўзингизга хос бошқа қўшиқ бошларсиз.
Сизнинг иродангизда мужассамдир улғу куч,
Мотам нидоларининг тағи бўшдир, мағзи пуч.

Иродангиз нуридан ёлқинларан метин саф,
Бу ҳазин қўшиқлардан сизга йўқдир зарра наф.
Ақсинча бундай қуйлар олий ниятни тўсар,
Чинакам эрк қўшиғин ўзингиз тўқинг, дўстлар.

Шундай тўқингки, унда жиполансин эзгу нур,
Қизил байроқларингиз ҳилпираб эркин, мағрур —
Шу қўшиқ қанотда парвозлансин самода,
Ҳақиқий мўъжизани барпо этсин дунёда.

Вақт етди! Дилда исён тўлқинларан бекиёс!
Бу йўлдан қайтаролмас бўлак ҳеч бир муддао.

Жонга — жон! Ширим шу! Шу — мақсаднинг аниги!
Сўзим энди иш билан бўлакақдир муносиб:
Ким денгиздан ўтибди, гарк бўлса-да қанғи,
Мақсадга эришмоқлик унга бўлгандир насиб.

Орзум, сен аввал бошда қарх урардинг лочиндай.
Энди ўзим учаман, дил парвозга орзумдай.
Нафасимдан ўт чақнаб, баҳорий нур сочилгай,
Шу йўлда ўлар бўлсам. майли ўлай, розиман.

Ж. ЖАББОРОВ таржимаси

Мега пўлат эмассан, сўзим,
Ўтдай чақнаб жангга кирардинг.
Қилич бўлса эдинг ўткир, беомон,
Беомон жангларда ёвни қирардинг.

О, ханжарим, тобланган сўзим,
Мусаффофан, кескир олмоссан.
Аммо сен қалбимни тилишинг мумкин,
Ев қалбини тила олмассан.

Сени қархлайман мен курашлар учун,
Аймай уйқусиз куну тунларим.
Умид юлдуздай қарақлаб тургин,
Сендадир ғазабу дарду мунглирим.

Истардимки, фақат бир дам тўқмай ёш,
Майли эди қўшиқ бўлиб ярасам.
Шамолларнинг елкасига қўйиб бош,
Шамол бўлиб, садо бўлиб таралсам.

Учаётган қўшиғимнинг забтидан
Титроқ тушса юлдузлар шуъласига.

Курашларга тайёр қуролим сенсан,
Жонимиз жангларда бўлмайди увол.
Бир замон номаълум дўстлар қўлида
Сен қилич бўларсан эҳтимол.

Занжирларни парчаларсан балки,
Сендан топар золим жазосини.
Балки топиб олар сенинг жарангинг
Чексиз озодликда дўстлик садосини.

Қасоскор қуролим, юрак сўзим,
Сен дўстлар топарсан кураш йўлида.
Занф қўлларимда хизмат қилолмадинг,
Астойдил хизмат қил жангчи қўлида!

Истардимки...

Истардимки, мен айлансам дафъатан
Кенгликларнинг янғроқ ашуласига.

Янғрар эди орзулар мисли қўшиқ,
Тушларимда аён бўлган бахт-бахор,
Юлдузларнинг жилосидан ёришиб,
Тўлқинларнинг шовқиндан жарангдор.

А. ШЕР таржимаси.

«Сирли сўқмоқ» романидан парча

Кайсарлиги тутса қорағов,
деб юрган Нишон ака-
нинг гумони тўғри чиқ-
мади — Жамшид эртасига
яна заводга борди. Чал-
ғиб, дингиллаб, боши оқ-
қан томонга юғураётган
асов кулун йўлини топиб
олса ажаб эмас. Жамшиднинг ари-
за кўтариб заводга боргани, ай-
ниқса Матвеевга учрашиб, иш-
нинг оғири ҳисобланган — қолип-
чи ёрдамчилигига белгилангани
маънвл бўлди.

Қуюв цехининг бир томонига
жойлашган конвейернинг салқи
занжирлари сенин айланиб ту-
рарди, занжир остида қолиплар...
Ярим белгича яланғоч бўлиб ол-
ган йиғитлар белкуран билан қо-
липларга нум тўлдиряшди. Ме-
талларнинг ялғири бадалларни
қиздирар, қаҳратон ичида ҳам
цеҳ қайноқ, ёш-яланг устини ки-
йимини ечиб ташлар эди. Пайлар
бўртиб турган бу одамларнинг
тани қизғин чўялга ўхшаб кетар-
ди. Юлдузлардек беҳисоб учқун-
лар бу таналарга урилиб сўнар-
ди. Дегрез ўғли учун эриган чў-
лу қарсиплаб учқун отувчи лақ-
қа чўғ таанжуб эмас, ўт унинг
қонида бор.

Аввал цеҳ шовқинига кўника
олмаган Жамшид бир неча кун
ганғиб, бошқа, тизчроқ цеҳга кў-
чишини ҳам уйлади. Токарлик,
слесарлик...Максим Петросич Мат-
веев билан бу ҳақда гаплашмоқ-
чи ҳам бўлди. Завод қошида курс
бор, икки уч ойдан кейин тонарь
ёрдмачиси бўлиши мумкин, раз-
ряд ҳам олиши мумкин...Лекин
заводда ишинг «ўғил боласи»
ҳисобланган вагранкачи, қолип-
чи, қуювчилардан қочши тўғри
келмайди! Читтаклари завод
ёмон кўради! Жамшид буни би-
лади.

Бу 1940 йил эди.
Цехнинг ойнабанд тепасида ик-
ки кўтарув крани гилдираб юриб,
баҳайбат қовшларни у ёқдан-бу
ёққа олиб келар, эриган чўяни
қуйиб тақсимлар эди. Тоғ шало-
ласидек домийд бир гувиллаш
бунда ҳоким.

Жамшидни цеҳга олиб кирган
Матвеев уни қолипчилар мастери
Шавкат Нурғалиев билан таниш-
тиргач, шу ерда қолдириб ўзи чи-
қиб кетди. Нурғалиев цеҳ шов-
шув тарақ-туруқ ичида Жам-
шиднинг кулогига бир нима деб,
чекнадаги ўриндинини нўрсатди:
«Уша ерда ўтириб тур». Жамшид
бориб, чекиб ўтирган йиғитлар
ёнига чўйди. Бир соатча ағрайиб
ўтирди, қолипчилар орасида тер-
га ботиб ишлаётган мастер унга
қайрилиб ҳам қарамас эди. Ҳам-
ма ўз иши билан овора, биронта-
си нелиб: «Нима қилиб ўтириб-
сан?», демайди. Цеҳ жуда улкан
— у боши билан бу бошини аранг
нўз илғайди, шифти осмони фа-
ланка. Ҳамма ёқда учқун, олов.
Қатор тўрт вагранка гувиллаб
ёниб, олов пурнади, одамлар шу
учқунлар орасида юришибди —
учқуну алағга билан иноқлашиб
нетишгандай, бу чўғлар ўзлари-
ники, синашта, худди асалари
эгагини чаммагандай улар ҳам

бир зум беозор қўниб, танларга сингиб натаётгандай.

Бир лрим соатлардан кейин мастер Жамшиднинг олдига келди. Кўнраб чўнтагидоги тамаки кутисини олиб, лабига папирос қистирди:

— Қалай?

— Нима қалай? — деди Жамшид тўнглик билан. У ичиди Матвеевдан ранжиб ўтирарди: келиб-келиб шу одамнинг қўлига топшириб кетса-я!

— Қўлогинг битиб қолмадимми?

— Йўқ!

— Яша! — мастер папиросни бепарво тутатди. — Улмасбоевнинг ўғли бўласан-а? Мансимо Петрович шундай деган эди... Бизга келганинг яхши бўлибди.

Жамшид индамади.

Нургалиев папирос тортиб, Жамшидга яна бошдан-оёқ тикилди.

— Қани, тур-чи! — деди буйруқнамо қилиб.

Жамшид ўрнидан турди.

— Ташқарига чиқамиз, йигирма минутдан сўнг танаффус. Шу шов-шув ичиди ҳам гапимни англадинг, бу яхшилиқ нишонаси. Яхши ишчи бўласан. Бундан ўн бир йил аввал отанг — Юсуфаканинг қўлига мен ҳам шоғирд бўлиб келганман; ишга қўл урмаймидан олдин у менга «Аввал ўтириб томоша қил, ишлашимизни кўр! Чоғинг келса жоманорни кийиб ишга тушарсан, бўлмаса жўнарсан!», деган эди. Отанг яхши одам эди. Бир ой ишлаганимиздан кейин: «Нўғай бола, ёмон эмас энансан!», деган...

Нургалиев ўттиз бешларга борган, ориш, новча одам. Пешанасига тушиб кетаверадиган сийрак, майин сочили бармоқлари билан тез-тез ююрига суриб қўяди. Юзиди, бури ва мангалда анданкина чўтири ҳам бор.

— Дидингга ёқса заводда қоласан. Биз сенга ҳаёбд насихат қилавермаймиз. Ўзинг тушунасан, ишчи деган — фахрий ном.

Завод ошхонасида семиз хотин Нургалиев билан Жамшиднинг олдида қарам шўрва, котлет, нон олиб келиб қўяди. Мастер Жамшиднинг эътироз билдиришига қарамай унга ҳам пул тўлаб юборди.

— Зарари йўқ, мен сени меҳмон қилмоқчиман. Ол, совмасдан ич. Бу, албатта, палов эмас, лекин меҳнатдан кейин шу ҳам тотли кўринади. Даданг, чўчка гўшти беради деб, ошхонага кирмас эди, ишчи бўлатуриб шунақа эди. Ол, елвер!

Улар қайтиб келганларида цех Жамшидга кадрдонен кўринди. Мастер кўрсатган хонага кириб, жоманор кийиб чиқди. Сўнг, белкурал билан силкиниб турган қолипларга қорамтир нам кумдан сола бошлади. Конвейердан секин-аста айланиб нелаётган қолипларни ўтказиб юбормаслик учун жуда тез ҳаракат қилар, бир лаҳзада уч-тўрт қолипни кумга тўлдириб қўяр эди. Мастер ва бошқа қолипчилар янги ишчига қулиб қараб туришарди. Ошхонадан қайтиб нелаётганлар ҳам бир зум тўхтаб, терга ботиб ҳаракат қилаётган янги меҳмонга қулиб қарашарди.

— Қулманглари! — деди Нургалиев йигитларга. — Ўзларингиз ҳам ишни мана шу ердан бошлаган эдинглар. — У Жамшиднинг олди-га келди. — Улмасбоев! Сен жуда шошқалоқлик қилляпсан. Ҳовлиқма. Қолип олдинга келгандагина кум сол. Бунақада чарчаб қоласан. Конвейер эса чарчамайди.

— Хўп, — Жамшид бир лаҳза

МИРМУҲСИН

БИРИНЧИ КЎН

Шонли XXIV съезд олдида ёзувчиларимиз катта ижтимоий мавзуларга қўл урмоқдалар. Мирмуҳсин ишчи синфи ҳаётидан «Сирли сўқмоқ» деган янги роман ёзиб тутатди. Асарда ёш ўзбек ишчисининг мураккаб ҳаёт йўли, унинг меҳнатда чинқиши кўрсатилган. Куйидаги парчада қаҳрамоннинг заводдаги биринчи кўни тасвирланади.

Расмни Э. ОХУНОВ чизган.

тўхтаб, яна қолипларнинг оқиб келишини кутди. Теласида тўп-ланиб, қулиб турганларга эътибор бермай, ишлайвергани, дастлабки қулги-кинояларга бепарво қараши мастерга ёқди. Бундай вақтларда сирқаси суе кўтармай қўлполик қилиб, сўкиб юборадиган ёшлар ҳам бўлган. Жамшиднинг дастлабки сновдан яхши утаётганигидан Нургалиев мамнун бўлди. Унинг андан тортинчоқлиги, камгаплиги ҳам ёққан эди. У «янги»ларнинг кўпинча гапга аралашиб кетавермаслиги, тортинчоқлигини камчилиги йўлар, ортиқча итоатчиликдан деб билар ва буни ўз ишида ҳисобга олар эди.

Мастер сменада сўнг Жамшиднинг ўз уйига олиб борди — қайнаси Моҳирурбону тайёлаган парамач ва чанчилар билан меҳмон қилди. Хотини Марзипа қадди-қомати келишган, хушфўял, истараси иссиқ аёл эди.

Мастер меҳмонни баҳона қилиб, хотинининг эътирозига ҳам қарамай, бир-икки рюмка арақни устма-уст ичиб олди. Зўрлаб Жамшидга ҳам бир рюмка ичирди. Марзипа Жамшид рўпарасига ўтириб, уятчан йигитни гапга соларди. Жамшид бўлса мастернинг барно хотинига тикилиб қарашга уялар, ўзининг Барчинини эсларди. Ахир Барчинининг ҳам энгаги, лаблари худди шуңдай нафис эмасми...

Кайфи ошиб қолган мастер заводнинг аҳамияти, ишчининг ҳаётдаги ўрни ҳақида гапира бошлади. Жамшидга ниманидир яхшироқ тушунтириб қўйяйми неларди. Жамшид бу гапларнинг жуда самийий эканини билар, бу гаплар «Дўстим, заводни ташлаб кетма!» деган маънони аңглатар эди.

Улар аллавақтгача гурунглашиб ўтиришди. Жамшид Нургалиевни, қайнаси ва хотинини ўзлариникига таниф қилиб, эски шаҳар томон нўнади.

Жамшид катта кўчадан тор кўчага бурилганда, тош йўлкада Қори билан учрашиб қолди! Қулида фону, қаёқадир натаётган эди. У бошини Жамшидга қичиб олиб келиб, фону тутди.

— Йя, қалпанда катта бўлган, қаёқдан келляпсан?

— Салом, — деди Жамшид нохушгина. — Бир ерда эдим.

— Зовутга қираётганимисан, деб эшитдим. Шу ростми?

— Рост.

— У... иш нима бўлади?

— Қанақа иш? Бозорми? Бозор ҳам иш бўлгани. Ўзини билган одамга шармандалик-ку. Бундан кўра без торган яхши.

— Ҳай, Ҳай, тўрт энлик пастга тушсинлар!

— Ҳай-хай йўқ, тўрт энлин пастга тушиш ҳам йўқ. Қори ана! Отанинг васиятлари шуңдай бўлган. Мен учун отанинг васиятларидан муқаддас нарсас йўқ. Гап шунақа, вассалом!

Қори тор кўча қоронғилигиди бир лаҳза Жамшидга ўқрайиб турди. Ўз маромига юрмаган кишиларга юноридан қараб, беобрў қилишга уринадиган бу манкур одамдан Жамшид илгари ҳайқарди. Ҳозир парвойига ҳам келмади. Ўйлаб қараса, бу тағи чирган, омонат эсни деворга суяниб, аҳмоқ бўлган экан. Унинг орқасида мустаҳкам, метин деворлар — гувиллаб олов пурқайган вагранкалар турганден туюларди. Бу, мустаҳкам кўрғон, унга суянса бўлади, деб ўйлади Жамшид.

ГҶЗАЛЛИК ИШТИЁҚИ

Шеърятнинг минг битта жони бор эмиш. Унинг битта жони, бизнингча, эҳтироснинг сўзга ва образга айланишидан бунёдга келади. Эҳтирос эса, идеалларимиз, нурашларимиз, энг нозик кечинмаларимиз, энг бўронли ҳисларимизнинг авж пардасидир:

Бир соатнинг ўзида шундоқ
Нозилининг дардлари қалби узуи.
Ишончлари каби голиб яшамоқ,
Эзлик ёшли бефарзанд кишининг,—
«Бир қизим бўлса эди» — фикрларидай оғир,
Ёшлиқнинг ширин армонлари каби олғир яшамоқ,
Орзуларда, қайгуларда,
Севинчларда яшамоқ...

Рауф Парфининг «Инсон умри» шеърдан олинган оу парча шайлан нўноқроқ бўлса ҳам, унда ёш шоирларимизнинг лирик қаҳрамонини тасаввур этиш мумкин. Бизнингча, бу қаҳрамон ҳаётнинг бир ажиб хусусияти бор. у табиятнинг, жамиятнинг, заминнинг ва ўз шахсиятининг бутун ички моҳиятини ёритиб, равшан кўриб, уларни тафаккури ва туйғулари изида намолга етказиб яшамоқ истади:

Шундай бўлмаса агар,
Нога керак, бу келбат, бу овоз!
Шунчаки дарахтдай ўсмок?
Шунчаки дарёдай оқмок?..

Р. Парфининг ўзига хос фикрлаш услуби камолотга етишиб келайтибди. Шоирнинг сўзга ҳассос муносабати эса, ўз тафаккур жараёнини ойдин ифодалашга ёрдам бермоқда. Рауф гўё мақсадаги мослаб туриб сўзни ўзича қайта ясагандай кўринади. Бу — кўп ўринларда унинг шеърларини балкиитиб юборади.

Ойдин Ҳониеванинг «Шабнам» тўплами, «Нозик» балладасидаги кўпгина парчалар ва «Севинчларим» туркуми ўзбек аёлининг бой ва ёрқин ички дунёсини кўрсатиб бера оладиган яна бир шоира майдонга чиқаётганидан далелат беради. «Умиди яшнаб кетган» келинчагининг орзу-армонлари ва оқсон фантазияси самараси бўлган бу мисралар ниши калбини тўлқинлантириб юборади:

Чимилдида бўйингга мос
Бир сарвар қиз сузилсин-о, алла-ё.
Сени кўрса гуллар қийғоч
Банд-бандидан узилсин-о, алла-ё.
Бўйинидаги шода маржон
Ерга кетди сочилиб-о, алла-ё.
Ўғлим тулпор минган замон —
Нўлар кетсин очилиб-о, алла-ё.

Бу гўзал шеърдан хулоса чиқариб айтиш мумкинки, шеърятнинг яна битта жони — дил соғлиги тил соғлигида акс этганда тугилади. Ойдин шеърларининг тиниқлиги, тасвирийлиги, диққатни дарҳол ўзига тартади:

Осмон соғлигида чарақлайди ёз,
«Чойга!» — жаранглайди аёл товуши.

Бу мисраларда бир мувозанат, мутаносиблик борки, у — «чарақлайди» ва «жаранглайди» феълларидир. Улар худди шу парчада, хушманзаралиги ва тасвирийлиги жиҳатидан бири биридан «Мен сендан ўтамак!» дегандек: ҳар иккинсининг мутаносиб равшанлиги голий-бадий мақсадини яхши очган. Ёзни предметлаштириш эса («чарақлайди ёз»), ниятни тасаввурга етгадиган қилиб ифодалашга сабабини бўлган.

Умуман, ёш шоирларимиз мавхум тушунча ҳисобланган нарсаларни моддийлаштириб, предметлаштириб тасвирлаш билан нитобхон фантазиясини кенгайтирмоқдалар. Бу нарсалар аниқсиз Р. Парфи, Ч. Эргаш, К. Кенжабоев ва бошқаларнинг шеърларида кўзга аққол ташланади.

«Шабнам»нинг автори шеърятнинг ва ҳаётнинг имонига айланган мухаббат, вафо тароналарини ёшартиришга интилади. «Сафар балладаси»ни эсланг. Уни ўқигач, тасаввурингизда ҳаёт қонуниятларининг шайфатсизлиги намойиш бўлади.

Йигит сафари олдилан ёрига: «Уй тўрига илиб қўйилган пичоғим ой нурида ёлса, қайтаман: хиёнат йўлига кирсам, у занглаб қолади», деган эди. Лекин у қайтмайди, нелинчан эса интизор кутади. Шоира ҳижрон азобини, ҳақиқатнинг даҳшатини образли суратда оғинишга аниқ еткази олади:

Ёнмади олтин пичоқ,
Занглаб ҳам қолмас бироқ...

Сиз шеър сўнгига нелинчаннинг ўз ёстиқдоши билан хайрлашув чоғидаги илтижосини эсласиз:

Унутмагил, интизор
Сенга бунда чаманлар.

Унинг сўзлари гулдаш нозик. Ойдин гўзаллик рамзи бўлган «сарв», «чаман» образларини шундай бир табиилий ва назонат билан қўйслайдики, дафъатан учувчигинг эътибори «чаман»га кўчади, «сарв» хиралашади. Шоира шу тариқа садоқатли нелинчан — интизор чаман образини жоанлантиради, унинг дарди шеърхон иродасини тоблайди, чуқини нелинчан мусибатни енгиб яшайди.

Ёшлар шеърятда, натта бўгин вақиллари ижодида равшан кўринаётгани каби маънавий тадриқот руҳи кўчаймонда. Р. Парфининг қатор лирик шеърлари («Субҳидам» тўплами), Муҳаммад Алининг «Гумбаздаги нур» достони, М. Жалилнинг «Инсон» («Мен сизни севардим» тўплами) ва бошқа айрим асарлар бунинг исботи бўлиши мумкин. Тадриқот руҳининг кўчайиши замон ва шахс муносабатлари мутаносиблигини аниқлашга, замондошимиз маънавий-тадриқот ўзгаришларини идрон этишга ёрдам бермоқда, халқимиз табиятининг мислсиз хислатларини ифодалашга имкон яратмоқда.

Муҳаммад Али халқ қалбидида чўчур ички эҳтиёжини — гўзаллик ва яратувчиликка ошифталикни қаламга олди. «Гумбаздаги нур» достонини ёш шоир ижодида юксалиш нуқталаридан бири сифатида баҳолаш керак. Достон халқимиз маънавий дунёсини анчагина теран ҳис этиб эзилгани билан ибратлидир.

«Гумбаздаги нур»да «Дунёни бир қайирган чоллар» каби мунамал мисралар, пухта ўринлар анчагина. Бироқ, биз шоирнинг бадий ўзига хослинка, тилининг табиилиги ва гўзаллигига янада нўпроқ диққат қилишимиз, ифодада равшанлинка ҳамда сиқиқлинка интилишимиз истар эдим.

Ёшларнинг фикрлаш услуби, образлар галереяси батамом шайланб бўлганча йўқ — улар ранг йиғишда, тақомиллашшда давом этмоқда. Бу жараёнда халқ улар истеъодларининг кўпгина муҳим хислатлари кўз очади. Шоир қобилиятининг роса тобига келмаганидан, голий-бадий эҳтиёжи ва ижодий имконияти бараварлашиб улгурмаганидан бўлса керак, Муҳаммад Али яратган Машраб образи устодимиз Ойбек шеърятга олиб кирган ёсёнок шоир сиймосига нисбатан паршонроқ нозикроқ чиқди.

Ҳар бир қобилиятли ёш шоир ижодида тақдорланмас фазилатлар фазз бериб турибди. Масалан, Маъруф Жалилнинг «Сен эсимдан чиқмайсан...» ва Ойдин Ҳониеванинг «Эсимга тушасиз» шеърларини олайлик. Бу шеърлар шайлан ва фикрин ифодалаш услуби жиҳатдан ўхшаш бўлса-да, лекин ҳар бири аниқ шеър. Ҳар бир лирик қаҳрамоннинг ўзлиги, ўз қиёфаси бор.

О. Ҳониева қаҳрамони: «Яримта узуқдай кўнда сузса оёй», «адири эстаида унган лоғарлар бир ҳовуч ҳақиқдай ўзимни олса, эсимга тушасиз, онамон!», дейди. Бу аёл кўзи билан кўриб тасвирланган манзаралардир.

М. Жалил ёзади:

Япроқлар саргайиб тўқилган маҳал
Тон қўйиб қўшларни қузатганимда,
Отнинг туёғига қўйилса нағал,
Юганга аста қўл узатганимда
Сен эсимдан чиқмайсан, баҳор!

Бу мисралар ўзбеки йигити руҳиятини очади. Голий-бадий матлабини халқчил бўёқларда, миллий ҳарактерларда кўрсата билиш хислати ҳар икки шоир ижодида мукамаллашши бораётганини нўвончидир.

Ёшни истеъод, ижодкор шахси хусусида тўхталиб айтиш мумкинки, кўпгина ёшларимизнинг асарларида муаллиф шахси сояда қолади — шеърларда гоҳ у ўрнида, гоҳ бу ўрнида асар руҳига сингишмаган устодлар фикрлари кўзга ташланиб туради. Балзан, бутун-бутун китобларни, турнумларни ўқиб чиқиб ҳамсуҳбатингиз бўла оладиган шахсларни, кучли инсоний ҳарактерларни, натижа тақдирларни топмайсиз. Гоҳи шоирнинг ўшандай нияти бўлса ҳам, мудоасини рўёбга чиқара олмади, нурсизлантириб, жўнлаштириб қўлди. Лекин бизга ишонч ва таскин берадиган бир муҳим асос бор: ёш шоирларнинг кўпчилиги тинмай меҳнат қилмоқда, балогатга етмоқда. Қисқа фурсат ичда Гафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти нок этган ва шу мулоҳазаларимизнинг асосий сабабини бўлиши бир неча тўплам майдонга келди. Уларнинг муаллифлари эса, аллақачон китобларидаги ижодий савиядан ўзиб ҳам кетдилар.

Таҳлилга олинган китоблардан шу нарсани аниқ англаш мумкинки, ёшлар ички бир ташналик билан тинич фикрлаш ва шу фикрлари даражасига мос ифода шакли топиш учун изланишда; ўзига хослинка интилиш, эзгуликка, гўзалликка эътиқод ёшлар шеърятининг асосий хусусиятига айланиб бормоқда. Бу нарсалар — ёшларга алоҳида эътибор, вло ижодида катта умид билан қарашга ундайди.

Муҳаммадали ҚУШМОҚОВ

Ой тутилган КЕЧАСИ

Мақсуд ҚОРИЕВ

ВОҒЕИЙ ҚИССА

Орадан бир ойча вақт ўтди. Комсомол ишлари билан Самарқандга бориб қайтган Неймат кечкурун хориб-чарчаб уйга келса, кимдир яна хат ташлаб кетибди. Сарғайиб кетган қозғога қаламни ҳўллаб ёзилган хатнинг мазмунини қуйидагича эди:

«Афтидан, калланг оғирлик қилиб юрганга ўхшайди. Ойдинни ўз ҳолига қўй, уни ячейкада кўргудек бўлсам, қизни ҳам, сени ҳам...»

Неймат хатни ўқиб юраги орқасига тортиб кетди. Ким у? Нега бунини шу вақтгача ҳеч бир сезмади? Ойдинга бирор киши оғиз солганини эшитган эмас. Қишлоқдаги йигитлар ичида бунақа хат ёзадигани йўқ. Демак, бир ғаламис фитна қўзғаяпти!

Неймат амакисиникига жўнади. Яқинлашган сари юраги бетинч, фикри чувалашиб, гўё Ойдиндан ажралиб қолаётгандек бўларди. Эшикни итариб кўрди, ичидан занжир солинган экан. Аввалига секин тақиллатди, бир оз кутди, лекин ичкаридан ҳеч ким овоз бермади. Ҳайрон бўлди: нега бунчалик эҳтиёткорлик? Эшикни қаттиқроқ тақиллатди.

— Ким? — эркак кишининг зарда билан бақиргани эшитилди.

— Мен, Нейматман!
— Уйда ҳеч ким йўқ.
— Мен Нейматман, амаким қаердалар?
— Шаҳарга кетган, бугун келмайди.
— Уйда бошқа ҳеч ким йўқми?

— Эй, кимсан ўзинг? Намунача суриштирмасанг! Ҳеч ким йўқ, даялман-ку! — деди овоз эгаси эшикни очмасдан яна гўрс-гўрс юриб орқасига қайтиб кетди.

Неймат нима гапчилига тушунмай эшик олдида туриб қолди. «Қизиқ бўлди-ку, амакиси қаерда юрибди ўзи, келин ойиси-чи? Шаҳарга кетишган бўлса, Ойдинни ҳам олиб кетишганимкан? Бу кўрс одам ким бўлди? Қариндошлар ичида бунақас йўқ эди-ку!» Йўл-йўлакай ўй ўйлаб, охирига етолмай, боши оғиб чойхонага кириб қолди.

Чойхонада бир-икки киши чойхўрлик қилиб ўтирарди. Салом бериб, қизил бурчак томонга ўтди. Тўхта-самоварчи бирпасда чой олиб келиб, Нейматнинг олдида пиёла қўяркан: — Сизни боя амакингиз йўқлаётган эди, — деди.

— Қачон? — деди Неймат безовталаниб.
— Неймат кўринмадимки, деб сўраб қолдилар, — деди самоварчи.

— У ёқ-бў ёққа кетаётган эдиларми?
— Ёнларига бир тилла тишли барваста йигит ҳам бор эди, кейин мендан гўшт олиб, чамамда, уйга кетишди.

Таажжуб. Наҳотки амакиси уйда бўлгубди, ўз жиниянга эшик очмаса, айтётган тилла тишли барваста йигит? Уша эшик очмай кўрс жавоб қилган одам бўлса-я? Хўш, Тўхта-самоварчидан уни нега суриштиради, бу ерда бирор сир йўқимкан?

Нейматнинг фикри-хаёли Ойдинда, уни ўша кунини богда ўсма қўйиб ўтирганда учратгандан буён кўрмаган эди.

Нейматнинг асаби бузилиб, яна безовталанди, юраги ғаш тортиб, пиледаги илқ чойдан бир ҳўплади-да, ўриндан турди.

Чойхонадан чиқиши билан қаердандир шошиб келаётган Сатторга дуч келди.

Саттор Нейматнинг энг яқин сирдоши. Икки йил ичида сиёсий саводини чиқариб олган бу серғайрат йигит ячейка ишига ҳамisha жондиди билан ёрдам беради. Ячейка бюро аъзо-

лари ичида Абдували ҳам ана шундай ўт юракли, Нейматга елкадош. Фақат Жамол кўпинча қуруқ гапларга учади, масалага юзаки қарайди, биров бир нарсга деса лаққа туша қолади. Қаҳқор камгап, аммо у ҳам кўпинча Жамолга эргашади. Иккаласи ёшлиқдан бирга ўсган.

Сатторнинг шу пайтда келиб қолиши Неймат учун айни мудоао бўлди.

— Жуда яхши келдинг, дўстим, қани бу ёққа юр, иш бор, — деди Неймат. Саттор билан чойхонанинг ариқ бўйидаги ёзлик сўрисига ўтиришди. Неймат бўлган воқеани бирма-бир айтиб бериб, дўстига савол назари билан тикилди.

— Қодиркул аканинг уйига бориб, қандай қилиб бўлса ҳам Ойдиндан хабар олиш керак.

— Қандай қилиб?

— Бир амаллаб ховлига тушамиз, ахир амакингнинг уйи-ку, кўрса биров бир нима дермиди?

— Девордан ошиб боққа тушиш керак, кейин омбордан ховлига ўтса бўлади.

— Кетдик! — деди Саттор қатъий.

Вақт хуфтондан ошиб қолган эди. Аччиқ совуқ, ҳамма уй-уйида. Мўрилардан кўтарилган ғўзапоя тутуни бутун қишлоқни тутди. Қўчалар бўм-бўш. «Ячейка аъзоларига хабар қилсак бўлармиди?», деди Саттор нимадандир ҳайқиб. Неймат индамади. Тош йўлда солдатлар кўринди, «эй-эй, Дуня, Дуня, эй»ни барала айтиб, марш билан ўтиб кетишди. Қизил аскарларнинг қўшиғи Нейматга ҳам, Сатторга ҳам далда бергандек бўлди.

Улар Қодиркулнинг қўргонига яқинлашиб, бог этагидаги девор тагида тўхташди. Атрофга қулоқ солиб туришди. Чунки бирорта йўловчи бу йигитларнинг девордан ошмоқчи бўлиб турганини кўриб қолса, хаёлига ёмон фикр келиши, кейин шов-шув кўтариб ишни бузиб қўйиши мумкин эди. Ҳаммаёқ сув қуйгандек жимжит.

— Оёғимдан олиб юбор, — деди Неймат, деворга тирмашиб.

Деворга чиқиб, бог томонга қаради. Богда ҳеч ким йўқ эди.

— Мени шу ерда кутиб тур, — деди-да, паства сакради.

Ишқом четидаги йўлдан юриб, бог эшикка яқинлашди. Эшик занжирланган эди. Ариқда сув шарқираб оқмоқда. Баҳор вақти худди шу ариқ бўйида Ойдин ўсма қўйиб ўтирганида келган. Энди бўлса, ўғридек пусиб... Неймат катта ёнғоқ тагига ўтиб, омборга разм солди. Бу омбордан болалигида ўтиб юрарди, энди сифаримкан?

Неймат энгашиб омбордан ичкарига қаради. Ошхонадаги қора чироқнинг хира нури тиниқ сувада турли тусга кириб жилваланарди. Утириб этигини ечди, кейин уни қўлтигига қисиб, омбордан ичкарига ўтди.

Ховли жимжит. Ошхонадан аёл кишининг гапи эшитилди. Ошхона эшиғи ғийқ этиб очилиб, кимдир ховлига ўтди, ёғлогидида буги чиқиб турган сувни ариққа шалоп этиб тўкди. Бу Назокат эди. Ошхонадан ширин таомларнинг хиди тараларди. Неймат этигини кийиб, у ёқ-бу ёққа разм солди-да, ўчоқ бошига яқинлашди.

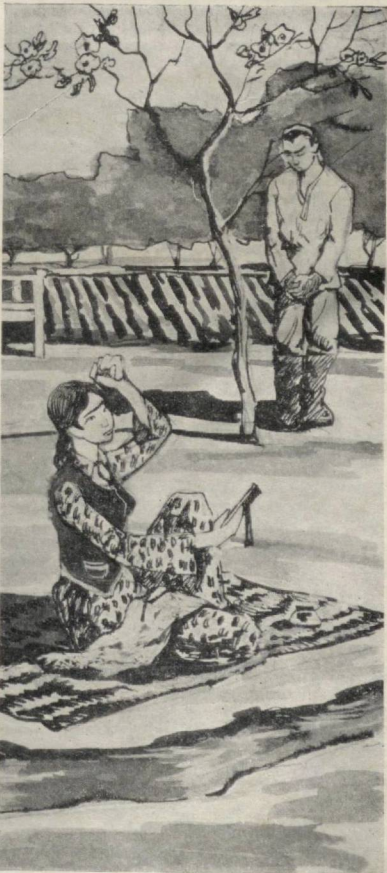
Қодиркулнинг ховлиси кенг, уйи кунгайга солинган. Эшикдан кираверишда дангиллама меҳмонхона. Унг томонда яна иккита хона, айвон, чапда оғил.

Қодиркул илгари шаҳарма-шаҳар юриб газмол, идиш-товоқ, эгар-жебдуқ олиб келиб, деҳқонларга пуллар, ўзига яраша молу дав-

лат орттириб, анчагина дуруст турмуш кечирар эди. Акаси Дўст ака бўлса, умри бўйи деҳқончилик билан шугулланиб, кун ўтказиб турарди. Инқилобнинг бешинчи йили энди оғзим ошга етди, деганда қазо қилди. Неймат онаси, икки укаси ва синглиси билан етим қолди. Амакиси уларнинг тарбиясини ўз зиммасига олмақчи бўлиб бир-икки чайналган эди, Неймат «Уша зикна амакимнинг қўлига қараб қолгандан кўра, оч ўтирганимиз яхши» деб рўйхуш бермади.

Бунинг яна бир сабаби бор эди. Амакиси акасини ҳамisha камситар, ношудликда айблар, ҳатто уйига меҳмон чақирса айтмас эди. Аслида Дўст ака укасининг эгри йўлларига юрмай, ҳалол меҳнат қилиб, тинч, осойишта ҳаёт кечиришни эп биларди.

Бир куни Дўст ака, ҳўкизи бўкиб қолиб, «Вақт зик, ҳўкизининг икки кунга бериб тур», деб борганида Қодиркул акасига йўқ ердagi гапларни айтиб, «Қанақа ўхмоқсан ўзинг, ҳўкизини ҳам бериб бўладими?» деб Дўст акага

Расмларни А. ТЕМИРОВ чизган

дашном берган эди. Қодирқул динга ҳам муқасидан кетган. Хотинини остона ҳатлатиб кўчага чиқармайдди.

Неъмат дарчадан ошхонага қаради. Ҳамма уйда. Назокат ошга гуруч солмоқда. Ойдин бўлса ўчоқ бошида ўтириб, пиқ-пиқ йиғлаб, идиди-товоқ юймоқда. Юзлари бўртиб кетган.

Шу вақт Қодирқул қўлида чойнак билан ичканидан чиқиб бақирди:

— Ҳой, ошинг пишдимми?

— Дамляяман,— деди хотини ошхонадан бошини чиқариб.

— Чой дамлаб бер!

Назокат ошхонадан чиқиб чойнакни олди, қайтиб ошхонага кириб кетди.

Тут панасида турган Неъмат оёқ учиди меҳмонхона деразаси тағига борди, ичканига кўз ташлади. У ҳайратдан ёқасини ўшлади. Уртада катта хонтахта, тўрда пар ёстиқларга суюнганча Зокир бойвачча ўтирибди, ёнида масжиднинг имоми, яна бериқоқда қишлоқ шўросининг раиси Аҳад Қўйбоқаров, пастда бўлса бесўнақай, тилла тишли япаски йигит чўкка тушган. Бир чеккада ўтирган Қодирқул ҳамманинг оғзига анграйганча чой қўймоқда.

Бу дейман, Аҳад ака,— деди Зокир бойвачча,— иншоолло, сиз қишлоғимизда ҳукуматнинг каттасисиз, еримизни ҳам, сувишимизни ҳам тортиб олдингизлар, энди имонимизни ҳам... чамамда, а?

Ғалпинг бу ёғини имом олиб кетди:

— Ҳе, одамларда динбат деган нарсаси қолмади, заифларнинг юзини очиб шарманда-шармисор қилишмоқчи. Шарият оёқ ости бўлди, ҳа! Охир замон, Яъжуж-Мажжуж, қиёмат қойим деганлари шу, тақсир, ҳа! Лоҳавла...— имом ёқасига туғлаб, калима келтирди.

— Анави тирчанча комсомолларни айтмайсизми, улар на каттани, на кичикни билади, уйма-уй юриб ҳаммани йўлдан уршаётганимиз, бир гап айтсанг, юзингга сапчидай зангарлар,— деди Зокир бойвачча ғазабланиб.

— Қодирлар жазосини олурлар, ақинда яна гирмон келармиш, ғанимларни қиличдан ўтказай, иншоолло.

— Қачон, боғ гапми шу?— қўлогини диккайдди Қодирқулнинг.

— Худонинг хоҳлагани бўлади, ҳа!— деди имом бир нарсани аниқ билгандек.

— Сиз Аҳадбой, у ёқ-бу ёғингизга қараб оёқ босинг, тагин гирмон келса оёғингиздан осиб қўямасин,— деди Зокир бойвачча.

— Нега ҳамманлар менга ёлмасизлар, бу ишлар менга ёқади деб ўйлайсизларми? Мен ҳам сиз қатори жумлаи мўминнинг биттасиман... Ҳа, худонинг бир бандасиман.

— Анавини тинчтиш керак,— деди имом овозини пасайтириб.

— Буни Қодирқулдан бошқа ҳеч ким қила олмайди,— деди Зокир бойвачча.

— Йўк, йўк! Ахир у...— деди Қодирқул оқариб.

— Овозингни ўчир, агар рози бўлмасанг олдин ўзингни тинчтама, кейин уни!

Қодирқул қалтираб жим бўлди, томоғига бир нарсаси тикилгандек, совиб қолган; чойни ичиб юборди.

— Керак бўлса мана Асқар полвон сенга ёрдам беради,— деди имом, қўлини бигиз қилиб япаски йигитни кўрсатди. Йигит ўридан туриб қўллуқ қилди.

— Бу ёғини бизга қўйиб бераверинглр, лекин Қодирқул акам бизнинг қўлчилигимизни қабул қилсалар бўларди,— дедим тошларини кўрсатиб тиржайди, кейин жойига ўтирди.

— Оббо муғомбир-эй, ишни вақтида ет-шириб олсан-а,— деди Зокир бойвачча мўйлабинини силаб.

Неъмат даҳшат билан тингларкан, аъзойи бадами музлаб қолгандек эди. Чой кўтариб келётган Назокатга кўзи тушиб, «Келин ойил», деб бақириб юборишига сал қолди. Лекин ҳозир нафасини ичига ютиши керак эди. Назокат ўриқнинг айрисига қистириб қўйилган тешани олиб, деворга тушиб турган сояни кўрдию шошганча ошхонага қайтиб кириб кетди.

— Ҳой Ойдин, зинки занжирлаганмидинг? Анави деворга бировнинг сояси тушиб тургандек бўлди-я!..

— Узингизнинг соянгиздан кўрқиб юрган бўлсангиз керак,— деди Ойдин ҳафсаласизлиқ билан.

— Бирам кўрқиб кетдимки...

Ойдин индамади. Унинг кўзлари ҳамон ёшли, ўзи ғамгин. Кокиллари паршон, худди кимгадир мотам тутатгандек... Ичиди нимадир туғён ураётгани аниқ эди.

Неъмат ўридан жилломай қолди. Чалкаш ўйлар ерга михланган эди. Амакисининг уйи фитначилар маконига айланибди. Бечора Ойдин...

Улар кимчи йўқотишга оқ фотиҳа беришди, нега бу ишни амакисига топширишди? Амакисини, афтидан, рози бўлмади, уни мажбур қилишяпти, тили қисқик жойи бормикан?

Қўйбоқаров-чи? Ҳамма жойда озодлик, хуррият ҳақида оғиз кўпиртириб гапирадиган бу одам ниқоб қийиб олган душман экан-ку!

Ахир унга нима етишмас экан, нега шунчалик тубан кетибди? Энди эсига тушди: Қўйбоқаровга ким қандай илтимос билан чиқмасин, доим рад жавоби оларди. Ёшларни шаҳарга мажлисга олиб бориш учун арава сўраганларида ҳам бермаган. Деворий газетлада диндорларни танқид қилишганда турли баҳоналар билан газетани олдириб ташлаган ҳам шу! Неъмат ҳақида, унинг Ойдин билан муносабати ҳақида ёмон фикр туғдирган ҳам шу!

Неъмат шу ҳаёллар билан дароҳат панасида бир дақиқа туриб қолди. Ўйини олай дегандек, Ойдинга бир оқ қараб турди, юраги увишиб, ичидан хўрсиниш келди, кейин эшик занжирини аста тушириб чиқиб кетди.

Саттор уни ҳамон кутиб турарди.

— Нима гап? Ойдин бор эканми?— ҳовлиқиб сўради Саттор.

— Гап кўп, оғайни. Ойдин уйда, қани юр кетди!

— Қаерга?

— Райкомга!

Этаси кунни бутун қишлоққа гап тарқалди: қишлоқ шўросининг раиси Қўйбоқаров қамоққа олинибди! Ҳа, унинг душман эканлигини комсомоллар билиб қолганимиз, бўлмаса ҳеч ким тополмас экан. Қўйбоқаровнинг яна бир неча шериклари— масжиднинг имоми Хиддатилла, Неъматнинг амакиси Қодирқул, Зокир бойвачча ҳам қамоққа олинибди. Яна бир йигит бор экан, у қочиб қолганимиз, қаердалигини ҳеч ким билмас экан...

Уша тунги ўтиришда қатнашганлардан фақат Қодирқул акагина икки кун ўтган қамоқдан озод қилинди. Лекин у ўша кечасидаги гаплардан ким воқиф эканлигидан бебаҳар эди. Энди унинг лолуги анча паст, муомаласи ҳам ўзгариб, юмшоқ супургидек мулойим бўлиб қолган эди. Неъмат келди дегунча илтифот кўрсатарди. Хатто бир-икки марта Ой-

дини Неъматдан қочиб юргани учун: «Нега қочсан, ўзингнинг аканг-ку!», деб қойиб ҳам қўйди.

Лекин улар худди икки дунёнинг кишилари-дек, ўрталарида катта жарлик бордек эди.

Бир кунни гапдан-гап чиқиб Неъмат:

— Анави мол олиб келадинг йигит қаерда қилиб кетди?— деб тусмоллади. Бу саволдан Қодирқулнинг ранги қув ўчиб кетди.

— Қайси йигит, қанақа йигит?— деб доводирди.

— Тилла тишли, япаски йигит-чи?

— Билмадим... Сен уни қаерда кўрган эдинг?

— Бир кунни уйдан чиқиб кетаётган экан.

— Э, ҳов тошкентлик йигитни айтаялсам-ми? Оти кўргур нима эди, тилимнинг учиди турибди...

— Асқар полвон,— деди Неъмат.

— Кўринмай кетди нима учундир, майда-чуйда олиб келиб юарди...

Шу билан гап туғди. Неъмат ҳам кейин суриштирмай қўяқолди.

Ойдинга ҳам бир оз эркинлик берилди. У янги мактабга чиқиб ўқий бошлади.

Бир кунни кечкурун Неъмат амакисиникига келган эди, Ойдин чой олиб кириб қолди.

Салом-алиқдан сўнг Ойдин ўз қўли билан ячейка номига ёзилган аризани Неъматга тутқазди.

— Аризани ячейкада кўриб чиқамиз!

— Қачон?

— Хоҳласанг эртага...

— Тезроқ кўринглр, Неъмат ака, илтимос қиламан...

— Паранки нима бўлади?

— ...

Ойдин бир оз индамай турди, кейин қатъийлик билан:

— Паранкиннинг ҳам вақти-соати келар... Ҳолангизга айтган эдингиз шекилли!

— Қанақа ҳола?

— Ўзингиз ячейкада хонангизга таклиф қилган «хола»-чи?

Неъмат кулиб юбәрди.

— Ушанда... кечиринг, Ойдин...

Неъмат Ойдин узатган чойдан бир хўплади-да, ерга қараб сўради:

— Уша гапим жавобсиз қолаверадими?

— Қайси гап?..

— Богда, гилос гуллаганда айтган эдим-ку...

Ойдин қизариб кетди, кейин Неъматга ажиб бир қараш қилди, кўзларида ҳам кўрқув, ҳам қувонч бор эди.

— Унинг ҳам вақти-соати келар,— деди-да, ёзилгангада чиқиб кетди.

Неъматнинг юрагига яна ўт тушди. «Унинг ҳам вақти-соати келар...» Бу гап йигитнинг хаёлидан кетмасди.

Учрашувдан икки кун ўтган, ячейка мажлисида Ойдин комсомол сафига қабул қилинди.

— Қишлоғимизда қизлардан биринчи бўлиб комсомолга ўтдинг, табриклаймиз,— деди Неъмат.

— Энди кетсам бўладими?— деб сўради Ойдин ҳаяжондан зиткиби.

— Қаёққа кетасан, бугундан бошлаб сен Ленин комсомоли аъзосисан, энди мажлисларимизда қатнаша беришинг мумкин,— деди Саттор.

— ... Тезроқ уйга бормасам бўлмайди, кечирасизлар...

Ойдинга рухсат беришди.

Шу воқеаларнинг ҳаммаси бирин-кетин Неъматнинг кўз ўнгидан ўтди. Ойдин билан учрашувини, унинг оқилона сўзларини, сехрловчи қарашларини, илиқ табассумини эслади...

Неъматнинг бўғун уйга кетмай шу ерда, амакисининг уйда ётиб қолишига ҳам шу Ойдиннинг меҳру жозибаси сабаб бўлган эди. Лекин Ойдин ҳақида амакиси бугун пом-мин демасди, Неъмат бўлса қиз ҳақида яна сўраша имамиди. Наҳотки, индамай-нетмай Тошкентга жўнатиб юборишган бўлса? Нега ахир?

Неъмат ҳаяжонли ўйлар билан бўлиб, ёмон ухлади, босинқиради. Бир маҳал қандайдир оғир нарсаси устидан босиб тушгандай бўлди. «Босинқираялмен», деб ўйлади ўзича, лекин

бу тушими, ўйгими — билмасди. Кейин бир амаллаб, куч йиғиб ўрнидан турмоқчи бўлди, лекин тура олмади, қандайдир зил-замбил юк устидан босиб турарди. Қаттиқ оғриқдан ҳушига келди. Дод солди, овози чиқдимийқими — буни ҳам билмайди. Қоронғида кўзига қора бир кўланка кўринди. Ойнинг хира нурида Қодирқулни таниди, ёнида яна кимдир бор эди.

— Амаки... Нёзмат жон-жаҳди билан қичқирса ҳам овози чиқмади.

Деразадан тушиб турган ой шуъласи қаёққади йўқолиб, ҳаммаёқни бирпасда зулмат босгандек бўлди. Ҳалиги шарпа эшикни ҳам унутиб, деразани очиб ҳовлига тушди, ой тўла куйиб бўлган зулматли тунда юлдузлар чарақлаб кўринар эди.

Нёзмат буларни фаҳмлаб турибди, лекин ўрнидан кўзгалолмайди. Кўксини пайпаслади, қўли нам...

— Лянат... тоғлар...— деди у инграб.

Кимлардир томлаб чиқиб жом чала бошлади. Дўмбира, боракш, челақ овозлари бутун қишлоқни тутди. Дахшати ёлғизликда жон бераётган Нёзматнинг сўнгги фарёди бу суронга кўмилиб кетди...

Эрталаб ҳамма қишлоқ Совети биноси олди-га йилган эди. Гузарда ҳам тумонат одам. Ёш-яшнг, қари-қартанг — ҳамма, паранжи ташлаш учун кетаётган хотин-қизларни кўрган шовар эди. Қизил алвонлар билан безатилган аравалар ҳам карнай-сурнай садолари остида бирин-кетин келиб кўча бошида тўхтади. Ҳар аравага комсомол эчаксининг аъзолари — бирида Қаҳҳор, бирида Абдували, бирида Саттор, бирида Жамол тикка туриб, бугун нима бўлишини халойиққа тушутирар эди. Райком хотин-қизлар бўлимининг мудири, бошига қизил дурра ўраган Озода опа аёлларга бош бўлиб, ҳаммани Роҳат боғчага бошламоқда эди.

— Нёзмат қани?— деб сўради Озода опа Саттордан.

— Билмадим, келиши керак!— деди Саттор. Аравалар карнай-сурнай билан Роҳат боғчага қараб жўнади. Қийқириқлар орасида қарғиш-сўқишлар ҳам эшитиларди.

— Юзинг курсин, тагин қизил рўмол ўраб олибди!— деди бир чувринди паранжили аёл. — Сенга нима, рўдапо паранжининг кўчага ташласа ит ҳидламайди, тагин бировни мазах қилсан,— деди кимдир оломон орасидан.

Митинг соат бирларга бориб очилди. Катта майдон лик тўла эди.

Райком секретари Ҳасиб Аълов энди митингни очмоқчи эди, майдон ортида аёл қишининг овози эшитилди:— «Қани болам, боламни топиб бэринглар!»

Бу Нёзматнинг онаси Норхол буви эди. У паранжисиз, кумушдек сочлари тўзиб кетган, рўмоли елкасида, кичкина Муборакни етаклаб олган эди. Саҳна олдида бориб, президиум столида ўтирганларга ёлворди:

— Углим қани, барака тоқурлар! Нёзматим уйга келмади...— дедю ўлкасини тўтолмай хўнг-хўнг йиғлаб юборди. Муборак ҳам онасига қўшилиб йиғларди.

Майдонни тўлдириб турган халойиқ денгиз тўқнидек тебранарди. Ранслик қилувчи кўнғироқ чалиб, одамларни тинчитишга уринар, нима қилишини билмай Норхол бувиға тикилар, кимнидир излар эди.

— Халойиқ!

Митинг қатнашчилари гур этиб қайрилиб президиумга томон тез-тез юриб келаётган паранжили аёлга тикилиб қолишди. Аёл тўлпа-тўғри Норхол бувининг олдида бориб, ёнмаён турди-да, кейин бошидан сачовини олиб улоқтирди. Бу — Ойдин эди.

Сўнгсиз зўр сукунат қўқди. Норхол опа ҳам йиғидан тўхтаб, Ойдинга қараганча қотиб қолди. Ҳамма ҳайратда: қиз нима демоқчи?

Ойдин бир оз ҳаяжонини босиб олди-да, бошидан сирғалиб тўшаётган дуррачасини кўлига олиб, гап бошлади:

— Уртоқлар, Қодирқул ўз жияни Нёзматни ўлдирди!

Майдон момақалдирандек гувиллаб, бир гўлғанди. Сўнг бир зум гангитандек жим қолиб, яна ғазаб билан тебранди, шовқин кўтарилди. Ойдиннинг ҳайқирғи эшитилди:

— Қонхўр душманларга ляънат! Паранжиға ляънат!

Қиз ҳушидан кетиб йиқилди. Уни кўтариб, чеккароққа олиб чиқишди. «Паранжиға ляънат!», «Қонхўрларға ўлим!», деган садолар янграрди. Саттор шериклари билан қаёққадири югурди. Кимдир майдон юзасига гулхан учун тайёрлаб қўйилган ўтинларни ёқиб юборди. Ҳеч қандай гап-сўзсиз паранжилар бирин-кетин оловга улоқтирилди. Хитоблар, қўшиқлар янгради.

Қодирқул ўша кунийёқ қамоққа олинди. Лекин у ўз айбини бўйнига олмади, «Менга бу гуҳмат», «Наҳотки мен ўз фарзандимни ўлдирсам» деб турарведи. Лекин Ойдин ҳамма гапни, бир гуруҳ фитначининг йиғилишидан тортиб то Нёзматни уйга тақлиф қилинмиш тафсилотларигача батафсил сўзлади. Маълум

бўлишча, Қодирқул ўша кечасидаги ўтиришдан сўнг Ойдинни Асқар полвонга сотмоқчи экан. Ойдин кўнмабди. Шундан кейин қизни ўласи қилиб дўппослабди. Ойдин «Райкомга араш қилман, ҳамма сирингизни очаман», деган экан, унинг оёқ-қўлини боғлаб, аравага ортиб полвонликка олиб бориб қўйибди. Аммо қиз «Улигимни олсан!» деб, зуравоннинг юзига туфлабди. Асқар полвон шунда жаҳл билан: «Бугун кечаси ўша севган Нёзматингни калласи кетади», деб дўқ қилган экан.

Уша кунни ярим кечада Ойдин деразадан ташлаб қочибди, Гишт кўприккача яёв юриб, зўр-базўр ана шу Роҳат боғчага етиб келибди.

Нёзматнинг жасади шудгордан топилиди. Гимнастёркасининг чўнтагидан ўша хет чиқди. Хат Ойдин тилидан ёзилган эди:

«Нёзмат акал Кеирасиз безовта қилаётганим учун. Мени бутунлай унутинг, бошқа кишига тегишга қарор қилдим, янглишган эканман. Сиз айтган йўлдан борулмайман. Ҳамма гапни почмамга айтдим, хоҳласангиз шу бугун-ноқ бир келиб ўзингиз гаплагиш кетинг...»

Бу хат қалбаки эди, ўша Асқар полвон томонидан ёзилганлиги маълум бўлди.

Халқ ўз фарзанди ҳақида қўшиқлар тўқиди. Сафдошлари унинг ишини давом эттирдилар. Курашининг олдинги сафаридо жасур комсомол қиз Ойдин борарди. У энди бутунлай бошқа бир оиланинг, Ленин комсомоли оиласининг содиқ қизи. Унинг пок, мусаффо туйғулари халқнинг янги ҳаёт қуриш йўлидаги улкан ишлари билан боғланиб кетган эди.

Ойдин комсомол эчаксининг секретари қилиб сайланди. Ишни қабул қилиб, Нёзматнинг шакафини очганда ўз номига ёзилган мактубни топиб олди.

«Севимли Ойдин! Бёъзан дўстларим ҳозир ишқ-муҳаббат изҳор этиб юрадиган вақтми, деб менга дашмон бермоқчи бўлишди. Мен уларга бундай дейман: «Биз севамиз ҳам, курашамиз ҳам. Қувонамиз ҳам, қайғуларни ҳам енгамиз...»

Ойдин бу ёғини ўқий олмади... Ёноғидаги кўз ёшини артди. Лаблари пичирлади:

— Ҳа, қувфатларни енгамиз. Ҳаёт ўз йўлида давом этади. Яна баҳор келади, олам гулга тўлади, табиат майсалардан гилам ёзиб ҳаммаёқни келинчақдек безантиради. Лола гулханлари кўм-кўк адирларда алвонранг бўлиб ловилайди.

Мана, Отеллонинг бутун олижаноблигини, болаларга хос самимийлиги, поклигини очиб берувчи дастлабин саҳналар ўтиб, қалбига рашик чўғи тушди.

Одатда, танқидчилар бу саҳналар тўғрисида гапирганда Отеллонни шерға, йўлбарсга ўхшатадилар. Ленин рашик азобиди тўлганган Абдор Ҳидоятлов шер ҳам эмас, йўлбарс ҳам эмас, саҳнада чарх урган бир чўғ, қизил шохни кўйлақ ичиди мавж урган олов, тафтига ҳеч ним бардош беролмайдиган бир аланга эди! Бу оташ, бу аланга кенг саҳнада жавлон урар, ҳаммани куйдирар, ёндирар, ўзи ҳам томошабин кўзи олдида ёниб борар эди...

Унинг овозида ҳам баҳор латофати, ҳам момақалдиранг садолари, ҳам ўз ёзининг ҳарорати мунжасам эди. Унинг инсон юрагиди энг нозин туйғуларни ифодалай оладиган, бир зумда юз хил оҳанг насб этадиган анойиб овози-чи? Унинг таҳдирланган қалб фарёдларига тўла машхур «ҳимм-лари-чи!» Унинг Дездемона жасади устида тўққан кўз ёшлари-чи! Йўқ, бу — томошабинни йиғлатиш учун моҳир актёр тўққан кўз ёшлар эмас, бу улуг фониғага учраган улуг, инсоннинг, Отеллонинг кўз ёшлари эди! Зотан, Абдор аканинг «Отелло»сида томошабини йиғламас, чунки кишини кўз ёшидан ҳам зўр бир туйғу чулғаб олар, Абдор ака томошабини фарзага солар эди.

Спектаклдан кейин, қарийб чоран соатли қарсақлардан сўнг, Абдор ака, эғнида Отеллонинг заррин тўни, Отелло гримиди саҳнага чинди.

Одил ЕҚУБОВ

ЭТЮДЛАР

Абдор ака

У киши саҳнадагина эмас, ҳаётда ҳам куйиб нўйган Отелло эди. Эғнида эс-кироқ мовут пальто, ялангбош, депр-ли оқ ораламаган қалин жингалак сочлари бир оз тўзиган Абдор ака аксарият театр-дан чиқиб Ҳадрага нелар ва Шайхантовурга қараб пиёда кетар эди...

Унинг қиёфасида — яғриндор қомати, қий-гир бурни, синчков нигоҳли ўтир кўзларида шовирона дард, ҳис акс этиб турарди. У йўловчиларнинг саломларига, «Ана, Абдор Ҳидоятлов!» деган шивир-шивирларига эътибор қилмас, ўз уйлари билан банд, оҳиста одим ташлар эди. Мен нурган пайтларимда Абдор ака бегоброқ эди. Баъзи бир обивателлар у кишининг шаънига майда гаплар тарқатарди. Лекин бу сиймонинг обрў-эътибори шу қадар баланд эдики, бу гаплар у кишининг қадрини

тушириш у ёнда турсин, яна ҳам оширар эди. Унинг чоми ҳаёт вақтидаёқ анойиб афсоналар билан ўралган эди...

Абдор аканинг олтинчи йиллик тўйи. «Отелло» спектаклининг беш юзинчи марта қўйилиши...

Абдор ака — Отелло, эғнида қизил шохни кўйлаб, белида қизил шохни белбоғ, қулоғида «тилла» сирга, қоп-қора чехрасида виңор, вазминлик, олижаноблик, тишлари яқрираб саҳнага кириб келди. Кириб келдию саҳна ҳам, театр ҳам эсимдан чинди. Чунки кўз олдимда Абдор Ҳидоятлов эмас, ўша Шекспирни илҳ бор ўчиганмида тасаввур этганим — Отелло турарди!

Унинг ҳар бир ҳаракати, Дездемонага тикилганда кўзларида порлаган ченсиз муҳаббат, овозидаги титроқ; кинорлар олдида ўзини туттиш, ўз қадрини билиши, мардлиги — ҳамма-ҳаммаси менга таниш, худди мен тасаввур этган Отеллонинг ўзгасини эди.

БИР НОЁБ ЛУҒАТ ВА УНИНГ МУАЛЛИФИ ҲАҚИДА

Шарқ филологларининг асарлари катта маданий-тарихий аҳамиятга эга ҳақиқатдир. Бу филологларнинг кўли ҳали нашр қилинмаган. Шулар jumласига Мирзо Маҳдихоннинг «Санглох» («Тотлоқ») асари кирилади. Бу Алишер Навоий асарлари тилининг луғат бойлиги ва грамматик қурилишига бағишланган бебаҳо манбалардан биридир.

Туркологияда мазкур асар муаллифи ҳақида маълумот жуда оз,

Унинг тўлиқ номи Низомиддин Муҳаммад Ҳодӣ ал-Ҳусайний ас-Сафавий, отасининг номи — Мирзо Муҳаммад Насир.

Маҳдихон Астербодда туғилган. 1636 йилдан 1747 йилга қадар Нодиршоҳ ҳузурида шахсий котиб ва сарой тарихчиси вазифасини ўтатган. Унинг ёзишча, Маҳдихон Эрон ҳукмдорининг кўпгина юришларида унга ҳамроҳлик қилган ва унинг турли топириқларини бажарган. Маҳдихон 1146 (1733/34) йилда Нодиршоҳ билан бирга Исфahонга кетатубиш шохнинг Шохруҳ деган набираси туғилганини эшитган, шунингдек, Нодиршоҳ билан Муҳаммадшоҳ ўртасидаги музокара-ларнинг гувоҳи бўлган. Муҳаммадшоҳ esa Мирзо Маҳдихоннинг Нодиршоҳ таржимаи ҳолини ёзаётганлигидан хабардор бўлган ва унга кўмак берган.

1741 йилда Нодиршоҳ юнон ва арман ваъзгўйларига «Иниҳ»нинг тўрт варагини форс тилига таржима қилишни топширди. Бу таржима-мани амалга оширишда Мирзо Маҳдихон христиан кашишларига яқиндан ёрдам берди. Шу сабабли Абул Ҳасан Казвиний унинг «Фавоийди сафавия» асарида Маҳдихонни динсизлигидан айблади.

Мирзо Маҳдихоннинг ижод доираси анча кенг бўлиб, у тарих, фи-

Нотавон банда Муҳаммад Маҳдӣ умримининг ибтисодида қалъа бағоят ва суҳанорилик ўлкасининг ҳукм-рони Амир Алишер Навоийнинг шеърларини ўқигиша ниҳоятда шавқим зўр, ўша сўзларни таърифга сиймайди даражада ўрганишга майлиман бор эди. Унинг ажойиб фасоҳат ва бағоятларига, қуқур маъноларига тушунганимдан кейин, кўнглимга, муқшулу луғатларини тўппасам, шуларнинг маъносига етди китоб ёзмам, деган ниёт ва орзу ўрнашди. Исми-лари асарларида кўрсатилмаган икки нафар рухлик (муаллиф), шунингдек бу фаннинг луғатдон-ларидан бўлган Хиравий, Фароғий, Назри Алий, Мирзо Абдулжалили Насирий Навоий луғатларига китоблар ёзган бўлсалар-да, аммо бу китоблар жуда ҳам қисқа бўлиб, (муаллифлар) кўпгина сўзларнинг маъносига тушунмасдан, ўзларини билмасликка солиб, изоҳ беришдан қочганлар. Айримлари esa маъносини ёзган бўлсалар-да, Сақимий нус-хасидан фалат ўқиб, фалат қисий йўл билан-гина тахминий маъно берганлар, янглиш кў-чирилган сўзлар билан ўз фикрларини исбот-ламоқчи бўлганлар. Баъзи ўринларда esa шеърни тўғри кўчирган бўлсалар-да, ўтган замон, келаси замон, эга, кесим, тўлдирувчи-ларни бир-биридан фарқ қилмаганлар.

Гарчанд камина шох Афшор даврида де-вонбегилик мансабига бўлиб сафарда ҳам, ҳазарда! ҳам подшоҳ ҳузурида юз берган воқеаларни ёзиш, барча қиримларни қабул қилиб олиш, халқнинг арз-додини етказиш,

МАҲДИХОН

САНГЛОХ

қаноатлантириш билан банд бўлсам-да, бу луғатларни жамлашга, китоб таълиф этишга киришдим, уни алифбо тартибда тузиб, ҳар ҳарфини учала унлига нисбатан уч бобга киритдим.

Сўзларни шаклларга ажратишда белгилар-нинг қисийлигига қараб, улар шаклларга бў-линадиганлар қаторида зикр қилинди. Са-моийлари² esa шаклларга ажралмайдиганлар қато-рига киритилди, уларнинг ҳар қайсиси ўз ўрнида алоҳида зикр қилинади. Бундан мақ-сад, толибларнинг қийинчиликка учрамай кўз-лаган манзилга осонлик билан етиб бориш-ларини таъминлашдир.

Тинимсиз гулдурас қарсанлар остида уни санъаткор дўстлари, давлат арбоблари, адиб-лар, ташкилотлардан келган вакиллар таби-риллашди, мунофотлар, совғалар беришди.

Абдор ака, лабиди билин-билимас табас-сум, улкан санъаткорлардагина бўладиган бўлакча бир вазминлик ва лоқайлик билан мунофотларини олар, қарсанларга бош иргаб-гани жавоб берар эди. У ўз надрини яхши билар, бу ҳурмат-аҳтиромларга лойиқ эканига, шунга яраша хизмат қилганига имони комил, шунинг учун ҳам ўзини вазмин ва мағрур ту-тар эди.

Мен ҳам, Ҳамза номидаги театр учун пьеса ёзган ёш драматург сифатида, артистларга қўшилиб саҳнага чиқдим ва у кишининг қў-лини олгани ёнига бордим. Бордимۇ ҳайрат-дан лол бўлиб қолдим: Қаршимда боғия олов, қафасдан чиққан шер ўрнига, юзини чуқур ажин қоплаган, бутун кучи, юрагидида бор аҳтиросини севики Отеллосига бериб «тамом бўлган», ҳоргин ва ожиз бир қария турар эди!..

Баҳром Раҳмонов

Хозир эсимда йўқ, эллик учинчи йил-нинг охиримикан, ё эллик тўртинчи йилининг бошимикан, Ташкентда «Юрак силрлари» комедиясига бағишланган катта му-нозара бўлди.

«Юрак силрлари» ўша даврда томошабинлар орасида жуда катта муваффақият қозонган, бир неча ой давомида спентаклга билет олиш қийин бўлиб қолган эди.

Бу пьеса ўзбек драматургияси тарихида катта бўлмаса ҳам, ўз ўрнига эга. Лекин бир маҳаллар унинг бу қадар зўр муваффақият қозонгани бугун галати туюлиши мумкин. Бироқ таъкидланганидан жойи йўқ, Гап пьеса-

нинг мавзусида. Пьеса оила ҳақида, эр-хотин, қайнана-келин орасидаги англашмовчилик-лар, эскилик қолдиқларининг зарари тўғриси-да эди. Ўша даврда илгор партия ҳодими ва қолоқ раис, консерватив бригадир ва про-грессив ҳаво бошчилигининг «квадрат-уялаб экиш» ҳақидаги тортишуварига бағишланган юзани пьесалар меъдасига теккан томошабин учун «Юрак силрлари» кувончи бир ҳодиса, катта янгилик эди. Шундай бир шодийна пай-тида газетада мунозарали бир мақола чиқиб қолдию, тортишув бошланиб кетди.

Ҳамза номидаги театр биносига бошланган мунозара бир нунда тугамай, инкинчи куни Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйи-да давом этди. Мунозарарада гапирмаган бирор жон қолмади-ёв! Одатда катта баҳсларда юз берадиган бирёқламалин, бу мунозарарада ҳам содир бўлди: деярли ҳеч ким пьесанинг наз-мчилигини «нўрмеди», нўрғанлар авайлаб тан-қид қилди, кўпроқ танқидчининг «ноҳақлиги-ни исботлашни» уйлади.

Мен пьеса автори Баҳром Раҳмоновни та-нимас эдим. Мунозаранинг охирида минбарга қорачадан келган юмалоқчина бир одам чинди ва йўтала-йўтала, шоша-пиша гапирар кетди. У кишининг танқид ҳақида нима деганлари унча эсимда йўқ, лекин бир гапи ёдимдан чиқ-майди.

— «Юрак силрлари»нинг ҳаётий асар экани-ни бир нарсга билан исбот қиламан: Сурмахо-нинг кейинги ҳаётини нўрсатаман! У ҳам жам-иятимизга керак, фойдали инсон бўла оли-шини исбот қиламан!..

Сал ўтмай Муқимий номидаги театрда «Сурмаҳон» деган пьеса кўйилади. Пьесада Сурмаҳон чиндан ҳам «ўзгарар», эгар-жабдуқ артегила ишга кириб, у ердаги ўғри-мутта-ҳамларни фоз қилар эди.

... Баҳром акининг янги пьесаси худди жа-ладан даран берган момақаллдрондай, нелажак-да авторни кутаётган ибодий қийинчиликлар-

Навоий сўзларининг диққат талабчилиги, сало-батчилиги ва қийинчилиги назарда тутиб, бу китобга «Санглох» деб ном бердим.

Авалги муаллифларнинг баъзи шубҳалари-ни рақиблар одатига кўра эътироз ва ғирёқ-ламалик йўли билан эмас, балки талабаларга ҳақиқатни англатиш учун ҳар бир фикр лўнда қилиб очик-ойдин айтилдиким, бундан мақсад эъдиёт пардаси ва шубҳа томирига барҳам беришдир. Шоядки, китобхонлар маънолар-нинг ҳар хил эканлигини кўриб, муаллиф ташлаб кетган ёки хатога йўл қўйган, деб ўйламасалар, ўтган муаллифларнинг ўзбошим-чалликларини, қондадан четга чиқиб кетганлик-ларини тушуниб етсалар.

Луғат ёзишнинг қондиси бўйича «пэ», «жим», «гоф» ҳарфларининг форсий ёки арабийлиги, ҳарфларнинг унли-ундошлиги, чў-зиқ ёки қисқа талаффуз қилиниши ва шу қабилир қойд этилиши лозим бўлсада, аммо замоннинг ягонаси ва бу фаннинг устози ҳаз-рати Навоий шунга риоя қилмасдан ўз де-вонида арабий «жим»нинг форсий «чим»га ёки чўзиқ талаффуз этиладиган ҳарфларни қис-қалари билан қоғийлаган. Бу ҳақда тўрттинчи бўлимда тўхталиб ўтилади. Шунинг учун фақир ҳам баъзи ўринларда бунинг зикрида тўхта-

дан дарак берди. Лекин бу ўринда мен аввало Баҳром акининг инсоний хислатларини айтиб ўтмоқчиман.

Эллик еттинчи йилнинг ўрталаридамикан, Баҳром Раҳмонов Ўзбекистон Ёзувчилар сою-зининг раислигига сайланди.

Баҳром ака — ёзувчи меҳнатининг машақ-қатини тушунадиган, унинг қадрига етадиган яхши раҳбар, меҳрибон дўст, ширин сўз одам эди.

Хали-ҳали эсимдан чиқмайди: адабиёт маса-лаларига бағишланган катта бир йиғинда, нотиклардан бири менинг «Айтсам тилим куй-ди, айтмасам дилим...» деган пьесамни «ҳаёт-ни қоралаб кўрсатувчи, баҳкана асарлар» на-торида дўппослаб қолди. Эртасига газеталар-нинг бирида нотикнинг нутқи босилиб чиқди.

Мен «Айтсам тилим...»ни ҳеч қачон ўзим-нинг ижодий муваффақиятим деб ҳисоблаган эмасман. Пьесанинг ўзига яраша нуқсонлари бор, лекин унинг «ҳаётни қоралаб кўрсатувчи, баҳкана асарлар» қаторига киритилишига сира қўйшолмас эдим. Дилим хуфтон, уйда бошимни кўрпага бурнаб ётган эдим, тўсатдан телефон жинриглаб қолди.

Баҳром ака!

— Одилжонимиз? Нима қилиб ётисиз уй-дат? Кайфлар чатоқми дейман? Қўйинг бу гап-ларни! Союзга бир нелиб кетинг, огайни!

Бордим, Баҳром ака кулиб қарши олди: — Хафа бўлганга ўхшайсиз-а? Сизнинг ўр-нинида мен ҳам хафа бўлардим. Сизга нис-батан адолатсизлик бўлди. Мен бунин раҳбар ўртоқларга ҳам айтдим. Хафа бўлманг, пайти нелоди — бу хатони тўғриралаб юборамиз, ука!

— Раҳмат, лекин газета...

— Газетанинг мухбири билан ҳам гаплаш-дим. Газета тузатиш беролмайди, албатта. Маслаҳат билан шу қарорга келдик: ҳозир Горький номидаги театр «Паранжи силрари»-ни саҳнага кўйяпти. Сиз шу спентаклга ҳақи-да яхши бир тақриз ёзасиз. Газета уни босади.

дология ва физика фанлари соҳасида ижод этган. Маҳдихон хаттотлик санъатини пухта эгаллаган. Унинг сарой тарихчиси сифатида яратган «Тарихи Нодирий» ёки «Тарихи жаҳонгушони Нодирий» ва «Дурраи Нодирий» номли асарларидан биринчиси алақачон Европа тилларига таржима қилинган «Дурраи Нодирий» «Тарихи вассоф»га таққидан ёзилган. Бу китоб 1863 йил Бомбай литографиясида нашр этилган. 1888 йили Табризда Маҳдихоннинг расмий хат-хужжатлар тўплами «Китоби иншо» форс сўзлари луғати илова қилинган ҳолда чоп этилди. 1888 йилда Ҳайдарободда унинг «Китоби жавоҳир ат-табийия» деган физикага оид рисоласи босиб чиқарилган. 1910 йили Калкуттада Денисон Росс (1942 йили Истамбулда вафот этган) томонидан «Санглох»нинг «Мабони юл-луғат» қисми нашр этилган.

Маҳдихоннинг «Санглох» асари бизгача бир неча қўлёзма нусхаларда етиб келган.

1956 йили Истамбулнинг Сулаймония кутубхонасидаги 85 варақли қўлёзма нусха факсимилесини профессор Басим Аталай чоп этган. 1960 йили Лондонда машҳур инглиз профессори Ж. Клоусон Гибб фондидаги қўлёзmannинг 369 варақли факсимилесини нашр қилди.

Алишер Навоий туғилган куннинг 530 йиллигига

Лекин хануз «Санглох» бирор тилга таржима этилмаган эди. Американик профессор Янош Экман мана ўттиз йилдан бери асар таржимаси устида иш олиб бормокда, лекин ҳали ҳам ниҳоясига етмай эмас. Чунки «Санглох» ниҳоятда мураккаб асар. Ўзбекистон Фанлар академияси А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтининг илмий ходими, кеңас олим Қутбиддин Муҳиддинов «Санглох»ни дунёда биринчи бўлиб таржима қилди. Араб ва форс тилларини яхши билган, билим доираси жуда кенг бўлган муҳтарам олим қimmatли ва мураккаб бу асарнинг пухта, мукамал таржимасини яратди. «Санглох» «Фан» нашриёти томонидан босиб чиқарилади.

Сиз қуйида шу асарнинг муқаддима қисми билан танишасиз.

Эргаш ФОЗИЛОВ,
филология фанлари доктори.

либ ўтирмай, ҳарфларнинг арабий, форсийлигини, жарангли-жарангсизлигини қайд қилмадим.

Турон ўзбеклари, Мовароуннахр аҳолиси кўрмак, кетмак, келмак каби сўзларни арабий «коф» билан талаффуз этганлари ҳолда, туркман, хоразм аҳолиси форс услубига мувофиқ «тоф» билан истеъмол қиладилар. Шунинг учун буларнинг ҳар икки тарздаги истеъмолини тўғри деб билиб, «коф» ҳарфининг арабий ёки форсийлигини қайд этмадик. Бирок баъзи бир ўринларда сўз форсий ҳарф билан ёзилиши ёки кўзиб талаффуз этилиши бир хил бўлса, бунга қайд этишни лозим топдик. Чунки бу таълифдан мақсад ҳазрат Навоийнинг назмий ва насрий китобларидаги мушкул луғатларни тушунтириб беришдир. Баъзан учраган румча, мўғулча луғатлар зикр этилган бўлса-да, бироқ улар ёрдамчи тариқасида келтирилганлар. У жанобнинг сўз уйинларига кўра берган бойликларини қайд қилиб ўтирмадик. Бундан ташқари Навоийга эргашган шоирларнинг исмлари ҳам баён этилди. Ул ҳазратнинг асарларидан менинг назаримдан ўтгани ўн икки жид назмий ва тўққиз жид насрий китоблардир. Шеърӣ китобларидан «Ғароиб ус-сиғар», «Наводир уш-шабоб», «Бадоеъ ул-васат», «Фавоид ул-

кибар», «Ҳайрат ул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Саъбан сайёра», «Сади Александрӣ», «Лисон ул-тайр», «Вааз пўйи манзум», «Назм ул-жавоҳир», насрий китобларидан «Маҳбуб ул-қулуб», «Мезон ул-авзон», «Хамсат ул-мутаҳаййирин», «Насойим ул-муҳаббат», «Тарих ул-анбиё», «Тарихи мулуки аҷал», «Маҷолис ун-нафос», «Муншаот», «Вақфномаи Мадрасаи ихлосия»лардир.

Шу сабабдан мутолаа қилувчиларнинг ўзига хос жиҳатларини яхши тушуниб олишлари учун бу таълифда Навоийнинг арабий ва форсий мушкул луғатларини изоҳлаш мақсад қилиб олинди. Китоб охирида Навоийнинг ўн икки жид шеърӣ асарларида учрайдиган арабча ва форсча сўзларидан мисол кўрсатмай зарурат юзасидан қисқача изоҳ беришни зарур деб билдик. Аммо бошқа китобларда зикр қилинмаган баъзи луғатларнинг мисолларини қайд этишни лозим деб топдик. Насрий асарлардан эса «Маҳбуб ул-қулуб» кўпчилик аҳли таъбалар орасида марғуб ва маҳбуб бўлганлиги учун ундаги форсча ва арабча луғатларни бериш билангина қифояланмади.

Фароғий ўз китобида «Турк сўзи ўлчов ва қондадан холи бўлганлиги сабабли мен ўз

тадқиқотларимнинг биносини қадимги ёдгорликлар асосига қурдим», деб ёзди. Аммо унинг фикри ҳақиқатга зид бўлиб, ҳеч бир диққатга лойиқ эмас. Ҳақиқатан, турк тилида бўлган қоида ва услублар на форс тилида, на араб тилида мавжуддир. Чунки турк тилининг ҳамма шакллари илму адабга мувофиқдир. Бу қоидаларни барча талабалар англаб олишлари зарур бўлганлиги учун улар бир тарсиф¹ ва олти мабно² доирасида рақам қилинди ҳамда ҳужжат ва далиллар билан исботлаб, «Мабони юл-луғат» деб ном берилди.

Шу вақтгача бирор киши ҳиммат сарфлаб бундай китоб яратмаган, турк тилининг қоидалари ва шакллари, қисмларга бўлиниш услуби бирор одам томонидан ёзилмаган ва китоб таълиф бўлмаган эди. Бу биринчи рисолатдирим, муаллиф қаламига муваффақиятлар ҳамкор бўлиб, тадқиқотлар томон йўллан. Уқувчилардан умид шухи, ҳар ерда қурсу ва футур учраса лутфу марҳамат назари билан тузатсинлар.

Форсчадан Қутбиддин МУҲИДДИНОВ таржимаси.

Изоҳлар: ¹ Ҳазар — ўз жойида бўлиш. ² Сомой — эшитилган. ³ Тарсиф — тартиб. ⁴ Мабно — бинога оид.

Шу билан хато оз-моз бўлса-да тузатилади...

Гап мақолада эмас, Союз раҳбарининг муомаласида эди, албатта. Мен у кишининг олдидан кўнгилм тоғдай ўсиб чиқдим...

Баҳром ақанинг Ҳамза номидаги театрда қўйилган сўнгги пьесасининг кўриги хануз эсимдан чиқмади.

Баҳром ақа, пьесанинг саҳнага чиқмаслигини олдидан сезгандай, таъафус пайтларида папирос устига папирос тутатиб, ҳовлини ўйча айланиб, таниш-билишлар билан учрашганда ўзини хурсанд қилиб кўрсатишга тиришар, ҳазиллашган бўлар, кулар, лекин ташвиш чекаллаган, нотинч ҳаёллар ғирдобда тўлганавтгани аён кўриниб турар эди.

Пьеса ёмон йўлга кириб қолган ёшлар ҳақида эди. Ҳозир бу пьеса балки натта мунозарага сабаб ҳам бўлмас эди. Лекин у пайтда адабиёт ҳақидаги, қаҳрамон ҳақидаги тушунарлар бирмунча бошқачароқ, торроқ эди.

Баҳром ақанинг ташвиши бекиз эмас эди: кўридан кейин сўзга чиққан биринчи нотиқ асарини дабдала қилиб ташлади. Баҳром ақа бу муваффақиятсизликдан сунг ҳам тиришқоқин билан ишлади, яна бир-иккита пьеса ёзди, лекин, афсуски, сал ўтмай касаллик у кишини ораимиздан олиб кетди...

Михаил Светлов

Биринчи марта Михаил Светловни 1960 йилининг ёзида, Ўзбекистонда рус адабиёти ўн кунлиги ўтаётган кунларда кўрганим.

У жуда озгин, чакка гўшлари ўйиб олингандай икки лунжи ичига ботиб кетган, энгаги олдинга чўзилган, узун қуш бурни бир томонга сал қийшайган бир чол, хуллас калом, мен ҳаёлан тасаввур этган — машҳур

«Гренада»нинг машҳур авторига сира ўхшамас эди!

Лекин бу илк таассурот унинг гапларини эшитишим билан ўзгарди. Шоирнинг юпка лабларидан, сал қисилган кўзларидан сира кулги аримас, гаплари, луқмалари шундай ўтири эдимки, бирпасдан кейин унинг мекаслигини эсингиздан чиқарар, нозик қочирмади, истеҳзоли гаплари ва аскияларига мафтун бўлиб қолар эдингиз.

Ҳали-ҳали эсимда: ўн кунлиkning охириги кунни Адабиётчилар уйда мунозара бўлди.

Бошда гап унча қовушавермади. Ўзбек адаблари тортинар, мосвалик улкан ёзувчилар эса бизнинг савол беришимизни нутар эдилар. Шунда мен доврўқ қозонган бир шоирнинг — даврада шоирнинг ўзи ҳам ўтирарди — бир шеъри тўғрисида савол бердим.

Бу шеърда сеғми ва иффат тўғрисида гап борарди.

Шоир ёмон йўлга кириб қолган бир хотинга мурунаат қилиб, уни ифбатли қизлардан юксак қўйишни, унинг учун ифбатини йўқотмаган қизлардан кўра ифбатсиз хотиннинг битта бўлсаи аъло эканини изҳор этарди.

Шоир рўпарамда ўтиргани учунки, билмадим, қизара-қизара, бу шеър менга «галати» туюлганини гапига бошлаган эдим, кўз-ношларини бўяб олган бир жувон лузма ташлади:

— Ҳайронман, нега бу шеър сизга ёқмас экан? Менга, масалан, жуда-жуда ёқди. Боплаган шоир!

Мен доврўқ қолиб: — Билмадим... энди, эҳтимол... — деб наловланган эдим, ёнимда ўтирган бир танқидчи: — Масала шунданки, — деди сўзини билдиб, — бу мунозарали шеър. Шоир бу шеърда обиватель ва мешчан табият одамлар билан мунозара қилади... Сиз чиндан ҳам тушунамасиз бу шеърга.

Танқидчининг бу гапидан кейин москвалик бир ёзувчи ҳам:

— Яхши шеър. Билмадим, сизга нега ёқмади экан? — деди. Мен ўзимни йўқотиб қўйдим.

— Билмадим, — дедим дудуқланиб, — Мен тушунамман бўлмас. Эҳтимол, бизнинг Шарқ шеърятинида уят, ифбат деган нарсалар азалдан юксак қўйилгани учун, бунга ўрганиб қолганимиз учун шундай бўлгандир...

Галимни тугатмаган ҳам эдимки, Михаил Светлов кўзини қисиб кулимсиради:

— Сиз нега бунча доврўқсиз, дадилроқ гапиринг, ука! — деди. — Бу шеър ҳақидаги финрингиз жуда тўғри! Бемаза шеър. Гап шунданки, шеърят гўзаллигини, юксак туйғуларни, пок муҳаббатни қўйлаш керак. Ифбатини йўқотган қиз яхшимки, ёки йўқотмаган қиз яхшимки — бу шоирнинг иши эмас! Бу — ақушеранинг иши, оғайни. Нахотки, шоир ақушеранинг ишини қилиб — ифпати борми-йўқми деган масалаларни кавлаштириб юрса? Залда «гурр» кулги кўтарилдию шу билан шеър ҳақидаги мунозара тугади.

Икки йилдан кейин Михаил Светлов билан «Советский писатель» нашриётда учрашиб қолдик.

У аввалгидан ҳам озган, кўзлари киртайиб, қуш бурни сўррайиб қолган, лекин ҳамон илгаригидай қувноқ, хушчакчақ эди. Шоир нашриёт директорининг қабулхонасида секретарь қизларга гап сотиб, кудлириб ўтирарди.

Мени кўриб, юзимга бир зум тикиди, сўнг, пешанасига йиғилган ақинлари ёзилиб жилмади.

— Эҳа, шоир ва ақушерка!.. Ушанда зап боппадинг-ла, оғайни! — деди у, гўё бу гапни мен айтгандай. — Ифбатини йўқотган қиз яхшимки, йўқотмаганими — шу ҳам гап бўлди-ю! Ақушеранинг ишига аралашмай ўз ишимизни қийайлик-да, дўстим! — У қизларга имо қилиб кўзини қисди. — Шоирнинг вазифаси мана булардай гўзалларни, гўзаллиқни қуйлаш. Тўғрими, оғайни!..

Тарих саҳифаларидан

Кўп асрлар мобайнида замон имтиҳонларидан ўтган, жаҳон ҳалқларининг маданий ҳаётида ўзига лойиқ ўрин тутишга, буюк зотларнинг тақсинига сазовор бўлган шахматнинг тарихи жуда қизиқ. Ҳалқ орасида юрган афсона ва ривоятлар, маълум бўлган далиллар шахматнинг илк ватани Ҳиндистон эканлигидан далолат беради. Шахматнинг дастлабки шакли — чатранга эрамининг II—III асрларида Панжоб ва Кашмир вилоятларида пайдо бўлган, дейишга асослар бор. Фактларни яхши ўрганиш ва тақдирлаш — Урта Осиёнинг Панжоб ва Кашмирга яқин вилоятларида таҳминан IV—V асрларда ҳинд чатрангасининг қандайдир шакли асосида бу уйиннинг такомиллашган тури — шатранг пайдо бўлган, деган ҳулосага олиб келади.

Буюк ўзбек олими Абурайхон Беруний тўрт рақиб уйинидан қадимги ҳинд шахматидан қолган, яъни тўртта шох, тўртта рух, тўртта фил, тўртта от, ун олти пидеянинг шахмат тахтасида қай тартибда жойлашувини «Ҳиндистон» асарида кўрсатиб ўтади. Кейинчалик икки шох ўрнига икки вазир — фарзин қўйилиб, уйин икки рақиб ўртасида давом эттирилган бўлади. Шатранг такомиллашса бориб, доналарнинг сони ва тахтага терилиш тартиби жиҳатларида ҳозирги шахмат тусига киради. Лекин фарзин ва фил анчагина кучсиз доналар эди. Пидедалар фақат бир хонага сурилла оларди, рокировка эса бўлмаган. Шатрангда уйин рақиб доналарининг барчасини қириб ташлаунгча қадар эмас, балки рақиб шохини мот ёки пот қилгунча давом эттириладиган бўлди.

Шатранг тез орада Урта Осиёдан қўшни мамлакатларга ёйилиб, уни «шатранж», деб талаффуз қила бошладилар. Лекин буржуа тарихчиларининг нотўғри таъкидлари туйғай шатранжнинг тараққиёт босқичлари фанда ўзининг ҳақиқий афодасини топа олмади. Улар шатранж, асосан, Эронда ривож топди, Шарқ шатранжнинг қамол топиши, махсус шахмат адабиётининг яратилиши асосан арабларга мансуб, деб, Урта Осиё, Закавказье ҳалқларининг хизматларини тилга олмадилар. Бунинг оқибатида урта аср шахмат тарихида яқин кўнларгача ҳам ноаниқ саҳифалар манвуд эди. Узбенистонлик тадқиқотчилар З. Хуҷаев ва Ф. Дюмелнинг кўп йиллик изланишлари бу ёзрадаги камчиликни бартараф этишда катта аҳамиятга молик бўлди. (Бу ҳақда кейинроқ батафсил тўхталамиз).

Журналининг I-сонидати этюднинг жавоби:
Оқлар—Kр8, L7; Қоралар—Kрb8, Kс6, пв, l5, g3нинг жавоби бўлади:
1. L7—b3 l5—l4 2. Lb3—f3 g3—e2 3. Lf3—h4 g2—g1 4. Lf4—h4 Kрb8—g7 5. Lb4—g4 1. Фb1g4 2. Фd1 Яъни дурағ. Агар қоралар 3... Kс6—e5 (g2—g1 Финг ўрнига) ўйнаса-чи? У ҳолда ҳам дурағ бўлади. Бунисини ҳам топан бўлсангиз жуда соз.

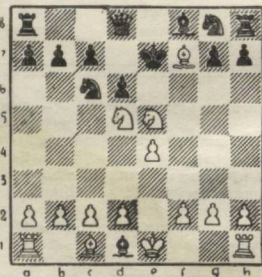

Тузоқча илиниб панд еган ва ўз навбатида рақибини тузоқча туширган шахматчилар оз эмас. Ҳар қил тузоқлар билан танишиб чиқиш ҳам қизиқарли, ҳам фойдалидир.

Тузоқ рақиб учун кутилмаган вариантдир. Унинг домий белгиси — «дон ташлаш»дир. Рақиб «дон»га қизиқиб тузоқча тушганини ўзи билмай қолиши керак. Тузоқнинг комбинациядан фарқи шунки, рақибнинг «дон»га учиб илиниб қолиши шарт эмас. Комбинациядаги вариант эса мажбурий бўлади.

Тузоқ — ҳамиша ҳам қўл келвермайдми. Уни аҳвол ёмонлашиб, кутулиш чораси қолмагандагина қўйган маъқул. Дебютда — уйин бошида учрайдиган тузоқлардан бир-икитасини кўриб чиқайлик.

1. e2—e4 e7—e5 2. d2—d4 e5:d4
3. Фd1:d4 Kр8—C6
Марказий дебют деб аталувчи бу уйин бошида фарзининг жуда эрта чиқиши—унинг камчилигидир.
4. Фd4—e3 Kг8—l6 5. e4—e5? (Оқлар ортқида активликка интилоқда. Бунинг ўрнига 5. Kс3 ўйнаган маъқул.)
- 5...Kf6—g4 6. Fe3—e4 d7—d5! (6...Kg4:e5? бўлса, 7. l2—l4 дан кейин от оmmasа қоралди.) 7. e4:d6+ Cc8—e6 8. d6:c7

1-диаграмма

Чемпион биттасини тан олади

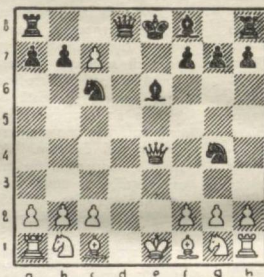
«Тоғ» учун кураш жуда машаққатли иш. Нарвоннинг қирқинчи поғонасидан ҳам қулаб тушиб ҳеч гап эмас. Жаҳоннинг санкизта энг азамат гротмейстерига марра сари юқорига интилоқда. Бошқалар эса яна икки-уч йилг бу курашдан четлашишга мажбур бўлидилар. Мальорнада узоқ давом этган жанг голиблари — америкалик Роберт Фишер, даниялик Бент Ларсен, ГФР вакили Роберт Хюбнер, ГДР шахматчиси Волфганг Ульман ва СССР гротмейстерлари Ефим Геллер билан Марк Тайманов собиқ жаҳон чемпиони Тигран Петросян ва Винтор Корноичи «тоғ» даъвогарии деган даражага кўтарилдилар. Бу санкиз ҳалқаро гротмейстер ўртасида чек ташлибди, чорак финалда кимини билан учрашиши ҳам аниқланган. Яна бир-икки ойдан кейин

Эҳтиёт

бўлинг — тузоқ!

Оқлар 8... Фd8:e7 жавобини кутиб, чучварани хом санаган эди. Кутилмаганда уйин бошқача тус олади:

- 8... Фd8—d1+! 9. Kрl:d1 Kg4:l2+ 10. Kрl:l—e1 Kf2:e4.
- Қоралар Cтагги пидеани ҳам ютиб олади. Оқлар рокировкадан наҳрум бўлади, сипоҳлари ўйинга чиқмай қолади.
- Иккинчи мисол. 1. e2—e4 e7—e5 2. Cf1—c4 d7—d8. (Бу дебют Финдур ҳимоси деб аталади.) 3. Kgl—l3 Kс8—c6 4. Kbl—c3 Cс8—g4 5. Kf8:e5? Cg4:d1? 6. Cc4:l7+Kрe8—e7 7. Kс8—d5X.

2-диаграмма

Ажойиб мот. Агар қоралар фарзини ютишга қизиқмай, 5... Kсb6:l5! (5...Cg4:d1? нинг ўрнига) ўйнаганда бир сипоҳ ортқи қоралди. Бу комбинация биринчи марта Легаль—Сен-Бри (Париж, 1787 йил) партиясида қўлланилганлиги туйғайди, унга «Легаль мот» деб ном берилган. Ушунда Легаль 85 ёнда бўлган. Бу комбинация ҳозир ҳам учраб туради. Бир вала санасларда уни билмаган ишқибозларнинг ўқиниб қолган пайтлари кўп бўлган.

Вариант: 1. e2—e4 e7—e5 2. Kgl—l3 d7—d6 3. d2—d4 Kсb6—d7 4. Cf1—c4 Cf8—e7? дан кейин, сиз ўйинни қандай давом эттирадигиз?

бошланадиган бу матчларда Петросян Хюбнер билан, Корноичи Геллер билан, Фишер Тайманов билан, Ларсен Ульман билан ўн партиядан иборат мусобақани бошлайдилар. Енгилганлар четга чиқиб, тўртта голиб икитта ярим финал группга бўлинадилар ва ўзaro яна ўнтадан партия ўйнайдилар. Икки голиб финал матчида ўн икки марта куч синашди. Бунда ҳам ютиб чиққан гротмейстер 1972 йилда жаҳон чемпиони Борис Спасскийнинг рақиб бўлади.

«Тахт»га таҳдид солаётган санкиз гротмейстернинг ҳаммаси ҳам узоғга хос услубдаги ниҳоятда бакуват шахматчилар экани маълум. Кўпчилигининг ва шахсан Б. Спасскийнинг фирича, буларнинг энг хавфлиси 27 яшар Р. Фишердир. Шахмат олами бўлажан жанглари сабрсизлик билан кутмоқда.

ҚУВНОҚ ХАНДАЛАР

Тўртинчи қаватда турадиган Эшмат учинчи қаватда турадиган Тошматдан уэр сўради:

— Кеча улфатлар келиб қолиб, минден ўтириш қилдик. Уйингизни бузган бўлсан кечирасиз-да.

— Ҳечқиси йўқ. Фақа? бир нарсга тушунолмай гаранг бўлдим. Тўртинчи қаватга отларни қандай қилиб оlib қиндиклар?

— Нега ўқитувчи бўлмоқчисан, дедигизми? Бунга учта асосим бор. Биринчиси — июнь, иккинчиси — июль, учинчиси — август.

Шокирининг хотини тўйга жуда чиройли, қимматбаҳо кўйлак кийиб борган экан.

— Оҳ-оҳ-оҳ... кўйлак эмас, поэма! — деб маънабиди шериклари завлиниб.

— Битта эмас, икитта поэма, — дебди шоир, — яна учта очерк, битта мақола!

БОЛАНИНГ ТИЛИ ШИРИН

Унасини овутолмаган Алижон унга қўшилиб йилғай бошлади.

— Нега йилғайласан? — деб сўради ойсини.

— Мени овутомқчи бўлиб, ўзи тинчийди, — деди Алижон.

С. ҲАМРОЕВ

— Ойи, бувим сизнинг ойингиз бўлса, нега эрталаб кийинтириб қўймайди?

— Утган кунги шоколадини топиб бер!

— Сен олдин велоспедимни минганингни қайтар!

С. РУЗИҚУЛОВ

Раҳмон ана аччиқ-чучука пиёз тўғрайган эди. Эшин очилди, ошхонага қизчаси Гулҳеҳра кирди. Қўли билан кўзларини яширди:

— Ада, пиёз солманг!

— Нега?

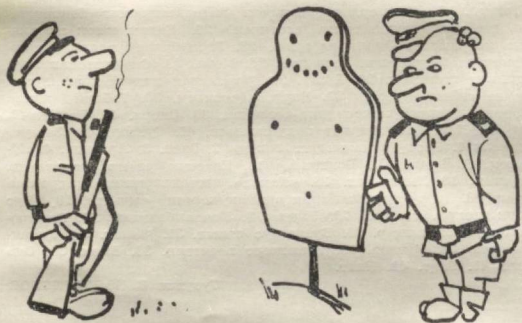
— Помидор йилғайди.

Н. САРВАТ

Танишингиз Владимир ДУМКИН

Эллик учга кирдию тобора ёшариб бормоқда!..

— Масхарабозлини қачон бас қиласиз?!

— Кийинишга улгурмабсиз-ку?
— Чиниқмоқчиман!

— Нафас чиқаринг-чи?

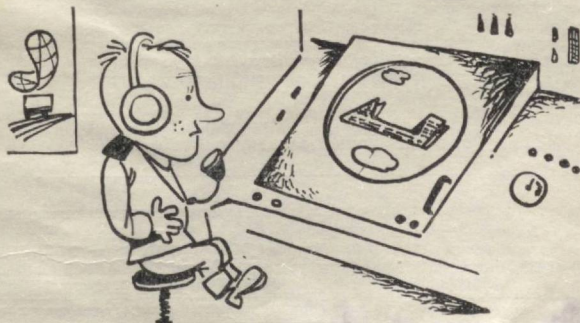
Уз-ўзига ҳазил.

Биринчи илк карикатуралари «Муштум» журналыда босилганида Владимир Думкин ҳали мақтабда ўқир эди, Мана ўн йилдирки у республикамизнинг газета ва журналларида ўзининг хушчақчақ расмлари билан қатнашиб келмоқда. Истеъдодли рассомнинг карикатуралари ҳаётдаги кулгибоп ҳодисаларни ихчам мазмундор, шўх бир тарзда аниқ эттириши билан шинавандаларнинг диққатини жалб этмонда. Бу саҳифада сиз яқинда армия сафида муқаддас бурчини адо этиб қайтган рассомнинг карикатуралари билан танишасиз.

— Уни ошхонага нарядга юбориш бефойда.

Кутилмаган ҳодиса.

НАЗМАТАХ

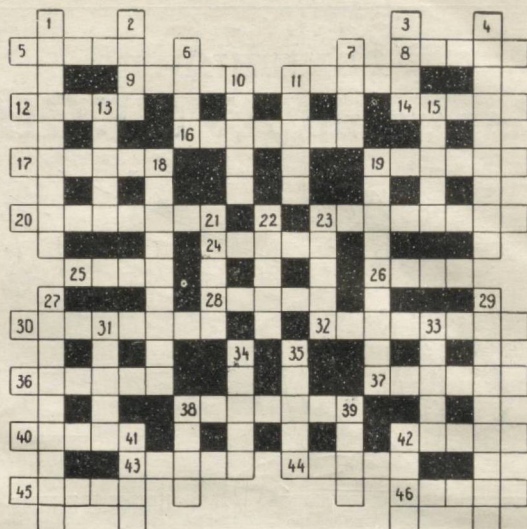

— Ноумид шайтон!..

С. БЕЗНОСОВ фотоси.

МУҚОВАЛАРДА. Биринчи бетда: Тошкент шаҳар Киров район партия комитетининг секретари **Л. Бенқулбекова** 39-қурилиш бошқармасининг коммунистик меҳнат зарбдори **В. Кулановга** партия нандидатлиги бидетини топширмоқда. (Журналнинг 11-бетдаги «Метин сафда» хабарини ўқинг.) Иккинчи бетда: Тошкентнинг Революция хиббонида илмий коммунизмнинг асосчиси Карл Марксга ўринтилган ҳайкал. Учинчи бетда: 1. Жанговар ва сиёсий тайбргарлик аълочиси Назар Фармонов армияга чақирилмасдан бурун Самарқанд область Иштихон район, Куйбишев номи колхоздаги 51-мактабда физика ўқитувчиси бўлиб ишлар ади. У шу кунларда Ватанимизнинг Узоқ Шарқдаги давлат чегараларини кўз қорачигидай асрамоқда. **Назар Фармонов** ҳарбий техникани пухта ағаллаб, сафдошларига ибрат кўрсатаётир. (Бу суратни журналга у билан бир қисмда хизмат қилаётган В. Калабин юборган.) 2. Тошкентдаги В. И. Ленин номи Қизил Юлдуз ордени умулқўшин олий билим юртининг курсанти **Ҳожиакбар Ҳамроевни** онаси **Баҳри Ҳамроева** ҳарбий қасам қабул қилгани билан табрикламоқда. 3. Булар замонавий ҳарбий билим асосларини ағаллаётган гвардиячиларимиз. Тўртинчи бетда: 1918 йилдан КПСС аъзоси ўртоқ **Мирахўна Уринхўнаев** Самарқанд пионер ва ўқувчилари билан суҳбатлашмоқда. (12-бетдаги «Иқбол калиди» сарлавҳали очерини ўқинг.)

Г. ГРАФКИН, А. ВАНШТЕЙН, В. КАЛАБИН, Р. ШАМСИДИНОВ ВА И. КЛЮЧНЕВ фотолари

КРОССВОРД

Энига: 5. Фасл. 8. Адабий жанр. 9. Ўзбекистон халқ шоири. 11. Катта пионер лагери. 12. Тахмин. 14. Муносбат. 16. Сарларда. 17. Шогирд. 19. XVI асрдаги реакция католикларнинг бошлиқларидан, иезуитлар сулукининг асосчиси. 20. Қадим юнон афсонасининг қаҳрамони, Эдипнинг қизи. 23. Республикамиздаги шаҳар. 24. Бухорода йўқотилган касаллик. 25. Мева. 26. Скандинавия мамлакатининг пойтахти. 28. Кўзгу. 30. Эрамиздан илгариги афиналик нотiq ва сиёсий арбоб. 32. Қирғиз ёзувчиси. 36. Табиий жисм. 37. Совет ҳужжатли киносининг асосчиси. 38. Опера. 40. Вақил. 42. Океан. 43. Пайт. 44. Шарият қонуншуноси. 45. Гулзор. 46. Завқ.

Бўйига: 1. Республикамиздаги шаҳар. 2. Вазн. 3. Арзанда. 4. Қўра, ўчоқ. 6. Вазмин. 7. Бошпана. 10. Классик шоир тахаллуси. 11. Қўшин. 13. Хилма-хил. 15. «Хамса» дostonларининг қаҳрамонларидан. 18. Ёзув, дастхатларни аниқ кўчириш санъати. 19. Рус классиси: шоири. 21. Газ. 22. Умид. 23. Почта белгиси. 27. Революцион, қаҳрамон шаҳар. 29. Буюк рус олим. 31. Фалак. 33. Қизилқичнинг оти. 34. Қутлов. 35. Транспорт воситаси. 38. Емак. 39. Она кўшиги. 41. Вақт. 42. Ният.

Тузувчи **В. НОРБАРДОРОВ**.

I-СОНДАГИ ЧАЙНВОРД ЖАВОБИ

1. Қасам. 2. Мультифилм. 3. Москва. 4. Актёр. 5. Режиссёр. 6. Революция чавандозлари. 7. Ислонбек. 8. Кристиан Жан. 9. Кнут Андерсен. 10. Наштар. 11. Роом. 12. Монтаж. 13. Жалилов. 14. Волга-Волга. 15. Арсенал. 16. Люмьер. 17. Рассом. 18. Муҳаммаджонов. 19. Викаянтимала. 20. Анна Каренина. 21. Актёр. 22. Раж Капур. 23. Равот қашқирлари. 24. Инсон тақдири. 25. Исмаилов. 26. Ваҳобов. 27. Волчек. 28. Коммунист. 29. Тошкент. 30. Тирин мурда. 31. Агишев. 32. Валерно Дзулин. 33. Иш ташлаш. 34. Шчукин. 35. Носиров. 36. Вертинская. 37. Ярвет.

Беш редактор — Асқад МУХТОР.

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Абдулла БОБОХОНОВ, Воҳид ЗОҲИДОВ, Искандар ИКРОМОВ, Собир МУҲАММЕДОВ, Иброҳим МУМИНОВ, Уктам ОРИПОВ, Эмиль РУЗИБОВЕВ [бош рассом], Ваҳоб РУЗИМАТОВ [бош редактор ўринбосари], Обид СОДИҚОВ, Олим ХУҲАЕВ, Саид ШЕРМУҲАММЕДОВ, Комил ЯШИН, Муҳаммаджон УРОЗБОВЕВ.

«Гулистон» — общ. гвенно-политический и литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Корректор **Т. БАХРОМОВ**.

Техредактор **М. ЕФИМОВА**

Адресимиз: Тошкент, 47, Карл Маркс кўчаси, 30-уй. Редакция телефонлари. Бош редактор 33-35-20; Бош редактор ўринбосари — 33-35-90; Масъул секретарь 33-35-90; Ижтимоий-сиёсий бўлим — 33-36-02; Адабиёт ва санъат бўлими — 33-35-19; Фан ва маданият бўлими — 33-35-19.

Босмахонага туширилди 15/1-71 й. Босишга рухсат этилди 19/11-71 й. Қўғози 70×108¹/₈. Ҳажми 4 босма тобон. Буюртма—2903. Тиражи 173862.

Р 09276. Ваҳси 30 т. Нашр. А-3566.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг босмахонаси, Тошкент.

САМАРҚАНДЛИК КЕКСА БОЛЬШЕВИК УРТОҚ МИРЗАХУЖА УРИНХУЖАЕВ 1918 ЙИЛДАН КПСС АЪЗОСИ, УЛУҒ ОКТЯБРЬ СОЦИАЛИСТИК РЕВОЛЮЦИЯСИНИНГ АКТИВ ИШТИРОКЧИСИ, РЕСПУБЛИКАМИЗДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ФИДОКОРОНА ХИЗМАТ ҚИЛГАН. АТОҚЛИ КОММУНИСТ ВА ЖАМОАТ АРБОБИ МИРЗАХУЖА ОТАНИНГ ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИ ЕШ АВЛОД УЧУН ИБРАТЛИ МАКТАБ. СУРАТДА: УРТОҚ М. УРИНХУЖАЕВ ОХУНБОБОВЕВ НОМЛИ ПИОНЕРЛАР САРОЙИДА САМАРҚАНД ПИОНЕР ВА УҚУВЧИЛАРИ БИЛАН СУҲБАТЛАШМОҚДА. Г. ГРАФКИН ФОТОСИ